

Πανεπιστήμιο *Μακεδονίας*
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

Επιβλέποντας: Ιωάννης Χατζηδημητρίου, Επίκουρος Καθηγητής

Όνομα:	Χρήστος Ζηζόπουλος
Ιδιότητα:	Μεταπτυχιακός φοιτητής (MBA)
Ακαδ. Έτος:	2003-2004
Εξάμηνο:	Δ'

Μελέτη Σκοπιμότητας Επιχειρηματικής Επέκτασης στην Τουρκία

Δεκέμβριος 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

Περίληψη.....	2
1. Εισαγωγή	3
2. Ελληνοτουρκικές επιχειρηματικές σχέσεις	7
3. Γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία	22
4. Νόμοι και πολιτική	28
5. Κουλτούρα	37
6. Οικονομία	50
7. Ξένη επιχειρηματική δραστηριότητα	79
8.Επιχειρηματικές κατευθύνσεις.....	101
9. Συμπεράσματα.....	116
Βιβλιογραφία.....	128

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή χρησιμοποιείται ένας δομημένος και συστηματικός τρόπος με τον οποίο προσδιορίζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν μια επιχειρηματική επέκταση στην Τουρκία και δίνονται κατευθύνσεις για ένα σχέδιο δράσης με στόχο τη δραστηριοποίηση στην αγορά αυτή. Συγκεκριμένα, εξετάζονται τα γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία της χώρας, οι νόμοι, η πολιτική, η οικονομία, ακόμα και η κουλτούρα που επικρατεί εκεί. Τέλος, μελετάται η ξένη επιχειρηματική δραστηριότητα με ιδιαίτερη αναφορά στις Ελληνικές εξαγωγές και επενδυτικές δραστηριότητες, ενώ δίνονται και κατευθύνσεις για τους επιχειρηματίες που ενδεχομένως βλέπουν θετικά μια επέκταση των δραστηριοτήτων τους στην Τουρκία.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τουρκία είναι μία χώρα γειτονική της Ελλάδας με στρατηγική θέση μεταξύ Ευρώπης και Ασίας που οι δυνατότητες της οικονομίας της την καθιστούν σήμερα ένα σημαντικό εταίρο στο πλέγμα των διεθνών οικονομικών και εμπορικών σχέσεων. Η μέχρι σήμερα πορεία των οικονομικοεμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με αυτή την χώρα αλλά και οι ευκαιρίες και οι θετικές προοπτικές που διανοίγονται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ελληνοτουρκικής επιχειρηματικής συνεργασίας, καθιστούν την Τουρκία έναν εκ των σημαντικότερων οικονομικών εταίρων τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80, η Τουρκία κάνει συνεχώς σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της φιλελευθεροποίησης της αγοράς. Σημαντικές αλλαγές που έγιναν στην οικονομική δραστηριότητα αυτής της χώρας ήταν, μεταξύ άλλων, η εφαρμογή ενός εκτεταμένου προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων στους βασικούς τομείς της οικονομίας, η καθιέρωση μίας πιο ελεύθερης πολιτικής συναλλαγματικών ισοτιμιών, η ενδυνάμωση του τραπεζικού συστήματος, κάποιες αλλαγές της πολιτικής ενισχύσεων του αγροτικού τομέα, η απλοποίηση των εισαγωγικών διαδικασιών, τα κίνητρα για αύξηση εξαγωγών, η πολιτική προσέλκυσης ξένων επενδύσεων με καθιέρωση κινήτρων, η ίδρυση βιομηχανικών ζωνών ελεύθερου εμπορίου, κ.τ.λ.

Ως αποτέλεσμα, τα τελευταία χρόνια το μερίδιο του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ έχει μειωθεί σημαντικά και από το 26,4 % το 1980 έχει φθάσει στο 15,8% το 2000, ενώ ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας έχουν διευρυνθεί σημαντικά (από 22,2 % στο 25% και από 51% στο 59% αντίστοιχα). Οι κυριότεροι τομείς της Τουρκικής οικονομίας που παρουσίασαν ιδιαίτερη ανάπτυξη κατά τα τελευταία χρόνια είναι η κλωστοϋφαντουργία (έτοιμου ενδύματος) που αντιπροσωπεύει περί το 20% της βιομηχανικής της παραγωγής, ο κλάδος των χημικών (βασικά και ενδιάμεσα προϊόντα, πετροχημικά και πλαστικά) που μαζί με τα ελαστικά αποτελούν το 6% της μεταποιητικής βιομηχανίας, η βιομηχανία τροφίμων και οι τομείς σιδήρου, χάλυβα, ηλεκτρονικών ειδών κτλ. Επιπρόσθετα, το τουρκικό εμπόριο

κατάφερε να προσανατολιστεί σταθερά προς τις χώρες της Ε.Ε. με κυριότερη χώρα πελάτη (απορροφά το 19% περίπου του συνόλου των Τουρκικών εξαγωγών) και προμηθευτή (το 13,2% του συνόλου των τουρκικών εισαγωγών) την Γερμανία, ακολουθούμενη από την Ιταλία με 6,3% και 8,0 % αντίστοιχα. Τέλος, η πολιτική επενδυτικών κινήτρων που καθιερώθηκε είχε ως αποτέλεσμα την προσέλκυση αρκετών ξένων εταιρειών από ολόκληρο τον κόσμο (1,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000).

Παρά το γεγονός όμως, ότι ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ, λόγω ακριβώς αυτών των αλλαγών, είναι εντυπωσιακός (6,1% το 2000), η Τουρκική οικονομία εξακολουθεί να αντιμετωπίζει ακόμη και το 2002 σοβαρότατα διαρθρωτικά προβλήματα όπως τον υψηλό πληθωρισμό (39% το 2000 και 63% το 2002), το υψηλό χρέος που φθάνει το 60% του ΑΕΠ περίπου, (εξωτερικό 114,32 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000 και δημόσιο 116,4 δισεκατομμύρια δολάρια), τα υψηλά επιτόκια δανεισμού των επιχειρήσεων (περίπου 100%), το ανεπαρκές φορολογικό σύστημα, τον ακόμα διευρυμένο αγροτικό τομέα, το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα (2.930 δολάρια), την πολύ μεγάλη ανισοκατανομή του εισοδήματος, τη μη ισόρροπη γεωγραφικά ανάπτυξη της χώρας, την ταχεία υποτίμηση της Τουρκικής λίρας (τον Φεβρουάριο του 2000 σε σχέση με το Νοέμβριο του προηγούμενου έτους, υποτίμηση κατά 140%), τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα (-10,2 % επί του ΑΕΠ το 2000), την διόγκωση του ελλείμματος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (-4,9% επί του ΑΕΠ το 2000), την σημαντική επιδείνωση του εμπορικού ελλείμματος (-26, 7 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000 από 14,1 δισεκατομμύρια δολάρια το 1999) λόγω του σαφώς ταχύτερου ρυθμού αύξησης των εισαγωγών σε σύγκριση με τις εξαγωγές κ.λ.π.

Οι κινήσεις προς την κατεύθυνση των ιδιωτικοποιήσεων των κρατικών επιχειρήσεων δεν έχουν ευδοκιμήσει τόσο όσο θα έπρεπε, αν και το κράτος έχει αποσυρθεί από πολλές εταιρίες της βιομηχανίας όπου είχε συμμετοχή, όπως αυτές της επεξεργασίας τροφίμων, της παραγωγής τσιμέντων καθώς και από τους τομείς του τουρισμού, της υφαντουργίας και της ξυλείας. Εντούτοις οι προσπάθειες σε σημαντικούς τομείς, όπως στις τηλεπικοινωνίες (μη ιδιωτικοποίηση της Turk Telekom), στην ενέργεια, στα λιπάσματα, στη βαριά βιομηχανία (καύσιμα, χαλυβουργία, κ.λ.π.), στις μεταφορές, κ.τ.λ. έχουν μείνει πίσω. Αρκετοί τομείς της οικονομίας, όπως ο τραπεζικός, οι

τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, ο αγροτικός τομέας (το κόστος στήριξης του αγροτικού τομέα ανήλθε το 2000 στο 8,7% του ΑΕΠ) κ.ά. ελέγχονται ακόμα σε μεγάλο βαθμό από το κράτος. Η παρέμβαση του κράτους επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους, όπως ο έλεγχος μεγάλου μέρους της αγοράς από κρατικές τράπεζες (40%), η απ' ευθείας επιδότηση της αγροτικής παραγωγής, το προστατευτικό δασμολογικό καθεστώς της πρωτογενούς παραγωγής και αρκετά συχνά και του τομέα των τροφίμων, οι ενισχύσεις προς την βιομηχανία είτε απ' ευθείας είτε μέσω του κρατικά ελεγχόμενου τραπεζικού συστήματος, κ.λ.π.

Η ηγεσία της χώρας μέσω ενός σταθεροποιητικού προγράμματός προσπαθεί να αποδείξει προς την διεθνή κοινότητα ότι είναι ικανή να δώσει αξιόπιστες λύσεις στα προβλήματα που ταλανίζουν την χώρα, εφαρμόζοντας οικονομικές μεταρρυθμίσεις για την αντιμετώπιση όλων αυτών των χρόνιων προβλημάτων. Αποτέλεσμα είναι να έχει καταφέρει σημαντικά βήματα αναφορικά με τις διαρθρωτικές αλλαγές (αγροτική μεταρρύθμιση, αλλαγές στον τραπεζικό τομέα, στους τομείς τηλεπικοινωνίας και ενέργειας, στην κοινωνική ασφάλιση κ.τ.λ.)

Η Τουρκική οικονομία, αν και θεωρείται ότι διανύει σήμερα την πιο δύσκολη μεταβατική φάση της σύγχρονης ιστορίας της, εντούτοις εκτιμάται ότι σύντομα θα αντεπεξέλθει, γεγονός που θα δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για διεθνείς οικονομικές συνεργασίες με τη χώρα αυτή.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αποτελέσει μια αφετηρία για την εξέταση του περιβάλλοντος υποδοχής ξένων επενδύσεων στην Τουρκία. Ειδικότερα, να εξετάσει την ελληνική επιχειρηματική επέκταση που αποτελεί ένα μικρό κομμάτι στο σύνολο των ξένων επενδύσεων στην Τουρκία παρόλο το γεγονός ότι αποτελεί μια γείτονα χώρα.

Συγκεκριμένα, στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι ελληνοτουρκικές εμπορικές σχέσεις, οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία και οι επιχειρηματικές μονάδες που δραστηριοποιούνται στο χώρο αυτό. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται τα γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία όπως το μέγεθος του πληθυσμού, η τοπογραφική κατανομή και το κλίμα που επικρατεί στη χώρα. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζονται οι τρόποι επιχειρηματικής επέκτασης από τη νομική τους πλευρά καθώς και η αντιμετώπιση των ξένων επιχειρηματικών προσπαθειών μέσα από το πρίσμα της τούρκικης πολιτείας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο απεικονίζεται η κοινωνική διάσταση των Τούρκων πολιτών όπως η θρησκεία, τα ήθη και οι συνήθειες που επικρατούν και επηρεάζουν τα επιχειρηματικά δεδομένα. Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών της τούρκικης οικονομίας καθώς το χρηματοοικονομικό περιβάλλον που είναι σημαντικό για τη χρηματοδότηση των ξένων επενδυτικών προσπαθειών. Στο έβδομο κεφάλαιο περιγράφεται η κατανομή των επενδύσεων από άλλες ευρωπαϊκές χώρες και μη καθώς και τα κίνητρα που τις ώθησαν και οι οποίες αποτελούν ένα γνώμονα για την ελληνική επιχειρηματική επέκταση. Στο προτελευταίο (όγδοο) κεφάλαιο παρουσιάζονται κάποια πρακτικά δεδομένα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις που δεν έχουν καθόλου εμπειρία από δραστηριοποίηση στον τουρκικό χώρο. Στο ένατο και τελευταίο κεφάλαιο εξάγονται κάποια γενικά συμπεράσματα που βασίζονται στη μελέτη όλων των παραγόντων που επηρεάζουν την τούρκικη οικονομία.

2. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Κατά την περίοδο 1996-2001, οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας–Τουρκίας παρουσίασαν σημαντική ανάπτυξη σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Ο διάλογος μεταξύ των δύο χωρών οδήγησε στην κατάρτιση και υπογραφή σημαντικών συμφωνιών, όπως για την προστασία των επενδύσεων, την οικονομική, τεχνολογική και επιστημονική συνεργασία, την ρύθμιση τελωνειακών και ναυτιλιακών θεμάτων, την προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια των πολιτών και πρόσφατα την συμφωνία για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας. Η ανάπτυξη των στενότερων σχέσεων ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια δημιούργησε θετικό κλίμα για μεγαλύτερη επιχειρηματική συνεργασία. Οι μέχρι σήμερα διμερείς συνεργασίες έχουν αποδείξει ότι η Τουρκία και η Ελλάδα, ως δύο γειτονικές χώρες μπορούν να αποτελέσουν τους καλύτερους εμπορικούς εταίρους, λόγω της φθηνής και εύκολης μεταφοράς ανθρώπων, προϊόντων και κεφαλαίων, λόγω των πολιτιστικών τους συγγενειών κλπ.

2.1 Ελληνοτουρκικό Εμπόριο

Το έτος 2000, οι Ελληνικές εξαγωγές στην Τουρκία παρουσίασαν αύξηση κατά 38,3%. Από 335,4 εκατομ. δολ. ΗΠΑ το 1999, έφθασαν τα 543,9 εκατομ. δολ. ΗΠΑ το 2000. Από ένα σημείο εκκίνησης 105 εκατομ. δολ. ΗΠΑ το 1994, υπερέβησαν το φράγμα του μισού δισεκατομμυρίου δολ. ΗΠΑ το έτος 2000. Οι τουρκικές εξαγωγές στην Ελλάδα παρουσίασαν επίσης ανάλογη αύξηση. Από 168 εκατομ. δολ. ΗΠΑ, το 1994, έφθασαν τα 388 εκατομ. δολ. ΗΠΑ, το 2000. Το διάγραμμα 2.1 που ακολουθεί παρουσιάζει τις εξαγωγές και των δύο χωρών.

Συνεπώς, το εμπορικό ισοζύγιο υπήρξε θετικό για την Ελλάδα. Παρά το έλλειμμα της τάξης των 27,9 εκατομ. δολ. ΗΠΑ το 1999, τελικά το έτος 2000 παρουσιάσθηκε πλεόνασμα της τάξης των 155 εκατομ. δολ. ΗΠΑ. Ο όγκος του διμερούς εμπορίου παρουσίασε σημαντική αύξηση, μετά από μία πτώση το 1998 και το 1999, εξαιτίας της κρίσης της Τουρκικής οικονομίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2000, ο όγκος του εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών έφθασε τα 932 εκατομ. δολ. ΗΠΑ, δηλαδή αυξήθηκε κατά 25,1% σε σχέση με

το 1999 (699 εκατομ. Δολ. ΗΠΑ). Πιστεύεται πως αυτή ακριβώς η αύξηση υποδηλώνει ουσιαστική βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Στο διάγραμμα που ακολουθεί, είναι εύκολο να διακρίνει κανείς την ανοδική τάση που χαρακτηρίζει όλα τα στοιχεία του εμπορίου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ							
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	105	200,7	283,4	430,1	319,7	335,4	543,9
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	168	209,9	235,5	298,7	359,1	363,3	388,4
ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	273	410,6	518,9	728,8	688,8	698,7	932,3
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ (ΕΛΛΑΔΑ)	-63	-9,2	47,9	131,4	-49,4	-27,9	155,5

Πίνακας 2.1 Εξαγωγές Ελλάδας και Τουρκίας

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Τουρκικής στατιστικής υπηρεσίας, το ποσοστό της Ελληνικής παρουσίας στις Τουρκικές εξαγωγές και εισαγωγές ήταν 1,8% και 0,8% αντίστοιχα, το έτος 2000, ενώ το 1999 έφθασε το 1,5% και 0,7%, αντίστοιχα. Τα κυριότερα προϊόντα των Ελληνικών εξαγωγών στην Τουρκία, για το έτος 2000 (σε εκατομ. δολ. ΗΠΑ) είναι τα ακόλουθα:

- Βαμβάκι 150,7 - 36,21%
- Καύσιμα, κλπ. 131,5 - 31,60%
- Πλαστικές ύλες 26,3 - 6,32 %
- Χαρτί - Χαρτόνι 13,7 - 3.29 %
- Σπόροι 13,3 - 3,20 %
- Λέβητες 10,7 - 2.57 %
- Προϊόντα αλουμινίου 8,2 - 1.9%
- Ηλεκτρικές συσκευές 5,9 - 1.42 %
- Προϊόντα μετάλλου 5,2 - 1.25%

Τα κυριότερα προϊόντα των Τουρκικών εξαγωγών στην Ελλάδα είναι τα ακόλουθα:

- Προϊόντα μετάλλου 129,3 - 30,55%
- 1 αεροπλάνο 41,2 - 9.73%
- Βαμβακερά νήματα 30 - 7.09%
- Λέβητες 22- 5.20 %
- Υαλουργικά προϊόντα 18,7 - 4.42%

- Ηλεκτρικές συσκευές 15,8 - 3.73%
- Πλεκτά ενδύματα 11,4 - 2.69%
- Συνθετικές ίνες 10 - 2.36%
- Ελαστικά 8,9 - 2.10%

Όπως φαίνεται, οι Ελληνικές εξαγωγές βασίζονται κυρίως σε δύο προϊόντα: Στο βαμβάκι και στα καύσιμα, που αθροιστικά αποτελούν το 67,08% των συνολικών εξαγωγών. Αντίστοιχα, οι Τουρκικές εξαγωγές βασίζονται κυρίως σε προϊόντα μετάλλου. Το έτος 2000, η Τουρκία εξήγαγε στην Ελλάδα ένα μεταχειρισμένο αεροπλάνο, που αντιπροσωπεύει περίπου το 10% του συνόλου των Τουρκικών εξαγωγών και φυσικά αλλοιώνει την εικόνα. Η ποικιλία των εξαγωγικών προϊόντων και των δύο χωρών παραμένει περιορισμένη. Μία από τις προϋποθέσεις, όμως, για την βελτίωση του Ελληνοτουρκικού εμπορίου, είναι να αυξηθεί η γκάμα των προϊόντων που εμπορεύονται. Προϊόντα που παρουσιάζουν θετικές προοπτικές διεξόδου στην Τουρκική αγορά αποτελούν τα υλικά συσκευασίας, τα προϊόντα και οι υπηρεσίες πληροφορικής, τα πλαστικά, το χαρτί, τα βαμβακερά νήματα, τα δερμάτινα είδη, τα υποδήματα, τα προϊόντα αρτοποιίας, τα προϊόντα ζαχαροπλαστικής, ο μηχανικός εξοπλισμός, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, τα προϊόντα ξύλου κλπ. Φυσικά για την προώθηση όλων αυτών στην Τουρκική αγορά απαιτείται η βελτίωση της λειτουργίας των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς όπως η μείωση των δασμών και η παροχή αδειών.

Από την 1η Ιανουαρίου 1996 ισχύει η «Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης» μεταξύ Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θεωρητικά αυτό σημαίνει τα εξής:

- Κατάργηση όλων των δασμολογικών εμποδίων καθώς και όλων των υπολοίπων ποσοτικών περιορισμών ή περιορισμών ισοδυνάμου αποτελέσματος.
- Εναρμόνιση του Τουρκικού δασμολογίου με αυτό της Ε.Ε.
- Λήψη μέτρων για την βελτίωση της πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας και του διαλόγου.

Πρακτικά, η «Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης» σημαίνει τα εξής:

- Καλύπτονται τα βιομηχανικά προϊόντα για τα οποία έχουν πλήρως καταργηθεί οι δασμοί εισαγωγής

- Τα αγροτικά προϊόντα εξαιρούνται της συμφωνίας. Η Τουρκική πλευρά θεωρεί ως αγροτικά και όλα τα μεταποιημένα προϊόντα που περιέχουν αγροτικές πρώτες ύλες, δηλαδή όλα τα τρόφιμα. Για την κατηγορία αυτή διατηρείται η επιβολή εισαγωγικών δασμών που ανέρχονται τουλάχιστον σε 50%. Σύνηθες είναι το φαινόμενο, πέρα από τους δασμούς να υπάρχουν και εισαγωγικές επιβαρύνσεις υπέρ διαφόρων ταμείων, όπως υπέρ των σεισμοπαθών, του στρατού και της γεωργίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορεί οι επιβαρύνσεις κατά την εισαγωγή να ανέλθουν στο 150% της αξίας του προϊόντος.

Επί πλέον, τόσο για τα τρόφιμα όσο και για όλα τα προϊόντα που σχετίζονται με την δημόσια υγεία, απαιτείται η παροχή αδείας για την εισαγωγή τους. Η διαδικασία παροχής αδείας μπορεί να είναι πολύμηνη και επίπονη, χωρίς μάλιστα να είναι σίγουρο ότι θα τελεσφορήσει. Για τον τομέα των αλκοολούχων ποτών και των προϊόντων καπνού υπάρχει το κρατικό μονοπώλιο TEKEL. Η εισαγωγή ποτών άλλων από τα κρασιά επιτρέπεται μετά την καταβολή δασμού. Η εισαγωγή οίνου στην ουσία απαγορεύεται αφού σε κάθε 1 ευρώ αξίας του προϊόντος, οι επιβαρύνσεις ανέρχονται σε περίπου 4,5 ευρώ. Ακόμη, όμως, και αν ο εισαγωγέας θεωρήσει ότι η τελική τιμή διάθεσης δεν είναι απαγορευτική, υπάρχουν άλλες προϋποθέσεις που κάνουν την εισαγωγή οίνου για λιανική διάθεση αδύνατη. Τα ίδια ισχύουν και για την κατηγορία του ούζου και τσίπουρου. Βεβαίως, πρέπει να τονισθεί ότι παρ' όλα τα αρνητικά στοιχεία, η εισαγωγή βιομηχανικών προϊόντων είναι αρκετά εύκολη. Σημειώνεται άλλωστε ότι το 2000 η Τουρκία απορρόφησε ελληνικά προϊόντα αξίας άνω του μισού δισεκατομμυρίου δολάρια και αποτέλεσε τον 5ο καλύτερο πελάτη της Ελλάδας.

Ανακεφαλαιώνοντας, για αρκετές κατηγορίες προϊόντων, όπως τα δομικά υλικά και ευρύτερα τα βιομηχανικά προϊόντα υπάρχουν πολύ μεγάλες δυνατότητες, ενώ για κάποιες άλλες, όπως τα τρόφιμα και ποτά, επί του παρόντος η είσοδος στην Τουρκική αγορά είναι ευκολότερη μέσω της επί τόπου παραγωγής παρά μέσω της απ' ευθείας εισαγωγής. Ξένα τρόφιμα υπάρχουν στην Τουρκική αγορά σε περιορισμένη έκταση και βεβαίως σε σημαντικά υψηλότερη τιμή από τα παραγόμενα εγχώρια. Δύο από τις Ελληνικές εταιρείες τροφίμων που έχουν εξαγάγει στην Τουρκία είναι η Αλλαντικά Θράκης, γνωστότερη ως Θράκη και η ΓΙΩΤΗΣ. Επί του παρόντος,

υπάρχουν λίγα προϊόντα μόνον της ΓΙΩΤΗΣ αλλά και αυτά μάλλον από παλαιότερα αποθέματα.

Ακόμη, ειδική αναφορά θα γίνει στα τεράστια οικονομικά οφέλη από την εφαρμογή της τελωνειακής σύνδεσης Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας που έχουν αποκομίσει οι Ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. Μόνο το πρώτο έτος εφαρμογής της συμφωνίας -το 1996- οι εισαγωγές της Τουρκίας από την Ε.Ε. αυξήθηκαν κατά 34,6%. Η τάση αυτή είχε διαφανεί από το προηγούμενο έτος, το 1995, όταν η Ελλάδα συμφώνησε με την τελωνειακή ένωση με

Τουρκικές εξαγωγές (σε εκατομμύρια δολάρια)

	1995	1996	1997
Γαλλία	1.033,072	1.053,157	1.167,803
Γερμανία	5.036,174	5.106,508	5.252,870
Ιταλία	1.457,002	1.446,419	1.587,860
Βρετανία	1.135,657	1.280,636	1.305,105
Ελλάδα	205,952	238,464	298,207

Τουρκικές εισαγωγές (σε εκατομμύρια δολάρια)

	1995	1996	1997
Γαλλία	1.395,846	2.771,466	2.563,948
Γερμανία	5.547,586	7.813,503	8.010,139
Ιταλία	3.133,129	4.235,793	4.465,540
Βρετανία	1.629,761	2.510,266	2.757,661
Ελλάδα	200,673	284,999	430,107

αντάλλαγμα την έναρξη διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Κύπρου, η αύξηση των Ευρωπαϊκών εξαγωγών ήταν της τάξης του 54,4%. Η ίδια τάση καταγράφηκε και για το 1997, γεγονός που επιβεβαίωσε αυτό που έλεγαν επί χρόνια οι Βρυξέλλες ότι η Τουρκία αποτελεί μια εξαιρετικά μεγάλη αγορά, που προσφέρει μεγάλες ευκαιρίες για τους Ευρωπαίους επιχειρηματίες. Το αξιοσημείωτο είναι πως παρά την ένταση που επικρατεί στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις - η ίδια η έναρξη της τελωνειακής ένωσης συνέπεσε με την υπόθεση των Ιμίων - οι Έλληνες επιχειρηματίες βγήκαν ωφελημένοι από τη συμφωνία του '95: Οι Ελληνικές εξαγωγές προς τη γείτονα χώρα, από 200 περίπου εκατομμύρια δολάρια το 1995, έφθασαν στα περίπου 430 εκατομμύρια δολάρια το 1997.

Τελικά, η διεύρυνση των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία αποτελεί την πλέον αποτελεσματική διπλωματία για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Αυτό τουλάχιστον επισημαίνουν Έλληνες και Τούρκοι επιχειρηματίες. Για αυτό και ένα από τα εμπόδια που έβαζαν μέχρι σήμερα φρένο σε επενδυτικές δραστηριότητες ένθεν και ένθεν του Αιγαίου, φαίνεται να παραμερίζεται. Πρόκειται για το εμπόδιο της διπλής φορολογίας. Ήδη προς την κατεύθυνση αυτή εργάστηκαν επιτροπές από τα υπουργεία Εξωτερικών Ελλάδος και Τουρκίας και η σχετική συμφωνία υπογράφηκε το Μάρτιο του 2003.

2.2 Ελληνικές Επενδύσεις στην Τουρκία

Η πρόσφατη βελτίωση των Ελληνοτουρκικών οικονομικών σχέσεων οδήγησε σε αύξηση όχι μόνον του διμερούς εμπορίου, αλλά επίσης και του μεγέθους των Ελληνικών επενδύσεων στην Τουρκία. Αυτή η εξέλιξη κατέστη προφανής το 2000, όταν παρουσιάσθηκε μία σημαντική αύξηση του αριθμού των Ελληνικών επιχειρήσεων που συνάψανε επιχειρηματικές σχέσεις με Τουρκικές εταιρίες.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ				
	1997	1998	1999	2000 (ΙΑΝ – ΣΕΠΤ)
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΔΕΙΩΝ	12	4	8	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ (\$ ΕΚΑΤΟΜ)	2	0,2	2,6	18,3

Πίνακας 2.2 Ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία

Την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2000, το συνολικό κεφάλαιο των Ελληνικών επενδύσεων στην Τουρκία, σύμφωνα με τις αιτήσεις χορήγησης άδειας, έφθασε το επίπεδο των 18,3 εκατομ. δολ. ΗΠΑ. Ο αριθμός των Ελληνικών επενδύσεων που έχουν πραγματοποιηθεί στην Τουρκία είναι περίπου 50 και το εκτιμώμενο συνολικό κεφάλαιο επενδύσεων είναι περίπου 40 εκατομ. δολ. ΗΠΑ. Οι κυριότεροι κλάδοι των ελληνικών επενδύσεων στην Τουρκία είναι:

- ❖ Πληροφορική,
- ❖ γεωργικές εφαρμογές,
- ❖ είδη συσκευασίας,
- ❖ πλαστικά,
- ❖ φαρμακευτικά προϊόντα & καλλυντικά,
- ❖ ιχθυοκαλλιέργειες,
- ❖ τουρισμός και
- ❖ κατασκευές.

Είναι πλέον βέβαιο πως οι προσπάθειες βελτίωσης των Ελληνοτουρκικών εμπορικών σχέσεων, που ξεκίνησαν εδώ και χρόνια, έχουν πλέον καρποφορήσει. Υπάρχει ιδιαίτερη αισιοδοξία για τις μακροχρόνιες

προοπτικές αφενός της διμερούς συνεργασίας και αφετέρου για κοινές συνεργασίες έναντι άλλων τρίτων χωρών όπως με κράτη Βαλκανικά, της Παρευξείνιας Ζώνης, των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών καθώς και της Μέσης Ανατολής. Η ανάπτυξη στενότερων σχέσεων τα τελευταία χρόνια δημιούργησε θετικό κλίμα για μεγαλύτερη επιχειρηματική συνεργασία. Οι γειτονικές χώρες συνήθως αποτελούν τους καλύτερους εμπορικούς εταίρους, λόγω της φθηνής και εύκολης μεταφοράς ανθρώπων, προϊόντων και κεφαλαίων, λόγω των πολιτιστικών τους συγγενειών, κλπ. Η Τουρκία και η Ελλάδα αναζητούν τις ομοιότητες που θα τους φέρουν κοντύτερα, αφήνοντας κατά μέρος τις διαφορές και θέτοντας κοινούς στόχους για την βιομηχανία και το εμπόριο. Η υπογραφή συμφωνιών μεταξύ των δύο χωρών και η ολοκλήρωση των νομοθετικών μεταρρυθμίσεων στην Τουρκία, σύμφωνα με το πλαίσιο της Ε.Ε. αποτελούν ουσιαστικές προϋποθέσεις.

Η Τουρκία και η Ελλάδα είναι οι μεγαλύτερες και οι πιο αναπτυγμένες οικονομίες στα Βαλκάνια, στην Μαύρη Θάλασσα και στην Κεντρική Ασία και διαθέτουν μακρά και αξιόπιστη εμπειρία ενεργούς δράσης στην ευρύτερη περιοχή. Αυτό σημαίνει πως είναι σε θέση να οδηγήσουν τις εξελίξεις και να συμβάλλουν αποφασιστικά στην περιφερειακή ανάπτυξη. Οι Ελληνικές εταιρείες ήδη παίζουν σημαντικό ρόλο στις γειτονικές περιοχές. Ειδικότερα στα Βαλκάνια, η Ελλάδα, σε πολλές περιπτώσεις, κατατάσσεται μεταξύ των τριών πρώτων ξένων επενδυτικών χωρών. Οι Έλληνες επενδυτές έχουν ήδη ιδρύσει εκατοντάδες νέες εταιρείες δημιουργώντας δεκάδες χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας και συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη αυτών των χωρών.

Την σταθεροποίηση της Τουρκικής οικονομίας για να δουν να αποδίδουν τα επενδυτικά τους σχέδια αλλά και άλλες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες περιμένουν 46 ελληνικές επιχειρήσεις που έχουν συμφέροντα στη γείτονα χώρα (εφημερίδα: Τα Νέα, 14 Φεβρουαρίου 2002). Ήδη αρκετές από αυτές έχουν διεισδύσει στη μεγάλη, αλλά με μικρή προς το παρόν αγοραστική ικανότητα, αγορά της γειτονικής χώρας, άλλες έχουν περιορίσει την παρουσία τους σε επίπεδο εμπορικών δραστηριοτήτων, ενώ δεν είναι λίγες οι επιχειρήσεις εκείνες που έχουν υπογράψει συμφωνίες στρατηγικής συνεργασίας με μεγάλους τουρκικούς ομίλους. Ανάλογο ενδιαφέρον για επενδυτικές δραστηριότητες στην Ελλάδα εκδηλώνεται και από Τούρκους

επιχειρηματίες. Αμέσως μετά το «λιώσιμο των πάγων» στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, οι Έλληνες επιχειρηματίες έσπευσαν να καταλάβουν θέσεις στην Τουρκική αγορά, μέσα από εξαγορές και συμμετοχές στα μετοχικά κεφάλαια τουρκικών εταιρειών.

Στο χώρο των τροφίμων η εισηγμένη στο ΧΑΑ εταιρεία Cardico εξαγόρασε το 50,01% της Kardalco που έχει μονάδα επεξεργασίας φουντουκιού και ξηρών καρπών στην Κερασούντα, ενώ η Sea Farm Ionian, που δραστηριοποιείται στον κλάδο των ιχθυοκαλλιεργειών, κατέχει το πλειοψηφικό πακέτο μετοχών στην ομοειδή εταιρεία ΙΚΝΑΝΚ.

Στο χώρο της πληροφορικής η Datamedia συμμετέχει με 50% στην Porcan Holding στην οποία ανήκει η Porcan Bilgisayar και με 95% στην DMT, ενώ η Despec Hellas συμμετέχει κατά 50% στην επενδυτική εταιρεία Desbil στην οποία ανήκει κατά 50% η Despec Turkey. Η Intrasoft, η οποία έχει ήδη συγχωνευτεί με τη μητρική της Intracom, έχει αποκτήσει το 20% της εταιρείας Gantek η οποία διαθέτει γραφεία σε Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Άγκυρα καθώς και δίκτυο πωλήσεων σε ολόκληρη την Τουρκία. Εξάλλου ο όμιλος Πουλιάδη συμμετέχει κατά 50% στην εταιρεία Index η οποία έχει καταθέσει αίτηση για την εισαγωγή των μετοχών της στο Χρηματιστήριο της Κωνσταντινούπολης.

Ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία	
Επωνυμία εταιρείας	Τομέας
Cardico	Ξηροί καρποί
Cocomat	Στρωματοποιία
Datamedia	Πληροφορική
Despec Hellas	Πληροφορική
Emst & Young Planet	Συμβουλευτικές υπηρεσίες
Eurodrip	Παραγωγή και εμπορία ποτιστικών συστημάτων
Genesis (Όμιλος Γερολυμάτου)	Φάρμακα - καλλυντικά
Sea farm Ionian	Ιχθυοκαλλιέργειες
Αγροτικός οίκος Σπύρου	Γεωργικές εφαρμογές
Αργυρο-μεταλλευμάτων Παλαπλάστ	Μεταλλείων
	Πλαστικοί σωλήνες και συστήματα άρδευσης
Εθνική Τράπεζα	Γραφείο αντιπροσωπείας στην Κωνσταντινούπολη

Ελληνικές επιχειρήσεις στην τουρκική αγορά

Επωνυμία εταιρείας	Τομέας	Είδος επένδυσης	Δράση
ZE	Συσκευασία		Εμπορ. δραστηριότητα
Cardico - Κ. Καρδασιώρης & Υιοί ΑΕΒΕ	Ξηροί καρποί	▶ Εξαγορά του 50,01% της Cardalco που έχει μονάδα επεξεργασίας φουντουκιού και ξηρών καρπών στην Κερασούτα	Επένδυση
Cocomat ΑΒΕΕ	Στρωματοποιία		Επένδυση
Datamedia	Πληροφορική	▶ Συμμετέχει με 50% στην Porcan Holding , στην οποία ανήκει η Porcan Bilgişayar, και με 95% στην DMT	Επένδυση
Despec Hellas	Πληροφορική	▶ Συμμετέχει κατά 50% στην επενδυτική εταιρεία Desbil A.S., στην οποία ανήκει κατά 50% η Despec Turkey	Επένδυση
Domus	Κλειδαριές ασφαλείας		Εμπορ. δραστηριότητα
Emat & Young Planet	Συμβουλευτική	▶ Απόκτησε πλειοψηφικό πακέτο μετοχών σε ομοειδή τουρκική	Επένδυση
Eurodip	Παραγωγή και εμπορία συστημάτων	▶ Εξαγορά του 100% της ξένης εταιρείας Hainsworth Inv. S.A. , στην οποία ανήκει το 49% της τουρκικής εταιρείας Eurodip Damla Sulamave Tic. A.S. - Τμήμα εξαγοράς	Επένδυση
Genesis (Ομίλος Π. Γερολυμάτου)	Φαρμακοβιομηχανία - Καλλυντικά	▶ Ίδρυση θυγατρικής εταιρείας - αίτηση έγκρισης για διάθεση εντερικών και παρεντερικών φαρμάκων στην αγορά	Επένδυση
Hellas Can	Κουτιά αλουμινίου		Εμπορ. δραστηριότητα
Infoamer ΑΕΒΕ	Πληροφορική		Συνεργασία
Lanipharm ΑΒΕ	Φαρμακοβιομηχανία		Εμπορ. δραστηριότητα
Μεταλλοπλαστική	Συσκευασία		Εμπορ. δραστηριότητα
Sea Farm Ionian	Ιχθυοκαλλιέργειες	▶ Κατέχει πλειοψηφικό μετοχικό μερίδιο στην ομοειδή IKNANK	Επένδυση
Swift A.B. & E.E.	Κόλλες		Εμπορ. δραστηριότητα
veiti.net	Πληροφορική - Internet	▶ Joint venture με ομοειδή της εταιρεία	Επένδυση
Violet	Λιπάσματα		Εμπορ. δραστηριότητα
Αγροτικός Οίκος Σπύρου	Γεωργικές εφαρμογές		Επένδυση
Αθηναϊκή Ζυθοποιία	Μπύρα		Εμπορ. δραστηριότητα
Αλουμίνι Μυλωνάς Α.Ε.	Αλουμίνιο	▶ Κατέχει το 55% εταιρείας που ίδρυσε μαζί με την τουρκική εταιρεία Altintak (45%). Κεφάλαιο νέας εταιρείας 10 εκατ. δολ. Σχεδιάζουν να αγοράσουν κτίριο	Επένδυση
ΑΑΤΑ	Πλαστικά		Εμπορ. δραστηριότητα
Αργυρομεταλλευμάτων	Μεταλλεία	▶ Εξαγορά δύο ορυχείων με σκοπό την επεξεργασία κοιτασμάτων βορνιτικής	Επένδυση
Αφοί Παλατιανό - ΠΑΛΑΠΛΑΣΤ Α.Ε.	Πλαστικοί σωλήνες και συστήματα άρδευσης	▶ Κατέχει το 100% της εμπορικής εταιρείας Palaplast Izmir	Επένδυση
Γρ. Σαραντίης ΑΒΕΕ	Καλλυντικά	▶ Προτίθεται να συνάψει συνεργασία με τη Yontem Dis Tin. Ltd. Sti	Συνεργασία
ΔΕΑΤΑ	Γαλακτοκομικά		Εμπορ. δραστηριότητα
Εθνική Τράπεζα	Γραφείο Αντιπροσωπείας στην Κων/πολη	▶ Ίδρυση του Anatolian Fund (Venture capital) (100 εκατ. δολ.) από κοινού με την τουρκική Garantı Securities και την J.P. Morgan. Ύψος επένδυσης 45 εκατ. δολ.	Επένδυση
ΕΜΚΑΤ	Γεωργικές εφαρμογές	▶ Μονοδα παραγωγής και επεξεργασίας σπόρων βόμβακος	Επένδυση
Εξάντας Istanbul Consultancy Ltd	Εταιρεία συμβούλων για κατασκευές	▶ Συμμετέχουν οι Εξάντας Consultancy (20%), Θεμελιοδομή (40%) και οι τουρκικές Ergzen (20% - μεταφορές) και Epsilon (20% - πληρ/ρική)	Επένδυση
Ηπειρωτική - Υδραϊκή	Κρουαζιέρες	▶ Ίδρυσε τη Simena Travel Group (STG) Cruises , της οποίας κατέχει το 50%	Επένδυση
Θεμελιοδομή	Κατασκευές	▶ Φέρεται να έχει συμφωνήσει με την ENKA Holdings για την από κοινού διεκδίκηση έργων	Επένδυση
Ιατρικό Αθηνών	Νοσοκ/κή περιθαλψη	▶ Νοσοκομειακή μονάδα	Επένδυση
Ιντρασάρφ	Πληροφορική	▶ Εξαγορά του 20% της εταιρείας Gantek με γραφείο σε Κων/πολη, Σμύρνη, Άγκυρα και δικτύο πωλήσεων σε όλη τη χώρα	Επένδυση
Καπνική Μισαηλίδης	Καπνά	▶ Εργοστάσιο σε Σμύρνη και Κιρκιρελί	Επένδυση
Κλεμών Ελλάς ΑΒΕΕ	Ανεκμιστήρες - θυγατρική Kleeman	▶ Κατέχει το 70% της Kleeman Asansor που είναι ο εμπορικός της εταίρος στην Τουρκία	Επένδυση
Μαμδακίς	Ξενοδοχεία	▶ Ξενοδοχειακή μονάδα	Επένδυση
Μηχανική	Κατασκευές		Επένδυση
Moda Bagno - Ν. Βερβέρης Α.Ε.	Εισαγωγή και εμπορία επίπλων και ειδών μπάνιου	▶ Ίδρυση θυγατρικής εταιρείας στην Τουρκία για το άνοιγμα καταστημάτων εμπορίας ειδών εισαγωγής μπάνιου και σύγχρονης επιπλώσεως (Moda Bagno)	Επένδυση
Νηρέας Ιχθυοκαλ/γειες Παρθενών	Ιχθυοκαλλιέργειες Βιομηχανία σταφιδών	▶ Συνεργασία με εταιρεία Doet Su Urunkel San. Tic. A.S.	Επένδυση
Πλαστικά Θρακικής	Πλαστικά	▶ Joint venture 1,7 εκατ. DM για παραγωγή πλαστικών	Επένδυση
Πλαστικά Κρήτης	Πλαστικά	▶ Το 2000 εξαγωγές 750 εκατ. δολ. στην Τουρκία. Joint venture με συμμετοχή 2,5 εκατ. DM. Κατέχει το 77% της ομοειδούς Senkromta Boyar Madde Sanayi ve Ticaret	Επένδυση
Πουλιόδης & Συνεργατες ΑΕΒΕ	Πληροφορική	▶ Συμμετέχει κατά 50% στην Index Computers , εταιρεία εισηγμένη στο Χρηματιστήριο Κωνσταντινούπολης	Επένδυση
Rintenko ΑΕΒΕ	Αντιπρόσωπος ρούχων Nautica	▶ Προτίθεται να ιδρύσει 6 καταστήματα	Επένδυση
Σέγκος	Βερνίκια		Εμπορ. δραστηριότητα
Χαλυβουργική	Χαλυβουργία		Επένδυση

Πηγή: Από Επιμελητήριο και των δύο χωρών

Το ενδιαφέρον των Ελληνικών επιχειρήσεων να διεισδύσουν στην Τουρκική αγορά των 65 εκατομμυρίων καταναλωτών είναι μεγάλο. Αυτό επισημαίνει με δήλωση του και ο πρόεδρος του ΣΕΒ, κ. Οδυσσέας Κυριακόπουλος, ο οποίος και διευκρινίζει ότι οι Ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία αντιστοιχούν στο 3,2 των συνολικών ξένων επενδύσεων. Εκτός από αυτές που δραστηριοποιούνται, ήδη, στην Τουρκική αγορά και άλλες Ελληνικές επιχειρήσεις ετοιμάζονται να διεισδύσουν σε αυτήν. Όπως εκτιμά ο πρόεδρος του ΣΕΒ «η Τουρκία διαθέτει μία μεγάλη αγορά με σημαντική βιομηχανική βάση που παρουσιάζει ελκυστικό ενδιαφέρον για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες έχουν στρέψει μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων τους προς αυτήν. Τα Ελληνικά προϊόντα έχουν το συγκριτικό πλεονέκτημα, καθώς λόγω γεωγραφικής θέσης και κατά συνέπεια χαμηλότερου μεταφορικού κόστους μπορούν να προσφερθούν σε ανταγωνιστικότερες τιμές». Το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα σε συνδυασμό και με το μέγεθος της Τουρκικής αγοράς έχει, ήδη, οδηγήσει σημαντικό αριθμό ελληνικών επιχειρήσεων σε επενδύσεις στην γειτονική αγορά είτε συμμετέχοντας στα μετοχικά κεφάλαια τουρκικών εταιρειών είτε ιδρύοντας δικές τους θυγατρικές εταιρείες. Στον τραπεζικό χώρο η Εθνική έχει ιδρύσει γραφείο αντιπροσωπείας στην Κωνσταντινούπολη, ενώ παράλληλα συμμετέχει σε εταιρεία Venture Capital, η Nova bank εξαγόρασε την τουρκική Sitebank, ενώ η Τράπεζα Πειραιώς συμμετέχει σε κοινοπραξία, η οποία διεκδικεί την Torrakbank.

Από μια άλλη οπτική, αν και στα Σκόπια και στην Αλβανία το 2000 οι Ελληνικές εταιρείες έχουν επενδύσει 300 εκατομ. δολ. ΗΠΑ, στην ΠΓΔΜ οι ελληνικές επενδύσεις ανέρχονται σε 370 εκατομ. δολ. ΗΠΑ, η Βουλγαρία έχει απορροφήσει 600 εκατομ. δολ. ΗΠΑ Ελληνικών επενδύσεων και στην Ρουμανία, οι Ελληνικές εταιρείες έχουν επενδύσει περίπου 1,2 δισ. δολ. ΗΠΑ, αντίθετα, οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία ανέρχονται μόνον σε 40 εκατομ. δολ. ΗΠΑ. Αυτό το ποσόν μπορεί να είναι μικρό, αλλά πρέπει να σημειωθεί πως οι Ελληνικές εταιρείες ξεκίνησαν μόλις το 1997 να επενδύουν στην Τουρκία. Δεδομένου του μεγέθους της Τουρκικής αγοράς, αυτό το χαμηλό ποσόν αντιπροσωπεύει την δυναμικότητα που υπάρχει και που πρέπει να απελευθερωθεί.

Οι κυριότεροι κλάδοι που παρέχουν καλές προοπτικές για κοινή οικονομική δράση είναι οι ακόλουθοι:

- ❖ Κατασκευές
- ❖ Τουρισμός
- ❖ Ενέργεια
- ❖ Franchising
- ❖ Μεταφορές
- ❖ Περιβάλλον
- ❖ Τηλεπικοινωνίες
- ❖ Ασφάλειες - Τράπεζες
- ❖ Συσκευασία - Τυποποίηση
- ❖ Ιχθυοκαλλιέργειες
- ❖ Εκσυγχρονισμός Υπηρεσιών ελλιμενισμού
- ❖ Γεωργικές Εφαρμογές

Ο κλάδος των κατασκευών αποτελεί έναν κλάδο που παρουσιάζει πολύ καλές προοπτικές για την ανάληψη κοινών επιχειρηματικών δράσεων (Joint Ventures). Το Ελληνικό σχέδιο για την ανοικοδόμηση των Βαλκανίων, που ολοκληρώνεται, παρουσιάζει ευκαιρίες για εταιρείες και για τις δύο χώρες, που μπορούν από κοινού να υποβάλλουν προσφορές για κατασκευαστικά σχέδια.

Ο τουρισμός είναι ακόμα ένας κλάδος που υπόσχεται πολλά. Η κίνηση τουριστών μεταξύ των δύο χωρών βρίσκεται σε ανοδική πορεία, αλλά μπορεί να επιτευχθεί μεγαλύτερη πρόοδος. Μέσω κοινών τουριστικών προσφορών, οι τουρίστες από άλλες χώρες μπορούν να απολαύσουν κοινές διακοπές και στις δύο χώρες. Συνδυάζοντας τις δυνάμεις τους, Ελλάδα και Τουρκία μπορούν να αποτελέσουν ελκυστικότερο προορισμό προσέλευσης τουριστών από ότι στην περίπτωση μεμονωμένης προώθησης των τουριστικών υπηρεσιών σε μία χώρα, καθώς οι τουρίστες επιθυμούν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη από τις διακοπές τους.

Στον τομέα της ενέργειας ήδη έχει πραγματοποιηθεί συνεργασία. Η διασύνδεση των δικτύων ηλεκτρισμού των δύο χωρών ήδη παρουσιάζει πρόοδο. Επίσης, εξετάζεται η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου που συνδέει τα υπάρχοντα δίκτυα στην Ελλάδα και την Τουρκία και σύντομα θα υλοποιηθεί.

Επίσης, οι κλάδοι των τηλεπικοινωνιών, της ενέργειας, των μεταφορών, πληροφορικής και υπηρεσιών (μεταφορά τεχνογνωσίας και χρηματοοικονομικός τομέας) παρουσιάζουν πολύ καλές προοπτικές και έχει ήδη πραγματοποιηθεί σημαντική πρόοδος και στις δύο χώρες ανεξάρτητα και πλέον προετοιμάζονται κοινές επιχειρηματικές δράσεις με στόχο τα Βαλκάνια και την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Επίσης, τομείς όπως ο εκσυγχρονισμός υπηρεσιών και προϊόντων ελλιμενισμού, οι οδικές μεταφορές, το περιβάλλον, η ενέργεια, προϊόντα τυποποίησης και υπηρεσίες εκσυγχρονισμού των μεθόδων παραγωγής μπορεί να χρηματοδοτηθούν ενμέρει μέσω των Προγραμμάτων της Αναπτυξιακής Βοήθειας που παρέχει η Ελλάδα.

Στο τομέα των γεωργικών εφαρμογών υπάρχουν μεγάλα περιθώρια συνεργασιών. Μεταξύ άλλων η Τουρκία υστερεί στους τρόπους συγκομιδής αγροτικών προϊόντων και μετασυλλεκτικής συμπεριφοράς ιδιαίτερα στα κηπευτικά τους ενώ αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στο θέμα πιστοποίησης παραγωγής των αγροτικών τους προϊόντων.

Τέλος, σε ό,τι αφορά το καθεστώς που διέπει το ζήτημα της ίδρυσης αλλοδαπών εταιρειών στην Τουρκία, ισχύουν τα εξής:

1. Η αλλοδαπή εταιρεία πρέπει να λάβει νομική μορφή είτε εταιρείας περιορισμένης ευθύνης είτε ανώνυμης εταιρείας.
2. Το ελάχιστο απαιτούμενο κεφάλαιο ανά φυσικό πρόσωπο είναι \$50.000.
3. Το ξένο κεφάλαιο πρέπει να καταβληθεί είτε σε μετρητά είτε σε μηχανολογικό ή άλλου είδους εξοπλισμό εφ' όσον όμως αυτός συνδέεται άμεσα με την παραγωγική διαδικασία.
4. Είναι απαραίτητη η έκδοση αδείας από τις Τουρκικές αρχές. (Το Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων του Ελληνικού Προξενείου στην Κωνσταντινούπολη μπορεί να δώσει σε κάθε ενδιαφερόμενο αναλυτικό κατάλογο των απαιτούμενων εγγράφων και ενεργειών).

Η όλη διαδικασία είναι επίπονη και απαιτεί αρκετούς μήνες. Υπάρχουν τουλάχιστον 14 βήματα που πρέπει να γίνουν προς διαφορετικούς φορείς. Ο υποψήφιος επενδυτής πρέπει να είναι υπομονετικός και βεβαίως να έχει

εξασφαλίσει επαρκή νομική υποστήριξη. Ωστόσο, οι περισσότερες Ελληνικές εταιρείες που προσπάθησαν να επενδύσουν στην Τουρκία τα τελευταία χρόνια το κατάφεραν. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι στην Τουρκία υπάρχει νόμος περί παροχής επενδυτικών κινήτρων. Ο Τουρκικός αναπτυξιακός νόμος ακολουθεί παρόμοια φιλοσοφία με αυτή του Ελληνικού και σε γενικές γραμμές παρέχει παρόμοια κίνητρα. Η υπαγωγή στον Τουρκικό αναπτυξιακό νόμο είναι δυνατή, εφ' όσον βεβαίως πληρούνται οι αναγκαίες προϋποθέσεις.

Από τον Ιανουάριο του 2002 η Ελλάδα υιοθέτησε το Ευρώ. Όλες οι επιχειρηματικές συναλλαγές πραγματοποιούνται σε Ευρώ, που αποτελεί πλέον το κοινό νόμισμα των 12 Ευρωπαϊκών Χωρών. Η Τουρκία θεωρεί αυτήν την εξέλιξη ιδιαίτερα θετική και επιθυμεί διακαώς συνεργασίες με την Ελλάδα γιατί εκτός από χώρα γειτονικής της θα είναι χώρα ευρωζώνης. Όπως εκτιμάται, δια μέσου αυτών των κοινών συνεργασιών της με την Ελλάδα, θα διευκολυνθούν οι συναλλαγές και το εμπόριο στην ευρύτερη περιοχή και οι επιχειρήσεις θα αποκτήσουν ευκολότερη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά.

Η ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών απαιτεί τα ακόλουθα βήματα:

- ❖ Ανάπτυξη των δικτύων επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ της Ελληνικής και της Τουρκικής Βιομηχανίας .
- ❖ Ανταλλαγή επιχειρηματικών αποστολών μεταξύ των Ελληνικών και Τουρκικών εμπορικών επιμελητηρίων και άλλων επιχειρηματικών οργανισμών. Η ενίσχυση των Ελληνοτουρκικών εμπορικών σχέσεων θα μπορεί να πραγματοποιηθεί με την βοήθεια περισσότερων εμπορικών αποστολών που διερευνούν τους κλάδους με τις μεγαλύτερες προοπτικές. Σύμφωνα με την πρακτική που εφαρμόζουν άλλες χώρες στην Τουρκία, αυτές οι εμπορικές αποστολές συμπληρώνονται με επιχειρηματικά συνέδρια, όπου οι δύο χώρες έχουν την ευκαιρία να παρουσιάζουν και να αναλύουν την επιχειρηματική τους συμπεριφορά και δομή και να εξετάζουν δυνατότητες βελτίωσης της επικοινωνίας μεταξύ τους. Επιπλέον, οι σχετικοί επιχειρηματικοί σύνδεσμοι αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες οργάνωσης εκστρατειών προώθησης για συγκεκριμένα προϊόντα και υπηρεσίες των δύο χωρών.

- ❖ Συμμετοχή σε σημαντικές εμπορικές εκθέσεις όπως στις εκθέσεις δομικών υλικών, πληροφορικής, υλικών συσκευασίας, προϊόντων υδατοκαλλιεργιών, δερματίνων ειδών και τουρισμού.
- ❖ Οργάνωση λοιπών εμπορικών δραστηριοτήτων όπως ελληνικών εβδομάδων, δειγματισμών, άλλων εμπορικών παρουσιάσεων, κλπ.
- ❖ Υπογραφή συμφωνίας για την αποφυγή της διπλής φορολογίας (αναφέρθηκε στο τέλος της παραγράφου 2.1).
- ❖ Ίδρυση τράπεζας (Ελληνικής, Τουρκικής ή μικτής) που θα επιτρέψει την διενέργεια των συναλλαγών απευθείας μέσω των δύο χωρών και όχι μέσω τρίτων.
- ❖ Συνεργασία των τελωνειακών αρχών των δύο χωρών με σκοπό την αποφυγή των γραφειοκρατικών προβλημάτων.
- ❖ Ανάπτυξη κοινών υποδομών με στόχο την προώθηση του εμπορίου με τρίτες χώρες, με έμφαση την διανομή, μεταφορά και αποθήκευση.
- ❖ Περαιτέρω βελτίωση των πολιτικών σχέσεων.

Πρέπει επίσης να αναληφθούν δράσεις συνεργασίας των επιχειρήσεων των δύο χωρών με σκοπό την πραγματοποίηση επενδύσεων (Joint ventures), ειδικότερα στον κλάδο της αυτοκινητοβιομηχανίας (κατασκευή λεωφορείων, mini buses, αυτοκινήτων και τρακτέρ). Η παραγωγή τρακτέρ στην Τουρκία ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των Ελλήνων αγοραστών, διευκολύνοντας την συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών. Ήδη πολλά εξαρτήματα οχημάτων που παράγονται στην Ελλάδα και την Τουρκία πωλούνται στις Ευρωπαϊκές αγορές. Στους τομείς της Βιομηχανίας και Γεωργίας, αναγνωρίζεται πλέον πως οι δύο χώρες παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες. Δεδομένης της εκφρασμένης επιθυμίας για ανάπτυξη της συνεργασίας, η παραγωγική αξιοποίηση αυτών των ομοιοτήτων θα εξυπηρετήσει τα συμφέροντα και των δύο χωρών, κυρίως υπό το πρίσμα της επιθυμίας τους να εξάγουν τα προϊόντα τους στη Ευρωζώνη.

Οι ευκαιρίες και οι προοπτικές για επιχειρηματικές συνεργασίες με την Τουρκία είναι πολλές αλλά η επιτυχία εξαρτάται από τους ίδιους τους επιχειρηματίες οι οποίοι πρέπει να δράσουν αποτελεσματικά. Σε αυτήν την κατεύθυνση θα βοηθήσουν οι πληροφορίες που παρουσιάζονται στα επόμενα κεφάλαια της μελέτης αυτής.

Συμπερασματικά, οι ελληνικές εξαγωγές βασίζονται κυρίως σε δύο προϊόντα, στο βαμβάκι και στα καύσιμα, που αθροιστικά αποτελούν το 67,08% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών στην Τουρκία. Προϊόντα που παρουσιάζουν θετικές προοπτικές διείσδυσης στην τουρκική αγορά αποτελούν τα υλικά συσκευασίας, τα προϊόντα και οι υπηρεσίες πληροφορικής, τα πλαστικά, το χαρτί, τα βαμβακερά νήματα, τα δερμάτινα είδη, τα υποδήματα, τα προϊόντα αρτοποιίας, τα προϊόντα ζαχαροπλαστικής, ο μηχανικός εξοπλισμός, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα προϊόντα ξύλου.

3. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Τουρκία προσφέρει μια όλο και περισσότερο σημαντική πύλη στο εμπόριο όχι μόνο προς τη Μέση Ανατολή αλλά και προς τα γειτονικά ανεξάρτητα κράτη όπως η Γεωργία, η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν αλλά και τα πιο μακρινά (το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Καζακστάν). Ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στα βασικότερα στοιχεία του Τούρκικου κράτους. Στη συνέχεια αναλύονται τα γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία.

- Επίσημο όνομα: Tórkkiye Cumhuriyeti (η Τουρκική Δημοκρατία).
- Αρχηγός κράτους: Πρόεδρος Ahmet Necdet Sezer (από τον Μάιο του 2000).
- Επικεφαλής της κυβέρνησης: Πρωθυπουργός Recep Tayyip Erdogan (AKP) (που διορίζεται από τον Πρόεδρο, 16 Νοεμβρίου 2002)
- Κυβερνών κόμμα: Το μεταρρυθμιστικό κόμμα Adalet VE Kalkinma Partisi (AKP) κέρδισε την κοινοβουλευτική εκλογή του Νοεμβρίου του 2002. Το συνεργαζόμενο κόμμα της δικαιοσύνης και ανάπτυξης πήρε το 34,3% των ψήφων (363 έδρες από τις 550), το συνεργαζόμενο κόμμα των δημοκρατών (CHP) πήρε το 19,4% (178 έδρες), με τις υπόλοιπες εννέα έδρες να πηγαίνουν στους ανεξάρτητους (η συμμετοχή ήταν 79%).
- Περιοχή: 779.452 τετραγωνικά χλμ.
- Πληθυσμός: 69.20 εκατομμύρια (2001).
- Πρωτεύουσα: Άγκυρα.
- Επίσημη γλώσσα: Τουρκικά.
- Νόμισμα: Λίρα (L).
- Συναλλαγματική ισοτιμία: 1.773.170,00 Τούρκικες λίρες ανά δολάριο USA (Δεκ. 2003).
- ΑΕΠ κατά κεφαλήν: 2.226 δολάρια USA (2001) 2.711 δολάρια USA (2002) *
- Πραγματική αύξηση ΑΕΠ: -7,40% (2001), 3,3% (2002) *
- Ανεργία: 8,50% (2001), 10,3% (2002) *
- Πληθωρισμός: 54,40% (2001), 47,7% (2002) *

- Ισοζύγιο πληρωμών: -4,54 δισεκατομμύρια δολάρια USA (2001), -6,3 δισεκατομμύρια δολάρια USA (2002) *
- Ξένο χρέος: 115,28 δισεκατομμύρια δολάρια USA (2001)
- Αριθμοί επισκεπτών: 10,00 εκατομμύρια (2001) *
- Ετήσιες Άμεσες Ξένες Επενδύσεις: 2,77 δισεκατομμύρια δολάρια USA (2001)

* κατ' εκτίμηση αριθμός (ETE, Country Updates, Μάρτιος 2003)

Συνοπτικοί δείκτες της Τουρκίας (2001)

Περιοχή (km ²)	774815
Πληθυσμός (χιλιάδες άνθρωποι)	64385
ΑΕΠ (εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)	201188
Κατά κεφαλήν εισόδημα (δολάρια ΗΠΑ)	2986
Σύνθεση του ΑΕΠ από τους τομείς (%) (σε τρέχουσες τιμές)	
Γεωργία	14.4
Βιομηχανία	23
Υπηρεσίες	62.6

Η Τουρκία είναι δύο ώρες μπροστά από το Greenwich Mean Time (GMT).

Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της Τουρκίας συγκεντρώνεται στη Δύση και κατά μήκος των παράκτιων περιοχών. Αν και η Άγκυρα είναι η πρωτεύουσα, η Κωνσταντινούπολη έχει το μεγαλύτερο πληθυσμό. Ο πληθυσμός της Τουρκίας βρέθηκε τον Οκτώβριο του 2000 με απογραφή να είναι 66,8 εκατομμύρια. Μεταξύ του 1985 και του 1995 ο πληθυσμός της Τουρκίας αυξήθηκε κατά 1,9% ετησίως, αν και η μέση ετήσια αύξηση του πληθυσμού έχει επιβραδύνει σε 1,4% μεταξύ 1995-2000. Περισσότερος από τον μισό πληθυσμό είναι κάτω των 25 ετών. Η υπολογιζόμενη διάρκεια ζωής το 1995 ήταν 67 έτη. Η αστικοποίηση έχει μειώσει τον αγροτικό πληθυσμό από 82% το 1945 σε 25% σε 1995, Τριάντα εννιά πόλεις έχουν έναν πληθυσμό που υπερβαίνει τις 500.000 ενώ υπάρχουν 17 πόλεις με έναν πληθυσμό

περισσότερων του ενός εκατομμυρίου ανθρώπων. Σημειώνεται ότι περίπου 2 εκατομμύρια άτομα έχουν μεταναστεύσει στην Ευρώπη από τη δεκαετία του '60. Τέλος η Τουρκία έχει έναν μικρό πληθυσμό που αποτελείται από Κούρδους, Έλληνες, Άραβες και Αρμενίους που ζουν συνήθως σε επαρχίες κοντά στα σύνορα και ακόμα διατηρούν τις θρησκείες και τις γλώσσες τους.

Πρωτεύουσα

Η Άγκυρα είναι η πρωτεύουσα της Τουρκίας και η έδρα της κυβέρνησης. Αν και παραδοσιακά είναι μια πόλη δημόσιων υπαλλήλων και των πολιτικών, σήμερα γίνεται όλο και περισσότερο ένα βιομηχανικό κέντρο. Σε αυτήν υπάρχουν τρεις οργανωμένες βιομηχανικές ζώνες, ενώ το Βιομηχανικό Επιμελητήριο της πόλης έχει πάνω από 3.000 μέλη. Οι βιομηχανίες ανήκουν κυρίως στους δευτερογενή και τριτογενή τομείς. Οι μεγαλύτερες ιδιωτικές κατασκευαστικές εταιρείες της Τουρκίας έχουν έδρα στην Άγκυρα, όπως και αρκετές από τις εμπορικές και βιομηχανικές ενώσεις της χώρας, συμπεριλαμβανομένης της Ένωσης των Διεθνών Αναδόχων (International Contractors) και της Ένωσης των Επιμελητηρίων της Τουρκίας.

Γλώσσα

Τα Αγγλικά είναι η ευρύτερα χρησιμοποιημένη ξένη γλώσσα στις επιχειρήσεις στην Τουρκία, αν και τα Γαλλικά και Γερμανικά είναι επίσης χρήσιμα. Τα Τούρκικα είναι δύσκολο να μαθευτούν δεδομένου ότι η Τούρκικη γλώσσα δεν ανήκει στην Ινδοευρωπαϊκή ομάδα γλωσσών και επομένως δεν υπάρχει καμία χρήσιμη ομοιότητα του λεξιλογίου. Εντούτοις, είναι χρήσιμο να μάθει ο επισκέπτης μερικές Τούρκικες λέξεις, ιδιαίτερα για την επικοινωνία με τους ρεσεψιονίστς και για προφέρει σωστά τα ονόματα και τις διευθύνσεις. Πάντως, οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν τουλάχιστον ένα μέλος του προσωπικού τους που να μπορεί να μιλήσει τα Αγγλικά.

Θρησκεία

Η Τουρκία αποτελείται από Μουσουλμάνους (περίπου 98%) και κάποιες Χριστιανικές ορθόδοξες, αρμενικές αποστολικές, ρωμαϊκές καθολικές και προτεσταντικές μειονότητες. Η Τουρκία είναι κοσμικό κράτος, το οποίο εγγυάται την πλήρη ελευθερία της λατρείας σε μη-μουσουλμάνους.

Νόμισμα

Η μονάδα του νομίσματος είναι η Τουρκική λίρα. Κυκλοφορούν κέρματα λιρών 5.000, 10.000, 25.000, 50.000 και 100.000. Ακόμη κυκλοφορούν τραπεζογραμμάτια που κυμαίνονται από 100.000 έως 10.000.000.

Συναλλάγμα

Η ανταλλαγή συναλλάγματος είναι διαδεδομένη στην Τουρκία. Οι τράπεζες στους διεθνείς αερολιμένες είναι ανοικτές 24 ώρες την ημέρα και πολλά ανταλλακτήρια συναλλάγματος μπορούν να βρεθούν σε περιοχές με επιχειρήσεις στις κωμοπόλεις και στις πόλεις. Υπάρχει ακόμη μια ευρεία ποικιλία επιχειρήσεων που προσφέρει υπηρεσίες ανταλλαγής του ξένου νομίσματος με το τοπικό. Το dealing room των τραπεζών βασίζει την αναλογία αυτή στην αξία του δολαρίου ΗΠΑ. Όλες οι τράπεζες είναι ελεύθερες να καθιερώσουν τα ποσοστά τους μέσα στα περιθώρια που τίθενται από την Κεντρική Τράπεζα.

Τοπογραφία

Η Τουρκία έχει σύνορα με την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, την Αρμενία, τη Γεωργία, το Ιράν, το Ιράκ και τη Συρία και εύκολη πρόσβαση εδάφους και θάλασσας στα κράτη του Κόλπου και στη Βόρεια Αφρική. Είναι η ένατη μεγαλύτερη χώρα στη Μέση Ανατολή και η τρίτη μεγαλύτερη στην Ευρώπη. Η Τουρκία έχει μόνο 23.000 τετράγωνα χλμ. στην Ευρώπη. Τα υπόλοιπα είναι στην Ασία. Η θάλασσα του Μαρμαρά και του Βοσπόρου και τα στενά των Δαρδανελίων χωρίζουν τα Ευρωπαϊκά (Θράκη) και τα Ασιατικά (Ανατολία) μέρη της Τουρκίας. Η Θράκη οριοθετείται από την Ελλάδα (204 χλμ.), τη Βουλγαρία (200 χλμ.) και από τη Μαύρη Θάλασσα. Η Ανατολία οριοθετείται από τη Μαύρη Θάλασσα στο Βορρά, το Αιγαίο στη Δύση, τη Μεσόγειο στο Νότο και τη Γεωργία (190 χλμ.), την Αρμενία (200 χλμ.), το Ιράν (470 χλμ.), το Ιράκ (378 χλμ.) και τη Συρία (789 χλμ.) στην Ανατολή. Η Ανατολία είναι μια υψηλή περιοχή οροπεδίων, αυξανόμενων σταδιακά προς την Ανατολή και διασπασμένων από τις κοιλάδες περίπου 15 ποταμών, συμπεριλαμβανομένων του Τίγρη και του Ευφράτη. Υπάρχουν πολυάριθμες

λίμνες και μια πραγματικά εσωτερική θάλασσα. Στο Βορρά υπάρχει αλυσίδα βουνών παράλληλων με τη Μαύρη Θάλασσα. Στο Νότο, τα βουνά αγγίζουν σχεδόν τη στενή, εύφορη παράκτια πεδιάδα.

Το Νοτιοανατολικό Πρόγραμμα της Ανατολίας: Το Νοτιοανατολικό Πρόγραμμα της Ανατολίας, ή το GAP με τα Τουρκικά αρχικά του, είναι το μεγαλύτερο αναπτυξιακό έργο που ανέλαβε ποτέ η Τουρκία, και ένα από τα μεγαλύτερα του είδους του στον κόσμο. Το ολοκληρωμένο, πολυτομεακό πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει 13 σημαντικά προγράμματα, πρώτιστα για άρδευση και παραγωγή υδρενέργειας, που προγραμματίζουν τις κρατικές υδραυλικές εργασίες. Το πρόγραμμα προβλέπει την κατασκευή 22 φραγμάτων και 19 εγκαταστάσεων υδροηλεκτρικής παραγωγής ενέργειας στους ποταμούς του Ευφράτη και του Τίγρη και τους παραπόταμούς τους. Προγραμματίζεται ότι στην πλήρη ανάπτυξη του πάνω από 1,7 εκατομμύρια εκτάρια εδάφους θα ποτιστούν και 27 δισεκατομμύρια kWh ηλεκτρικής ενέργειας θα παραχθούν ετησίως με μια εγκατεστημένη ικανότητα πάνω από 7.500 MWh. Η περιοχή που θα ποτίζεται θα αποτελεί το 19% της αρδεύσιμης περιοχής στην Τουρκία (8,5 εκατομμύρια εκτάρια), ενώ η ετήσια παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας θα αποτελεί το 22% του υδροδυναμικού της χώρας (118 δισεκατομμύριο kWh).

Κλίμα

Η Τουρκία έχει και το κλίμα της Μεσογείου αλλά και των Στεππών, με τεράστιες παραλλαγές στις βροχοπτώσεις και στη θερμοκρασία μεταξύ των περιοχών. Στη Μεσογειακή ζώνη κλίματος, η Κωνσταντινούπολη και η θάλασσα του Μάρμαρα έχουν ένα μέτριο κλίμα (μέσες χειμερινές θερμοκρασίες 4⁰ C και περιστασιακές χιονοπτώσεις και μέσες θερινές θερμοκρασίες 25⁰ C). Οι ετήσιες βροχοπτώσεις είναι 668 χιλ. και μέση υγρασία 73%. Το κλίμα ταιριάζει στην ανάπτυξη των σταφυλιών, των ροδάκινων και των βερίκοκων. Στην Αιγαία ακτή γύρω από το Ιζμίρ το κλίμα είναι ελαφρώς θερμότερο με βαριές βροχοπτώσεις που περιορίζονται μέχρι τον Αύγουστο (μέσες θερμοκρασίες από 9⁰ C το χειμώνα σε 28⁰ C το καλοκαίρι). Οι ετήσιες βροχοπτώσεις είναι 647 χιλ. και η μέση υγρασία 69%. Το κλίμα ταιριάζει στις ελιές, στα σύκα, στον καπνό και στους ηλιανθους.

Κατά μήκος της Μεσογειακής ακτής στη Δυτική Ανατολία, οι θερμοκρασίες είναι ελαφρώς θερμότερες (12°C το χειμώνα και 31°C το καλοκαίρι) και πάντα πολύ υγρές (μέση υγρασία 69%). Η ετήσια βροχόπτωση είναι 777 χιλ. Στη Στέπα το κλίμα τα καλοκαίρια είναι καυτό και ξηρό, ενώ το χειμώνα, είναι ψυχρό και υγρό. Το κλίμα είναι καλό για την ανάπτυξη του σίτου και τη βοσκή των προβάτων. Η Νοτιοανατολική Ανατολία είναι ξηρά και καυτή το καλοκαίρι (μέγιστη θερινή θερμοκρασία 47°C), αλλά πολύ κρύα το χειμώνα (μέσες θερμοκρασίες μεταξύ -5°C και 3°C). Το κλίμα είναι ακραίο στην Ανατολική Ανατολία (οι θερμοκρασίες ποικίλλουν από 44°C σε -42°C) και ξηρό. Η ακτή της Μαύρης Θάλασσας είναι η υγρότερη περιοχή της Τουρκίας, κατά συνέπεια η υγρασία είναι υψηλή και μέση σειρά θερμοκρασιών από κυμαίνεται από 0°C σε 30°C . Το κλίμα ταιριάζει στην ανάπτυξη των φουντουκιών, των κερασιών και του καπνού.

Συνοψίζοντας, ο πληθυσμός της Τουρκίας συγκεντρώνεται στη Δύση και κατά μήκος των παράκτιων περιοχών και η χώρα συνορεύει με πολλές άλλες χώρες που αποτελούν δυνητικές αγορές. Επίσης, το κλίμα διαφοροποιείται πολύ κατά μήκος της τουρκικής επικράτειας. Τέλος γίνεται σημαντική προσπάθεια για αναβάθμιση των επιχειρηματικών υποδομών στην περιοχή.

4. ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η σύγχρονη Τουρκία καθιερώθηκε το 1923. Ο Τούρκος ηγέτης Mustafa Kemal (Ataturk) ξεκίνησε τη διαδικασία για ένα κοσμικό, δημοκρατικό κράτος. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 η Τουρκική πολιτική ήταν ασταθής και αυτό έχει επηρεάσει το επιχειρησιακό περιβάλλον. Οι επιχειρηματίες ενθαρρύνονται να παρακολουθούν στενά τις τρέχουσες πολιτικές υποθέσεις δεδομένου ότι μπορούν να έχουν επίδραση σε πιθανές εξαγωγές και ξένες επενδύσεις. Μετά από τις εκλογές του 1995 υπήρξε μια περίοδος πολιτικής αστάθειας, κατά τη διάρκεια της οποίας το Ισλαμιστικό κόμμα συμμετείχε στην κυβέρνηση για πρώτη φορά. Οι ακόλουθες εκλογές τον Απρίλιο του 1999 οδήγησαν στο σχηματισμό ενός συνασπισμού τριών μερών περιλαμβάνοντας το DSP (κοινωνικοί δημοκράτες), το ANAP (κεντροδεξιά) και το MHP (εθνικιστή δεξιά). Η κυβέρνηση είχε μια ουσιαστική πλειοψηφία στο κοινοβούλιο και κατά συνέπεια τη δυνατότητα να ωθήσει τις πολύ αναγκαίες δομικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομία, παρά τις ιδιαίτερες διαφορές στο ιδεολογικό υπόβαθρο των συνεργατών του συνασπισμού. Τον Δεκέμβριο του 1999 η Τουρκία επιβεβαιώθηκε ως χώρα υποψήφια της Ε.Ε. Στη συνέχεια ακολουθούν τα σημαντικότερα στοιχεία που αποτελούν τους νομικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στην Τουρκία.

Τοπική αντιπροσώπευση, νομοθεσία πρακτόρων και αντιπροσωπειών

Βάσει του Τουρκικού νόμου, ένας πράκτορας είναι αντιπρόσωπος που, στο πλαίσιο της σχετικής σύμβασης, μπορεί να αναλάβει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα εξ ονόματος του συνεργάτη του μέσα σε μια δεδομένη περιοχή. Δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο στην οργάνωση των συμφωνιών αντιπροσωπειών. Εάν κάποιος επιθυμεί να ιδρύσει ένα τοπικό γραφείο (local branch) θα πρέπει να απευθυνθεί στο υπουργείο εμπορίου για μια άδεια. Πρέπει επίσης να καταχωρηθεί στην εφορία της περιοχής και στο τοπικό εμπορικό ληξιαρχείο. Η διαδικασία διαρκεί έναν έως δύο μήνες. Ακόμη, ένας εμπορικός αντιπρόσωπος που κατοικεί στην Τουρκία θα πρέπει να λειτουργεί το τοπικό γραφείο. Εάν επιθυμεί να ιδρύσει ένα γραφείο συνδέσμου θα πρέπει να πάρει έγκριση από τη γενική διεύθυνση της ξένης επένδυσης

(General Directorate of Foreign Investmen, GDFI). Όλες οι δαπάνες για το γραφείο συνδέσμου πρέπει να καλυφθούν στο ξένο νόμισμα από το εξωτερικό. Οι εμπορικές δραστηριότητες που δημιουργούν οποιοδήποτε εισόδημα μέσα στην Τουρκία δεν επιτρέπονται. Μια ετήσια έκθεση πρέπει να υποβληθεί στο GDFI. Η τεκμηρίωση που απαιτείται για την καθιέρωση ενός γραφείου συνδέσμου περιλαμβάνει ένα πιστοποιητικό δραστηριότητας (είσοδο στον εμπορικό κατάλογο), την ετήσια έκθεση του προηγούμενου έτους, το πληρεξούσιο για τον τοπικό αντιπρόσωπο και μια επιστολή υποχρέωσης που δηλώνει ότι όλες οι δαπάνες θα πληρωθούν από το εξωτερικό.

Νομοθεσία αντιπροσωπείας: Οι παράγραφοι 116 έως 134 του Τουρκικού εμπορικού κώδικα, νόμος Νο.6762 της 29ης Ιουνίου 1956, ορίζουν τη λειτουργία των πρακτόρων στην Τουρκία. Βάσει του νόμου, κάθε ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη μπορεί, με ειδοποίηση και προθεσμία τριών μηνών να διακόψει οποιαδήποτε σύμβαση αντιπροσωπειών που συνάπτεται για έναν απροσδιόριστο χρόνο. Ακόμα κι αν ένας όρος έχει διευκρινιστεί από τη σύμβαση, μπορεί επίσης να παυτεί για αδιάσειστους λόγους. Το συμβαλλόμενο μέρος που διακόπτει τη σύμβαση χωρίς αδιάσειστους λόγους και χωρίς την ειδοποίηση για προθεσμία τριών μηνών, πρέπει να αντισταθμίσει τις απώλειες του άλλου συμβαλλόμενου μέρους ως αποτέλεσμα της μη ολοκλήρωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Κανονισμοί συσκευασίας

Όλα τα τρόφιμα, τα φάρμακα, και τα καλλυντικά πρέπει να έχουν το μαρκάρισμα και τη συσκευασία που συμφωνούν με τα πρότυπα της Ε.Ε.

Διπλώματα ευρεσιτεχνίας

Η Τουρκία εργάζεται ενεργά για να μειώσει τη φήμη της ως έναν από τους πασίγνωστους παραβάτες των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι νόμοι 551-556 (1995) επιτρέπουν στις περισσότερες εφευρέσεις να κατοχυρωθούν με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και παρέχουν μια τυποποιημένη περίοδο προστασίας είκοσι ετών. Τα παιχνίδια, το λογισμικό, οι χειρουργικές τεχνικές, οι εγκαταστάσεις και τα ζωικά είδη αποκλείονται από το δικαίωμα

κατοχύρωσης ευρεσιτεχνίας. Οι εισαγωγείς πρέπει να γνωρίσουν ότι παρά αυτούς τους νόμους κανένα δικαστήριο δεν υπάρχει για να διαχειριστεί τις διαφωνίες διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Οι αλλοδαποί πρέπει να αντιπροσωπευθούν από τους πληρεξούσιους των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που απαριθμούνται στον κατάλογο του Τουρκικού ιδρύματος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (TPI).

Για να κάνει κανείς αίτηση για ένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας πρέπει να έλθει σε επαφή με το TPI και να το καταχωρήσει έπειτα με το GDFI (γενική διεύθυνση της ξένης επένδυσης). Οι ξένοι επενδυτές ενθαρρύνονται να διορίσουν τοπικούς αντιπροσώπους. Όλα τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας πρέπει να περάσουν από ένα διαγωνισμό καινοτομίας. Μπορεί να πάρει μεταξύ δύο και είκοσι έτη για να αποκτηθεί ένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και να κοστίσει 2-3 εκατομμύρια Τούρκικες λίρες για την εφαρμογή και 9-40 εκατομμύρια Τούρκικες λίρες για την εγγραφή.

Εμπορικά σήματα

Τα εμπορικά σήματα είναι ανανεώσιμα κάθε 10 έτη. Πρέπει να καταχωρηθούν προκειμένου να καθιερωθούν νόμιμα. Η αποτυχία να χρησιμοποιηθούν τα εμπορικά σήματα μέσα σε πέντε έτη εγγραφής ή σε οποιαδήποτε επόμενη πενταετή περίοδο θα οδηγήσει στην ακύρωση. Για να καταχωρήσει κανείς τα εμπορικά σήματα κάνει αίτηση για το TPI (ίδρυμα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας) και παρέχει είκοσι δείγματα του εμπορικού σήματος στα διάφορα μεγέθη. Η διαδικασία διαρκεί περίπου έναν μήνα και σπάνια παρουσιάζει δυσκολίες.

Πνευματικά δικαιώματα

Η Τουρκία είναι συμβαλλόμενο μέρος στην κύρια διεθνή σύμβαση πνευματικών δικαιωμάτων -τη Συνθήκη της Βέρνης- η οποία καθορίζει τα κατώτατα επίπεδα προστασίας για τις λογοτεχνικές και τις καλλιτεχνικές εργασίες. Οι εργασίες των αλλοδαπών υπηκόων ή των εργασιών που δημοσιεύονται πρώτα στην αλλοδαπή έχουν δικαίωμα στην ίδια προστασία στην Τουρκία με την προστασία της Τουρκίας στους υπηκόους της. Ο νόμος περί πνευματικών δικαιωμάτων της Τουρκίας τροποποιήθηκε στο τέλος το 1995 και επιτρέπει την προστασία των επιστημονικών, λογοτεχνικών,

μουσικών, καλλιτεχνικών και κινηματογραφικών έργων, των προγραμμάτων υπολογιστών, των φωτογραφιών, των δημοσιευμένων εκδόσεων και εργασιών και των βάσεων δεδομένων. Εντούτοις, η πειρατεία της μουσικής και των βιβλίων είναι διαδεδομένη. Σαν μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, η Τουρκία είναι δεσμευμένη περαιτέρω να ενισχύσει το καθεστώς των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας της, σύμφωνα με τη σχετική διεθνή συμφωνία «Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property» (TRIPS).

Δασμολογικοί περιορισμοί

Την 1η Ιανουαρίου 1996 η Τουρκία ενώθηκε επίσημα με την τελωνειακή ένωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΥ). Αυτό κατήργησε όλους τους τελωνειακούς δασμούς εισαγωγών και εξαγωγών. Στα γεωργικά προϊόντα, στο σίδηρο και στο χάλυβα και στους φαρμακευτικούς τομείς έχουν δοθεί εκτεταμένες περίοδοι για να προσαρμοστούν στα επίπεδα τιμολόγησης και επιχορήγησης της Ε.Ε.

Η Τουρκία έχει χαλαρώσει σημαντικά τους συναλλαγματικούς περιορισμούς της τα τελευταία χρόνια. Οι τοπικοί λογαριασμοί σε συνάλλαγμα επιτρέπονται τώρα, και οι κάτοχοι τέτοιων δεν πρέπει για να αποκαλύψουν την προέλευση των κεφαλαίων. Η αποστολή των κερδών είναι εγγυημένη. Η τράπεζα της ξένης επιχείρησης μπορεί να μεταφέρει τα κέρδη, υπό τον όρο ότι η επιχείρηση υποβάλλει στη συνέχεια στην τράπεζα την εγκεκριμένη φορολογική δήλωσή της.

Έλεγχοι εισαγωγών

Όλες οι εξαγωγές στην Τουρκία υπόκεινται σε επιθεώρηση προαποστολής. Ελέγχονται τα ακόλουθα: Προϊόντα πετρελαίου, εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, φορτηγά, λεωφορεία και οχήματα, οργανικές χημικές ουσίες, υλικά που χρησιμοποιούνται στην επεξεργασία τροφίμων, καλλυντικά και προϊόντα καθαρισμού, εμβόλια, οροί, ζωντανά ζώα, τρόφιμα και γεωργικά προϊόντα. Αυτές οι εισαγωγές απαιτούν ένα πιστοποιητικό ελέγχου από το αρμόδιο υπουργείο. Κάθε εξοπλισμός, παραδείγματος χάριν για αυτοκίνητα, πρέπει να πιστοποιηθεί όπως συμμορφώνεται με τα Τουρκικά πρότυπα. Αυτά τα πρότυπα ορίζουν ότι ένας τέτοιος εξοπλισμός περιλαμβάνει οδηγίες στα

Τούρκικα για τη λειτουργία και τη συντήρηση για τα περισσότερα μηχανήματα και εγκαταστάσεις.

Τα άρθρα 7 και 13 του καθεστώτος εισαγωγών ρυθμίζουν τις εισαγωγές από δεύτερο χέρι. Αυτοί υπόκεινται στην άδεια της γραμματείας του εξωτερικού εμπορίου (UFT). Μόνο τα αγαθά επένδυσης από δεύτερο χέρι, που ταξινομούνται σε 143 διαφορετικούς κώδικες τελωνείου στον κατάλογο 2000/9, που προσαρτάται στο καθεστώς εισαγωγών, μπορούν να εισαχθούν υπό τον όρο ότι δεν είναι παλιότερα από πέντε έτη. Τα απαριθμημένα αγαθά μπορούν επίσης να εισαχθούν μέχρι δέκα ετών με έναν τελωνειακό δασμό 50% της CIF αξίας τους. Στις πολύ σπάνιες περιπτώσεις το UFT μπορεί να χορηγήσει την άδεια για την εισαγωγή των αγαθών από δεύτερο χέρι εκτός του καταλόγου 2000/9, εάν ζητούνται για ένα πρόγραμμα επένδυσης με ένα πιστοποιητικό κινήτρου.

Πιστοποιητικά προέλευσης

Τα πιστοποιητικά προέλευσης προετοιμάζονται από τον εξαγωγέα και πρέπει να περιέχουν πληροφορίες που επιβεβαιώνουν τη φύση, την ποσότητα και την αξία των αγαθών που στέλνονται, του μέρους κατασκευής τους και μιας δήλωσης που δηλώνει τη χώρα προέλευσης τους.

Ορολογία

Τα Incoterms παρέχουν ένα σύνολο διεθνών κανόνων για την ερμηνεία των συνηθέστερα χρησιμοποιημένων όρων στο εξωτερικό εμπόριο, π.χ. FOB, CIF, κ.λπ. Το εγχειρίδιο «Incoterms 2000» και άλλες σχετικές δημοσιεύσεις σχετικές με τα Incoterms εξετάζουν τις πρόσφατες αλλαγές στο διεθνές εμπόριο και στις τεχνικές μεταφορών και καθιστούν τους όρους πλήρως συμβατούς με τις τρέχουσες εξελίξεις στην τεχνολογία.

Τελωνειακοί δασμοί

Η Τουρκία έχει μια σχετικά ελεύθερη αγορά για το εμπόριο στα αγαθά και στις υπηρεσίες. Οι χώρες της Ε.Ε. ωφελούνται και με προνομιακή μεταχείριση, αποτέλεσμα της τελωνειακής ένωσης της Ε.Ε. με την Τουρκία. Οι δασμοί κυμαίνονται σε ποσοστά 1%-23% του ποσού όλης της CIF αξίας του φορτίου (και όλων των δαπανών εκτελωνισμού).

Η Τουρκία έχει εγκρίνει τα προστατευτικά μέτρα της Ε.Ε. ενάντια σε τρίτες χώρες που «παρέχουν» εισαγωγές. Η ταξινόμηση και η Τούρκικη δασμολόγηση που άλλαξαν με την τελωνειακή ένωση με την Ε.Ε. το 1995, οδήγησαν στην κατάργηση όλων των δασμών εισαγωγών και εξαγωγών και των ποσοτώσεων «ίσης επίδρασης». Η Τουρκία διατήρησε έναν 6% προστατευτικό φόρο σε όλα τα εισαγόμενα αγαθά της Ε.Ε. Μέχρι το 2000 η Τουρκία πρέπει να έχει ευθυγραμμιστεί με το κοινό δασμολόγιο της Ε.Ε. Συνεπώς η Τουρκία ακολουθεί παρόμοιες τελωνειακές διαδικασίες σε οποιαδήποτε χώρα της Ε.Ε.

Το σύστημα ονοματολογίας τελωνειακής συνεργασίας (Customs Co-operation Nomenclature) είναι στα αποδεκτά πρότυπα της ταξινόμησης των δασμολογίων. Είναι σημαντικό να δηλωθούν τα αγαθά από την άποψη της ταξινόμησής τους (ψηφίο 12) με την παραγωγή της σχετικής αναφοράς στον Τουρκικό κώδικα δασμολογίων, ο οποίος είναι απόλυτα συμβατός με την εναρμονισμένη ονοματολογία. Ένα πιστοποιητικό μετακίνησης χρησιμοποιείται στο εμπόριο των βιομηχανικών προϊόντων μεταξύ της Τουρκίας & της Ε.Ε. Εάν αυτό το πιστοποιητικό δοθεί στις τελωνειακές αρχές, το πιστοποιητικό προέλευσης δεν απαιτείται.

Ένα ακόμη πιστοποιητικό χρησιμοποιείται στο εμπόριο των αγροτικών προϊόντων και των προϊόντων άνθρακα και χάλυβα μεταξύ της Τουρκίας και της Ε.Ε. (το EURO1) και είναι επίσης επαρκές για υπάρξει η σχετική ωφελεία από τα ποσοστά του προνομιακού τελωνειακού δασμού. Χρησιμοποιείται, επίσης, για προνομιακούς δασμούς στα αγαθά που προέρχονται από τις χώρες με τις οποίες η Τουρκία έχει συμφωνίες απελευθέρωσης των συναλλαγών. Η ανάγκη να προστατευθούν ορισμένα αγαθά, που είναι μη ανταγωνιστικά, έναντι αυτών των χωρών της Ε.Ε., έχει οδηγήσει στην καθιέρωση ενός ταμείου σταθεροποίησης και υποστήριξης και τιμών. Τα αγαθά που προστατεύονται είναι τα φουντούκια, οι σταφίδες, η σίκαλη, το ελαιόλαδο, το ανθρακικό άλας του μαγνησίου και η έγχρωμη τηλεόραση. Τα τελευταία χρόνια η αυξανόμενη σχέση της Τουρκίας με το Ισραήλ έχει οδηγήσει στην προτίμηση του για ορισμένες εμπορικές δραστηριότητες, ιδιαίτερα για το πετρέλαιο και τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς.

Πρόσθετοι φόροι

Ο φόρος προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.) εισήχθη στην Τουρκία το 1995. Η δομή του Φ.Π.Α. στην Τουρκία είναι παρόμοια με τις πρακτικές σε ισχύ στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γενικά όλα τα αγαθά και οι υπηρεσίες στην Τουρκία υπόκεινται στο Φ.Π.Α. Αυτό σημαίνει ότι ο Φ.Π.Α. είναι πληρωτέος για κάθε συναλλαγή που περιλαμβάνει την παραγωγή ή την απόδοση μιας υπηρεσίας. Τα αγαθά και οι υπηρεσίες που εισάγονται στη χώρα υπόκεινται επίσης στο Φ.Π.Α. Το εκτεθειμένο πρόσωπο είναι ο εισαγωγέας γιατί οι πληρωμές του Φ.Π.Α. γίνονται από αυτούς που παραδίδουν τα αγαθά ή τις υπηρεσίες, συνεπώς στην περίπτωση των εισαγωγών, τον εισαγωγέα.

Εκκαθάριση φόρου εισοδήματος

Η Τουρκική φορολογική νομοθεσία δηλώνει ότι οι αλλοδαπές επιχειρήσεις υπόκεινται σε φορολογία στους μισθούς και στις επαγγελματικές αμοιβές που λαμβάνονται στην Τουρκία, στο ενοίκιο της ιδιοκτησίας, στα δικαιώματα, στο εισόδημα από τίτλους και στα κέρδη από εμπορικές, γεωργικές και βιομηχανικές δραστηριότητες. Οι κανονισμοί συναλλάγματος επιτρέπουν τα κέρδη της επιχείρησης να μεταφερθούν, με μια εγκεκριμένη φορολογική δήλωση και οι αποδείξεις πληρωμών υποβάλλονται στη συνέχεια στην Τουρκική Κεντρική Τράπεζα.

Φόρος επί των πωλήσεων

Ο Φ.Π.Α. ισχύει για όλες τις εισαγωγές εμπορευμάτων και υπηρεσιών στο πετρέλαιο, στο αέριο και σε άλλα προϊόντα που μεταβιβάζονται με σωλήνες. Απαλλάσσονται οι περισσότερες εξαγωγές σε προϊόντα ναυπηγικά, κατασκευής λιμανιών και αεροσκαφών, στις εργασίες φιλανθρωπίας, στις υγειονομικές υπηρεσίες και στα όπλα. Τα ποσοστά Φ.Π.Α. το 2001 και έπειτα είναι 8% για τα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες και 26% για τα αγαθά και τις υπηρεσίες πολυτέλειας. Άλλοι φόροι είναι οι εξής: Δημοτικοί φόροι στα κτήρια και στα ακίνητα, φορολογία οχημάτων των επιχειρήσεων, επιβολή στον ιδιωτικό τομέα φόρου 2% για τον εργαζόμενο και 3% για τον εργοδότη επί των μισθοδοτικών καταστάσεων, χαρτόσημα 0,6% χρεώνονται στις συμβάσεις των πωλήσεων, στις εγγυήσεις, στις υποθήκες, στις υποσχετικές σημειώσεις και στις προκαταβολές μισθών. Ένας φόρος 0,36% επιβάλλεται στις ενέγγυες

πιστώσεις (L/C). Δασμοί είναι επίσης πληρωτέοι στις συναλλαγές των δικαστηρίων, στα δημόσια έγγραφα συμβολαιογράφων, στα ακίνητα και στην εμπορική εγγραφή.

Δασμοί αντιντάμπινγκ και αντισταθμιστικοί

Η Ε.Ε. έχει επικαλεσθεί μέτρα αντιντάμπινγκ ενάντια στην Τουρκική βιομηχανία κλωστοϋφαντουργιών, αλλά λίγα Τουρκικά μέτρα αντιντάμπινγκ είναι αυτήν την περίοδο σε ισχύ. Η εισαγωγή νέων μέτρων είναι πιθανό να συνοδευτεί με μια μεγάλη συζήτηση με την Ε.Ε.

Επιστροφές

Οι εξαγωγές από την Τουρκία που έμειναν αχρησιμοποίητες, απορρίφθηκαν ή τις επανεξήγαγαν μπορούν να υπόκεινται σε μια επιστροφή.

Εμπορικά δείγματα και προσωρινές εισαγωγές

Η προσωρινή εισαγωγή (Temporary Importation) των αγαθών στην Τουρκία είναι δυνατή σύμφωνα με τα άρθρα 128 και 134 (ήταν άρθρο 119) του τελωνειακού κώδικα. Για την προσωρινή εισαγωγή των αγαθών μια προσωρινή δήλωση αποδοχής ή ένα ATA σημειωματάριο πρέπει να χρησιμοποιηθεί.

Τα αγαθά που εισάγονται προσωρινά, σύμφωνα με το προαναφερθέν άρθρο πρέπει να εξαχθούν από την Τουρκία (χωρίς αλλαγή των βασικών χαρακτηριστικών τους) μέσα στα νομικά χρονικά όρια που καθορίζονται στο άρθρο 130 (ήταν τελωνειακός κώδικας άρθρου 119). Αυτά τα αγαθά υπόκεινται κανονικά σε δασμούς.

Οι τελωνειακοί δασμοί και οι φόροι αναστέλλονται με την παρουσίαση μιας έγκυρης επιστολής εγγύησης στις τελωνειακές αρχές. Εάν τα προσωρινά εισαγόμενα αγαθά δεν εξαγονται από την Τουρκία μέσα στα χρονικά όρια που καθορίζονται στο άρθρο 238 (ήταν άρθρα 149 και 176/2) του τελωνειακού κώδικα επιβάλλεται πρόστιμο.

Ανακεφαλαιώνοντας, δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο στην οργάνωση των συμφωνιών αντιπροσωπειών. Εάν κάποιος επιθυμεί να ιδρύσει ένα τοπικό γραφείο θα πρέπει να απευθυνθεί στο υπουργείο εμπορίου για μια άδεια. Επίσης, πρέπει να καταχωρηθεί στην εφορία της περιοχής και στο τοπικό

εμπορικό ληξιαρχείο. Η διαδικασία διαρκεί έναν έως δύο μήνες. Όλες οι εξαγωγές στην Τουρκία υπόκεινται σε επιθεώρηση προαποστολής. Ελέγχονται τα προϊόντα πετρελαίου, ο εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, τα φορτηγά, τα λεωφορεία και οχήματα, οι οργανικές χημικές ουσίες, τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην επεξεργασία τροφίμων, τα καλλυντικά και τα προϊόντα καθαρισμού, τα εμβόλια, οι οροί, τα ζωντανά ζώα, τα τρόφιμα και τα γεωργικά προϊόντα. Ο Φ.Π.Α. ισχύει για όλες τις εισαγωγές εμπορευμάτων και υπηρεσιών στο πετρέλαιο, στο αέριο και σε άλλα προϊόντα που μεταβιβάζονται με σωλήνες. Απαλλάσσονται οι περισσότερες εξαγωγές σε προϊόντα ναυπηγικά, κατασκευής λιμανιών και αεροσκαφών, στις εργασίες φιλανθρωπίας, στις υγειονομικές υπηρεσίες και στα όπλα. Επίσης, οι εργασίες των αλλοδαπών υπηκόων ή οι εργασίες που δημοσιεύονται πρώτα στην αλλοδαπή έχουν δικαίωμα στην ίδια προστασία στην Τουρκία με την προστασία της Τουρκίας στους υπηκόους της.

5. ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

Τα άτομα στην Τούρκικη κοινωνία καθορίζονται από τη θέση τους σε ένα αλληλοεξαρτώμενο δίκτυο σχέσεων. Όπως αναφέρεται και στο άρθρο «Arabic cluster: a bridge between East and West» των Hayat Kabasakal and Muzaffer Bodur (2002) η οικογένεια και οι άλλες σχέσεις ομάδας έχουν μεγάλη σημασία στις ζωές των ατόμων. Οι άνθρωποι βρίσκουν την ικανοποίηση μέσα από τις σχέσεις τους και αισθάνονται μεγάλη δέσμευση στις ομάδες που ανήκουν. Η ομάδα μπορεί να βασιστεί στη συγγένεια, στην περιοχή ή στην παρακολούθηση του ίδιου σχολείου και διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο στις ζωές των ανθρώπων και αλλά και στη βοήθεια που δέχονται σε πολλές φάσεις της ζωής τους.

Παραδείγματος χάριν, η Kray (1997) σημειώνει ότι το να ανήκουν κάποια άτομα στην ίδια περιοχή (τα ονομάζει ως «fellow country men») χρησιμεύει ως μια βάση για αλληλεγγύη. Το πρόσωπο που είναι στην ισχυρότερη θέση λύνει πολλά από τα προσωπικά προβλήματα των υποτελών του, για παράδειγμα βοηθά στην εύρεση ευκαιριών εργασίας, μιας θέσης στο νοσοκομείο για τα οικογενειακά μέλη κλπ. Η ομάδες διαδραματίζουν έναν ενεργό ρόλο στα «συνοικέσια» γάμων ή στο δανεισμό χρημάτων όταν απαιτούνται. Κατά συνέπεια, το δίκτυο των αλληλοεξαρτώμενων σχέσεων μειώνει τη σημασία που αποδίδεται στον επαγγελματικό προσανατολισμό και στο γενικότερο προγραμματισμό της ζωής.

Η σημασία των σχέσεων γίνεται κυρίαρχη στη διεύθυνση μιας επιχείρησης. Οι περισσότερες επιχειρήσεις είναι οικογενειακά οργανωμένες, ακόμη και οι μεγάλες (Alpay, 1988). Οι σημαντικές θέσεις στις οικογενειακές επιχειρήσεις καταλαμβάνονται από τα μέλη της οικογένειας, τους συγγενείς και τους φίλους από το ίδιο σχολείο. Σε μελέτη Δανών επενδυτών στην Τουρκία, οι Bodur και Madsen (1993) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι προσωπικές επαφές με τους γραφειοκράτες είναι σημαντικά εργαλεία στην περάτωση των αποφάσεων. Σε μια μελέτη σε μεσαία στελέχη ο Badawy (1980) σημείωσε τη σημασία της αλληλεγγύης και των σχέσεων ομάδας ως κυρίαρχες δυνάμεις στις επαφές μεταξύ διευθυντών. Ο Badawy έδειξε ότι τα στελέχη έδωσαν πολύ ισχυρότερη έμφαση στην προσωπική επαφή και

λιγότερο στις διαδικασίες. Κατά συνέπεια, ο περισσότερος χρόνος τους ξοδεύεται στην ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των συνεργατών τους.

Η ανάπτυξη εμπιστοσύνης είναι ένας σημαντικός παράγοντας στις επιχειρησιακές συνεργασίες τόσο στις τοπικές όσο και στις διεθνείς αγορές. Η υψηλή «ομαδικότητα» και η ιεραρχία των σχέσεων που είναι κυρίαρχη σε αυτές τις κοινωνίες δείχνουν ότι η εμπιστοσύνη μοιράζεται μόνο με μια μικρή ομάδα ανθρώπων. Ο Shane (1993) έδειξε ότι οι εθνική κουλτούρα έχει επίδραση και στους τρόπους δραστηριοποίησης των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Κατά συνέπεια, για τις επιχειρήσεις που προγραμματίζουν να δραστηριοποιηθούν στην Τούρκικη αγορά, οι κοινοπραξίες θα ήταν αρκετά δύσκολες λόγω έλλειψης σχέσεων εμπιστοσύνης. Μόλις, όμως, αναπτυχθεί η εμπιστοσύνη και διατηρηθεί, ένας μεγάλος βαθμός ελέγχου μπορεί να μεταφερθεί στον ξένο συνεργάτη. Η διαδικασία διαπραγμάτευσης της διεθνούς επιχείρησης μπορεί να απαιτήσει περισσότερο χρόνο αλλά και μερικές διαδικασίες ανεξάρτητες από τις επιχειρησιακές, όπως οικογενειακές συγκεντρώσεις, δείπνα και ξεναγήσεις. Κατά συνέπεια, οι αλλοδαποί θα πρέπει να έχουν την ικανότητα και να είναι έτοιμοι να διαθέσουν τον απαιτούμενο χρόνο για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης προκειμένου να στηθεί και να διατηρηθεί μια επιχειρησιακή συνεργασία στην Τουρκία. Επιπλέον, οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων στην Τουρκία προτιμούν να διαπραγματευτούν με τους ιδιοκτήτες ή με τα ανώτατα στελέχη του άλλου συμβαλλόμενου μέρους παρά με υπάλληλους ή χαμηλόβαθμα στελέχη.

Οι επιχειρήσεις στην Τουρκία αντιμετωπίζουν ένα σημαντικό δίλημμα. Προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικές στο παγκόσμιο περιβάλλον, πρέπει να προωθήσουν πρακτικές που είναι απαραίτητες στον ανταγωνισμό για να παραμείνουν κερδοφόρες. Συγχρόνως, πρέπει να υιοθετήσουν τις παραδοσιακές προσεγγίσεις που είναι μοναδικές στη Τουρκία. Ένα διπλό σύνολο αξιών που είναι ταυτόχρονα Δυτικό και Ανατολικό είναι χαρακτηριστικό των επιχειρήσεων εκεί. Μερικές άλλες μελέτες έχουν καταλήξει σε παρόμοια συμπεράσματα. Ο Badawy (1980) διαπίστωσε ότι ενώ οι διευθυντές στην Τουρκία εφάρμοσαν μερικές Δυτικές αξίες και τεχνικές, συντήρησαν μερικά από τα παραδοσιακά στοιχεία.

Σε μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε 307 Τούρκικες επιχειρήσεις πάνω στις εφαρμογές της διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού, διαπιστώθηκε ότι το 84% των επιχειρήσεων διέθυνε το ανθρώπινο δυναμικό με πρόγραμμα, το 84% εφαρμόζε ένα πρόγραμμα προσανατολισμού στους υπαλλήλους, το 81% εφαρμόζε προγράμματα αξιολόγησης της απόδοσης και το 82% είχε προγράμματα κατάρτισης και ανάπτυξης (Arthur Andersen, 2000). Από την άλλη πλευρά το ποσοστό των επιχειρήσεων που εφαρμόζε τον προγραμματισμό σταδιοδρομίας (καριέρα) βρέθηκε μόλις 42% και οι επιχειρήσεις που εφαρμόζουν τα προγράμματα αξιολόγησης της απόδοσης ήταν αρκετά απρόθυμες να συνδέσουν την αξιολόγηση με τις οδηγίες για τις πληρωμές, τις αποφάσεις των μισθών και τον προγραμματισμό σταδιοδρομίας. Αυτή η μελέτη δείχνει ότι και άλλες μεταβλητές επεμβαίνουν στις πολιτικές πληρωμής και προαγωγών αλλά και στις αποφάσεις σχετικά με τη σταδιοδρομία των υπαλλήλων.

Στην ανάλυσή των συστημάτων αξιολόγησης της απόδοσης στην Τουρκία, ο Sömer (2000) σημείωσε ότι σε έναν πατερναλιστικό πολιτισμό, ο ηγέτης έχει την αποδοχή και την εξουσία να αξιολογήσει τους υφισταμένους και έτσι δεν υπάρχει καμία δυσκολία στη διαδικασία της αξιολόγησης. Αφ' ετέρου, ένας πατερναλιστικός ηγέτης που λειτουργεί όπως έναν πατέρα στους υφισταμένους, είναι αρμόδιος για την ευημερία των υφισταμένων κατά τρόπο ολιστικό (Dilber και Kabasakal). Σε αντάλλαγμα οι υφιστάμενοι αναμένονται να υπακούουν τον ηγέτη τους και να παρουσιάζουν σεβασμό και πίστη. Κατά συνέπεια, γίνεται δύσκολο να ληφθούν αποφάσεις μισθών και σταδιοδρομίας βασισμένες μόνο στα αντικειμενικά σχέδια σταδιοδρομίας και στις τεχνικές αξιολόγησης της απόδοσης. Ο πατερναλιστικός ηγέτης αντιμετωπίζει την πίεση της δημιουργίας μιας ανταγωνιστικής επιχείρησης με την εφαρμογή των Δυτικών πρότυπων διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού, ενώ συντηρεί συγχρόνως και μια ολιστική προσέγγιση για την ευημερία των υπαλλήλων με έναν προσωπικό τρόπο.

Ενώ μερικές Δυτικές τεχνικές χρησιμοποιούνται ευρέως στις επιχειρήσεις στην Τουρκία, άλλες αντιμετωπίζουν εμπόδια στην εφαρμογή τους. Παραδείγματος χάριν, η αξιολόγηση απόδοσης 360° (360° performance evaluation) δεν θα ίσχυε δεδομένου ότι είναι απαράδεκτο για τους υφισταμένους να αξιολογήσουν τους ανωτέρους τους σε αυτόν τον πολιτισμό.

Η επίλυση των συγκρούσεων είναι ένα άλλο σημαντικό ζήτημα σε αυτήν τη χώρα. Οι χαρακτηριστικές ανοικτές τεχνικές αντιμετώπισης που χρησιμοποιούνται στη Δύση για την επίλυση των διαφωνιών δεν έχουν ευρεία εφαρμογή στις επιχειρήσεις στη χώρα αυτή. Στους προσανατολισμένους στην ομάδα πολιτισμούς, όπως ο Τούρκικος, ένας «τρίτος» χρησιμοποιείται συχνά στην επίλυση των περισσότερων συγκρούσεων. Οι διευθυντές και οι συνάδελφοι συμμετέχουν στην επίλυση ανεξάρτητων από τους ίδιους συγκρούσεων προκειμένου να συντηρηθεί η αλληλεγγύη της ομάδας στις επιχειρήσεις. Σε μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε 435 Τούρκους ερωτώμενους, ο Ergin (2000) ανέφερε ότι ένας τρίτος συμμετείχε στις συγκρούσεις σε ποσοστό περισσότερο από 65%. Ενώ τα άτομα σε άλλα μέρη του κόσμου θα παρέμεναν παθητικά σε καταστάσεις ανεξάρτητες από τους ίδιους, στην Τουρκία οι διευθυντές και οι συνάδελφοι αναμένονται να αναμιχθούν ενεργά για να επιλύσουν τις διαφωνίες μεταξύ άλλων. Αυτό θεωρείται μια αρμόδια πράξη, δεδομένου ότι γίνεται αντιληπτή ως συμπεριφορά που προσπαθεί να συντηρήσει την ευημερία των ατόμων και της ομάδας. Οι συμπεριφορές των συναδέλφων και των ανωτέρων στην επίλυση συγκρούσεων κυμάνθηκαν από την παροχή συμβουλών μέχρι τη λήψη μιας τελικής απόφασης με αυταρχικό τρόπο.

Η παρεμβατική δράση του «τρίτου» στην επίλυση συγκρούσεων είναι μέρος του ομαδικά προσανατολισμένου ύφους ηγεσίας που θεωρείται ότι είναι αποτελεσματικό στην Τουρκία. Οι αποτελεσματικοί ηγέτες σε αυτήν την χώρα αναμένονται να ενοποιοούν το σύνολο των ομάδων (team integrators). Χρησιμοποιούν πολλά εργαλεία για να «δεσμεύσουν» τους ανθρώπους στις ομάδες. Παραδείγματος χάριν, οι Abdalla και Al-Homoud (2001) έδειξαν τη σημασία των διαβουλεύσεων στην Τουρκία. Οι διαβουλεύσεις γίνονται δεκτές θετικά και δίνουν την αίσθηση της οικογένειας-επιχείρησης σε όσους συμμετέχουν (Kabasakal & Bodur, 1998). Οι σημαντικοί ηγέτες στην Τουρκία συμβουλευόταν συχνά τους υφισταμένους τους σε θέματα που τους αφορούν, όμως η τελική απόφαση ανήκει στον ηγέτη. Η παραχώρηση της απόφασης στην ομάδα θα θεωρούταν ως σημάδι της αδυναμίας και μια ισχυρή ηγεσία θα πρέπει να αναλαμβάνει τη λήψη της απόφασης μετά από σύσκεψη με τα σχετιζόμενα μέρη.

Ένας χαρισματικός ηγέτης που θεωρείται και ως αποτελεσματικός ηγέτης θα πρέπει να είναι αποφασιστικός, οραματιστής και να εμπνέει τους άλλους. Οι ηγέτες που είναι ευέλικτοι και προσανατολισμένοι στην αλλαγή αντιμετωπίζονται θετικά στην Τουρκία. Οι σημαντικοί πολιτικοί ηγέτες, όπως Κεμάλ Ατατούρκ, χαρακτηρίζονταν χαρισματικοί και προσανατολισμένοι στην αλλαγή. Ωστόσο, ο τρόπος που ένας μεγάλος ηγέτης αρχίζει την αλλαγή στην Τουρκία περιλαμβάνει ένα βασικό παράδοξο. Οι σημαντικοί και χαρισματικοί ηγέτες συντηρούν μερικά από τα χαρακτηριστικά ενός παραδοσιακού πατρογονικού ύφους (Bill & Leiden, 1979). Οι βαθιά ριζωμένοι κοινωνικοί κανόνες και οι προσδοκίες δημιουργούν πιέσεις στους ηγέτες από την άποψη της σημασίας που αποδίδουν στις σχέσεις, σε αντιδιαστολή με την απόδοση και τις απαιτήσεις του στόχου. Ένας σημαντικός ηγέτης στην Τουρκία είναι πρόσωπο που είναι σε θέση να αρχίσει την αλλαγή και τη βελτίωση με την διατήρηση, όμως συγχρόνως, της αλληλεγγύης ομάδας και την αποφυγή του νεποτισμού.

Στη συνέχεια αναφέρονται μερικά από τα βασικότερα στοιχεία της Τούρκικης κουλτούρας τα οποία έχουν επιχειρηματικό ενδιαφέρον.

Θρησκεία

Στην Τουρκία η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού (99%) είναι Μουσουλμάνοι και οι περισσότεροι ανήκουν στο Σούνι κλάδο του Ισλάμ, αν και ένας σημαντικός αριθμός είναι Σίίτες Μουσουλμάνοι. Οι κοινωνικές και ηθικές υποχρεώσεις ενός Μουσουλμάνου είναι βασισμένες στην πεποίθηση ότι η ισλαμική κοινότητα είναι μια αδελφότητα όπου υπάρχει ισότητα στην προσωπική αξία ανεξάρτητα από τη θέση και τον πλούτο (Gibb, 1962). Το να γίνει Μουσουλμάνος κανείς είναι η επιβεβαίωση της πίστης και της επανάληψης του «shahada»: Ότι υπάρχει ο ένας Θεός και ο Μωάμεθ (είναι ο αγγελιοφόρος του (Bill and Ilmihal).

Το Ισλάμ έχει εισχωρήσει στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής. Οι μουσουλμάνοι οι ίδιοι διαφέρουν στα επίπεδα ορθοδοξίας. Το κύριο τμήμα είναι Σούνι, μια πολύ μικρότερη ομάδα είναι Σίίτες, που διασκορπίζεται ως μειονότητες. Θεωρητικά, οι Σίίτες είναι εκείνοι που εξυψώνουν τον Αλί, τον τέταρτο χαλίφη, και υποστηρίζουν ότι η άμεση θρησκευτική ηγεσία της

μουσουλμανικής κοινότητας πρέπει να γίνει μέσω της οικογένειας Αλί. Στο δόγμα Σούνι (Sunniism), η ισλαμική κοινότητα πιστεύει πως το «ummat Alláχ» είναι το θείο σχέδιο, το οποίο καλλιεργεί την ενότητα. Η ορθοδοξία τονίζει τη συλλογικότητα. Αντίθετα, ο Σιιτισμός (Shiism), επιτρέπει την μεμονωμένη ελευθερία και είναι πολύ χαλαρότερο στην πρακτική της θρησκείας. Στο Sunniism ο κώδικας του νόμου είναι πλήρης και αμετάβλητος. Αφ' ετέρου, το Shiism διδάσκει ότι ο νόμος είναι πάντα ζωντανός και μεταβαλλόμενος. Κατά συνέπεια, το Ισλάμ είναι συνεχώς ικανό να ερμηνεύσει και να αποτελέσει το νέο και διαφορετικό. Η σχολική ομάδα κοινοτήτων Shii (mujtahids) έχει το σημαντικό ρόλο του ελέγχου και της αλλαγής.

Σε μερικές περιπτώσεις οι διαιρέσεις στη θρησκεία δημιουργούν ένταση μέσα στις κοινωνίες και χρησιμεύουν ως μια βάση διαφοροποίησης. Αφ' ετέρου, όλα τα «τμήματα» δέχονται το Κοράνι ως το «Άγιο Βιβλίο» και εμμένουν στις απαιτήσεις του. Το Κοράνι ήταν πάντα μια ενοποιός δύναμη που επηρεάζει έντονα τις κοινωνικές πρακτικές και ενεργεί ως οδηγός προς τη δημιουργία ενός κοινού πολιτισμού. Ενώ αυτές οι κοινωνίες έχουν ερμηνεύσει την ισλαμική θρησκεία σύμφωνα με τους βαθιά ριζωμένους κοινωνικούς κανόνες και τις πρακτικές που επικράτησαν σε πολλές απόψεις της κοινωνικής ζωής, το Ισλάμ προωθεί ένα σύνολο ηθικών τιμών και συμπεριφορών στην κοινωνία μέσω των χειρογράφων του Κορανίου και των ρητών του προφήτη Μωάμεθ. Η αποδοχή της θρησκείας του Ισλάμ έχει επηρεάσει τις κοινωνικές τιμές και πρακτικές καθώς επίσης και το νομικό σύστημα. Ο ισλαμικός νόμος (Sharia) έχει χρησιμεύσει ως η σημαντικότερη θρησκευτικό-διοικητική δύναμη για αιώνες.

Συνοψίζοντας, η σημαντική ενοποιός δύναμη του Ισλάμ στην περιοχή διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενός κοινού πολιτισμού. Επιπλέον, η παρουσία της οθωμανικής επιρροής μαζί με τις οικονομικές και τις πολιτικές αλλαγές είναι μια κατευθυντήρια δύναμη στις κοινωνίες για τις κοινωνικοπολιτιστικές αξίες και τις πρακτικές σε αυτές.

Ενδυμασία

Δεν υπάρχει κανένας βασικός κανόνας για τα ρούχα. Στις πόλεις μια αρκετά ασφαλής επιλογή είναι να φορεθεί ότι θα φοριόταν σε παρόμοιους όρους (κοινωνική κατάσταση, κλίμα) και αλλού στην Ευρώπη (ισχύει και για τους άνδρες και τις γυναίκες). Ένα κοστούμι ή κάτι ανάλογο (με πουκάμισο και γραβάτα στους άνδρες) είναι κατάλληλο για τις επιχειρησιακές συνεδριάσεις. Στον πολύ ζεστό καιρό δεν θα υπήρχε καμία αντίρρηση για ένα κοντομάνικο πουκάμισο.

Για τις γυναίκες στα μεγαλύτερα αστικά συγκροτήματα, π.χ. Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Ιζμίρ και στους τόπους προορισμού τουριστών δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στο ντύσιμο. Όμως, για να ταξιδέψουν έξω από αυτές τις περιοχές (ειδικά στη νοτιοανατολική περιοχή), οι γυναίκες πρέπει να ντυθούν πιο συγκρατημένα, δηλαδή με μακρυμάνικες μπλούζες, μακριές φούστες και φορέματα.

Όπως αναφέρεται και στο άρθρο «Arabic cluster: a bridge between East and West» των Hayat Kabasakal and Muzaffer Bodur ένα χαρακτηριστικό στοιχείο στο θηλυκό ντύσιμο του Μουσουλμανικού κόσμου είναι το πέπλο και το μαντίλι κεφαλής που ξεκίνησαν να χρησιμοποιούνται ως προστασία και σημάδι της διάκρισης των γυναικών, αλλά ήταν επίσης και μια μορφή έλλειψης ελευθερίας στη δημόσια ζωή για τις γυναίκες. Το οθωμανικό κάλυμμα υπό μορφή «Fez» θεωρήθηκε ένα χαρακτηριστικό του αρσενικού ιματισμού και υπήρξε με διάφορες μορφές, που απεικονίζουν τις διαφορές στις κοινωνικές τάξεις.

Ήθη και έθιμα

Η παραδοσιακή φιλοξενία των Τούρκων καθορίζει την επιχειρησιακή εθιμοτυπία. Αν και οι συναντήσεις πρέπει να γίνονται όταν είναι δυνατόν, οι περισσότεροι ανώτεροι υπάλληλοι θα δεχθούν τους επισκέπτες χωρίς ραντεβού αν μπορέσουν. Σε κάθε επισκέπτη θα προσφερθεί αμέσως καφές ή τσάι. Είναι αγενές να αρνηθεί κανείς. Ο καφές σερβίρεται «sade» (χωρίς ζάχαρη) και "orta" (με κάποια ζάχαρη). Το τσάι έρχεται με ένα ή δύο κομμάτια γλυκό στο πλάι. Οι προσωπικές σχέσεις εκτιμώνται ιδιαίτερα. Κανένας επισκέπτης δεν πρέπει να ξεκινήσει κατ' ευθείαν δουλειά στην επιχείρηση χωρίς να ανταλλάξει μερικές φιλικές κουβέντες πρώτα.

Ο πρώτος Πρόεδρος και ο ιδρυτής της σύγχρονης Δημοκρατίας, ο Κεμάλ Ατατούρκ, είναι σεβαστός και πρέπει να όλοι να είναι προσεκτικοί για να μην πουν τίποτα το όποιο να θεωρηθεί προσβλητικό για αυτόν. Η ανταλλαγή επιχειρησιακών καρτών επιβάλλεται. Οι Τούρκοι λένε ναι με το κούνημα του κεφαλιού τους προς τα εμπρός και κάτω και λένε όχι με το κούνημα του κεφαλιού τους επάνω και πίσω ανυψώνοντας τα φρύδια τους. Η κίνηση του κεφαλιού δεξιά αριστερά δεν σημαίνει «όχι» στη Τουρκία, σημαίνει ότι «δεν καταλαβαίνω».

Κοσμικότητα εναντίον θρησκευτικότητας

Σε αυτό το έθνος έχουν υπάρξει δύο διαφορετικές τάσεις: Της θρησκευτικής και της κοσμικής προσέγγισης. Η αντιπροσώπευση του πιο κοσμικού, του σύγχρονου, του νέου προώθησε τον εθνικισμό ως κοσμική εναλλακτική λύση στο Ισλαμικό Οθωμανικό Χαλιφάτο (Khoury, 1983). Η έννοια της κοσμικότητας (secularism) στην Τουρκία προωθήθηκε ως μια από τις βασικές αρχές της κρατικής ιδεολογίας όταν η νέα Τουρκική Δημοκρατία καθιερώθηκε το 1923 και ένα έτος αργότερα το σύστημα χαλιφάτων καταργήθηκε ως τάση προς τη secularism. Ενώ η δυαδικότητα μεταξύ του secularism και του religiousness υπάρχει, το secularism φαίνεται να εξυπηρετεί το σκοπό μιας νέας ταυτότητας μέσα στην Τουρκία. Ωστόσο, ο Ισλαμικός φονταμενταλισμός συνεχίζει να τίθεται ως εναλλακτική λύση στον κοσμικό εθνικισμό.

Έθνος.

Το έθνος καθορίζεται από τα γλωσσικά και τα πολιτιστικά στοιχεία, καθώς επίσης και από τη μελέτη της καθόδου απόμακρων κοινών προγόνων. Η προέλευση των Τούρκων βασίζεται στις εθνικές ομάδες που κατοικούσαν στην κεντρική Ασία και που μετανάστευσαν στην Ανατολία. Η εθνική σύνθεση είναι τέτοια που, ενώ το 80% είναι Τούρκοι, ένα σημαντικό ποσοστό είναι Κούρδοι και η υπόλοιπη σύνθεση έχει αρκετή ποικιλία. Οι Κούρδοι που ζουν σε αυτό το μέρος του κόσμου καθορίζονται επίσης με διαφορετικούς, δικούς τους γλωσσικούς και πολιτιστικούς όρους.

Τρόφιμα

Το Ισλάμ απαιτεί νηστεία κατά τη διάρκεια του μήνα Ramadan (Ραμαζάνι) για όλους τους Μουσουλμάνους και τα εστιατόρια σε πολλές περιοχές κλείνουν κατά τη διάρκεια της ημέρας στον ιερό αυτό μήνα. Το φαγητό και το ποτό σε δημόσια θέα κατά τη διάρκεια αυτού του μήνα είναι απαράδεκτα. Επιπλέον, τα οινοπνευματώδη ποτά και το χοιρινό κρέας είναι απαγορευμένα στο Ισλάμ. Ωστόσο, πολλά εστιατόρια, κυρίως στις αστικές περιοχές, προσφέρουν οινοπνευματώδη ποτά.

Τούρκικες αγοραστικές συνήθειες

Όπως αναφέρεται στα συμπεράσματα της μελέτης «Market segmentation by using consumer lifestyle dimensions and ethnocentrism» του Orsay Kucukemiroglu (1999) υπάρχουν διάφορες διαστάσεις του τρόπου ζωής των Τούρκων καταναλωτών, οι οποίες έχουν επιρροή στις γενικά εθνοκεντρικές τάσεις τις αγορές τους. Αυτές οι διαστάσεις είναι η αντίληψη της μόδας, η ηγεσία, ο οικογενειακός επηρεασμός, η συνείδηση της υγείας, η έλλειψη ευθυνών (carefreeness), η κοινοτική συνείδηση, η συνείδηση των δαπανών και η πρακτικότητα. Οι τέσσερις σημαντικές διαστάσεις που βρίσκονται μεταξύ των καταναλωτών των Δυτικών εθνών (η μόδα, η ηγεσία, η κοινοτικές ανησυχίες και η συνείδηση της υγείας) υπάρχουν επίσης ως σημαντικές διαστάσεις και του τρόπου ζωής στους Τούρκους καταναλωτές.

Σημαντικοί συσχετισμοί βρέθηκαν μεταξύ των διαστάσεων του τρόπου ζωής των Τούρκων καταναλωτών και των επιπέδων εθνοκεντρισμού τους. Η συνείδηση της μόδας και η ηγεσία στατιστικά συσχετίστηκαν αρνητικά με το αποτέλεσμα του εθνοκεντρισμού. Με άλλα λόγια, οι λιγότεροι εθνοκεντρικοί Τούρκοι καταναλωτές είναι περισσότερο συνειδητοποιημένοι για τη μόδα και προσανατολισμένοι στην ηγεσία (ή αντίστροφα). Από την άλλη πλευρά, ο οικογενειακός επηρεασμός και η κοινοτική συνείδηση συσχετίστηκαν σημαντικά θετικά με το αποτέλεσμα του εθνοκεντρισμού. Δηλαδή οι Τούρκοι καταναλωτές που ενδιαφέρονται πιο πολύ για την οικογένεια και έχουν κοινοτικό προσανατολισμό είναι πιο εθνοκεντρικοί, δείχνοντας ότι αυτοί οι καταναλωτές θα ήταν πλέον πιθανοί να προτιμήσουν και να αγοράσουν τα εγχώρια προϊόντα. Αυτές οι πληροφορίες έχουν σημαντικές επιπτώσεις στους εμπόρους που αναπτύσσουν δραστηριότητες στις Τουρκικές αγορές ή

προγραμματίζουν να ξεκινήσουν την παραγωγή ή την προώθηση προϊόντων τους εκεί στο εγγύς μέλλον, σχετικά με τις στρατηγικές συσκευασίας και τιμολόγησης για τα προϊόντα τους.

Μετά από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της cluster ανάλυσης στη μελέτη αυτή διαπιστώθηκε ότι οι καταναλωτές που είναι ταξινομημένοι ως μη-εθνοκεντρικοί έχουν πολύ παρόμοιες απαιτήσεις με τις αντίστοιχες απαιτήσεις στα Δυτικά έθνη. Αυτό το εύρημα δείχνει ότι οι καταναλωτές μέσου και υψηλού εισοδήματος, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα και τη χώρα κατοικίας τους, καταδεικνύουν παρόμοιες, εάν όχι τις ίδιες, τάσεις συμπεριφοράς (behavioural tendencies). Αυτό είναι σύμφωνο με τα συμπεράσματα των Lynch (1994) και Sevenevig *et al* (1992), πως με την ανάπτυξη των οικονομιών και των αγορών στις πρόσφατα βιομηχανικές χώρες (newly industrialized countries) προκύπτουν ευδιάκριτα τμήματα αγοράς και συνεπώς αυξανόμενες επιχειρησιακές ευκαιρίες. Σε πολλές από αυτές τις χώρες, μια εξαιρετικά εύπορη αγορά υπάρχει μαζί με τους τομείς αγοράς του «χαμηλού εισοδήματος». Η κατανάλωση του εύπορου τμήματος μπορεί να χαρακτηριστεί ως ευδιάκριτη και με ισχυρές προτιμήσεις για αγορές Δυτικών αγαθών (Lynch, 1994 και Svennevig *et al.*, 1992). Επομένως, φαίνεται ότι οι επιχειρήσεις μπορούν να τυποποιήσουν τις εμπορικές στρατηγικές τους στα έθνη απευθυνόμενες σε αυτά τα τμήματα αγοράς.

Το εμπορικό σήμα και η επιλογή των προϊόντων θεωρήθηκαν πολύ σημαντικά από την ομάδα καταναλωτών που για ευκολία ονοματίζονται «φιλελεύθεροι και ρυθμιστές τάσεων». Αυτοί είναι που έδωσαν την περισσότερη προσοχή στη μόδα και στο σχέδιο. Οι καταναλωτές της ομάδας αυτής μπορούν να θεωρηθούν πολύ σημαντικοί για τους εμπόρους σημαντικών καταναλωτικών προϊόντων όπως τα καλλυντικά, τα αθλητικά αγαθά, οι οικιακές συσκευές και τα ηλεκτρονικά και είναι δυνατόν να απαιτήσουν στην πράξη πολύ ελάχιστες ή καμία τροποποιήσεις στην εμπορική στρατηγική και προσέγγιση.

Από τη άλλη, η ομάδα που για ευκολία ονοματίζονται «οικονομικά συγκρατημένοι» και οι «παραδοσιακοί–συντηρητικοί» είναι παρόμοιες η μια με την άλλη. Οι καταναλωτές σε αυτά τα τμήματα είναι ιδιαίτερα εθνοκεντρικοί και οι απαιτήσεις τους δεν είναι τόσο περίπλοκες όπως συμβαίνει με την προηγούμενη ομάδα. Ο κύριος παράγοντας διαφοροποίησης είναι οι αρχικές

ομάδες γένους που βρίσκονται σε κάθε τμήμα. Οι καταναλωτές σε αυτά τα τμήματα είναι κυρίως παραδοσιακοί καταναλωτές με χαμηλή καταναλωτική «εκλέπτυνση» και υψηλό εθνοκεντρισμό. Η επίδραση των εθνοκεντρικών τοποθετήσεων μπορεί βέβαια να συγκρατηθεί από την ανάγκη των προϊόντων (Sharma *et Al*, 1995). Ως εκ τούτου, οι επιτυχείς εμπορικές στρατηγικές σε αυτά τα τμήματα απαιτούν σημαντικές τροποποιήσεις προϊόντων και μηνυμάτων. Ένας τρόπος να υπερνικηθεί ο δυσμενής αντίκτυπος του καταναλωτικού εθνοκεντρισμού στη στάση απέναντι στα εισαγόμενα προϊόντα, μπορεί να είναι να τονιστούν οι ιδιότητες των προϊόντων, τα οφέλη από αυτά και τα ανώτερα χαρακτηριστικά τους. Οι επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να επεκτείνουν το μερίδιο που έχουν σε αυτό το τμήμα της αγοράς θα πρέπει να είναι προσανατολισμένες στις ανάγκες των καταναλωτών. Δηλαδή, οι διεθνείς εταιρίες πρέπει να αναλάβουν περισσότερη έρευνα μάρκετινγκ για την αξιολόγηση των εθνοκεντρικών καταναλωτικών αναγκών και να φιλτράρουν αυτές τις πληροφορίες και τα στοιχεία μέσω των τμημάτων ερευνάς και ανάπτυξης. Μέσω αυτής της προσπάθειας, οι διεθνείς εταιρίες θα είναι σε θέση να αναπτύξουν τα κατάλληλα προϊόντα για τις ανάγκες των εθνοκεντρικών καταναλωτών.

Θέση της γυναίκας

Υπάρχει ακόμα αντίθεση μεταξύ μιας παραδοσιακά πατριαρχικής Ανατολικής κοινωνίας και μιας Δυτικής κοινωνίας, όπου οι γυναίκες είναι σχετικά απελευθερωμένες. Όμως αυτή η διαφορά δεν πρέπει να υπερεκτιμηθεί, η Τουρκία μέχρι σήμερα, είχε μια γυναίκα πρωθυπουργό και γενικά οι γυναίκες εκεί καταλαμβάνουν σημαντικές θέσεις στην κοινωνία (το 50% των γιατρών είναι γυναίκες).

Τρόποι επικοινωνίας

Οι Τούρκοι προτιμούν να επικοινωνούν άμεσα. Έτσι καλό είναι να χρησιμοποιούνται τηλέφωνα παρά γράμματα για τις επαφές. Οι Τουρκικές επιστολές συνήθως στέλνονται με το όνομα της κύριας οδού πρώτα, έπειτα η δευτερεύουσα οδός και έπειτα ο αριθμός του κτηρίου. Μπέης σημαίνει ο Κύριος και Bayan σημαίνει Κυρία ή Δεσποινίς. Οι Τούρκοι απαντούν στο τηλέφωνο με το ρητό «Alo;» μια συγκεκριμένη τουρκική λέξη για την

απάντηση του τηλεφώνου. Οι Τούρκοι συχνά επίσης θα πουν *Buyugun* για τη φράση «στην υπηρεσία σας». Οι Τούρκοι τείνουν επίσης να χρησιμοποιούν την έκφραση «*hah!*» ως ένδειξη συμφωνίας.

Διαφήμιση

Οι περισσότερες μεγάλες διαφημιστικές εταιρίες έχουν ιδρύσει γραφεία τους στην Τουρκία. Οι απ' ευθείας επιστολές (*Direct Mail*) είναι μια μικρή αλλά αυξανόμενη εμπορική στρατηγική στην Τουρκία. Συνδέεται γενικότερα με την αγορά της νεολαίας και θεωρείται γενικά η ιδανική μέθοδος για την προαγωγή των νέων και καινοτόμων προϊόντων. Οι αφίσες στους δρόμους είναι πολλές στις μεγάλες πόλεις αλλά και στις μικρότερες κωμοπόλεις. Τα μέρη όπου γίνεται η τοιχοκόλληση ρυθμίζονται από τις τοπικές αρχές που χορηγούν άδεια στις ενδιαφερόμενες ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Εφημερίδες και περιοδικά

Η Τουρκία έχει έναν από τα χαμηλότερα κατά κεφαλήν αναγνωστικά κοινά στην Ευρώπη. Η μέση καθημερινή κυκλοφορία είναι τέσσερα εκατομμύρια φύλλα. Οι κύριοι δημοσιογραφικοί οργανισμοί είναι ο όμιλος *Dogan* και ο όμιλος *Sabah*. Υπάρχει μια εφημερίδα Αγγλικής γλώσσας, η «*Turkish Daily News*» που είναι διαθέσιμη πανεθνικά.

Ραδιόφωνο και τηλεόραση

Το Τούρκικο Ραδιόφωνο και Τηλεόραση (*TRT*) είναι μια κρατική εταιρεία που έχασε το μονοπώλιό της το 1989, όταν η εταιρεία *Interstar* «βγήκε» στον αέρα. Το *TRT* λειτουργεί επίσης και το κανάλι «Φωνή της Τουρκίας» σε 15 γλώσσες. Υπάρχουν περισσότεροι από 130 τηλεοπτικοί σταθμοί και πάνω από 1.500 ραδιοσταθμοί. 11,2 εκατομμύρια από τις συνολικές 12 εκατομμύρια Τουρκικές οικογένειες έχουν τηλεοράσεις και πάνω από το 95% αυτών βλέπει τηλεόραση καθημερινά. Το ραδιόφωνο αυξάνεται γρήγορα στην Τουρκία και τείνει να έχει ένα νεώτερο ακροατήριο από την τηλεόραση.

Κινηματογράφοι

Υπάρχουν πάνω από 300 κινηματογράφοι στην Τουρκία. Πολλές ταινίες παρουσιάζονται στην αρχική τους γλώσσα.

Προώθηση πωλήσεων

Η προώθηση των πωλήσεων στην Τουρκία συνήθως στηρίζεται στη διαφήμιση στην τηλεόραση, στα ραδιόφωνα και στα περιοδικά. Η προώθηση είναι ακόμη πιθανό να στοχεύσει στους καταστηματάρχες και στους διανομείς με την παροχή κινήτρων για να πωλούν και να εκθέτουν το προϊόν στα μαγαζιά τους. Η διανομή ειδικών προϊόντων μπορεί να απαιτήσει ένα επιπλέον «προσωπικό πωλήσεων» που θα πρέπει να έχει αποκτήσει καλή γνώση του προϊόντος πέρα από το διανομέα και το χονδρέμπορο.

Οι καταναλωτές στις μεγάλες πόλεις εξοικειώνονται με τα διεθνή εμπορικά σήματα και έχουν μια καλή γνώση των διεθνών προϊόντων. Ο τουρισμός ωθεί τη ζήτηση για τα ξένα προϊόντα, όχι μόνο στις μεγάλες πόλεις αλλά και στις παράκτιες περιοχές. Η αύξηση του τουρισμού θα βοηθήσει τη διεθνοποίηση των εμπορικών προτιμήσεων στην Τουρκία, η οποία παρέχει νέες ευκαιρίες αγοράς.

Διαδίκτυο και ηλεκτρονικό εμπόριο

Το Διαδίκτυο αυξάνει τη δημοτικότητα του και πολλά Ίντερνετ Καφέ αρχίζουν να δημιουργούνται στις μεγαλύτερες πόλεις. Πολλές Τουρκικές επιχειρήσεις έχουν τους ιστοχώρους τους, ενώ υπάρχει και κάποια τοπική υπεραγορά στον Διαδίκτυο, όπου ψωνίζει κανείς σε πρόσφορες. Λόγω του κόστους βέβαια, στην πράξη υπάρχουν λίγοι ιδιώτες συνδρομητές Ίντερνετ αλλά αυξάνονται συνεχώς.

Συμπερασματικά, οι περισσότερες επιχειρήσεις είναι οικογενειακά οργανωμένες. Οι σημαντικές θέσεις στις οικογενειακές επιχειρήσεις καταλαμβάνονται από τα μέλη της οικογένειας, τους συγγενείς και τους φίλους από το ίδιο σχολείο. Η παρουσία της οθωμανικής επιρροής μαζί με τις οικονομικές και τις πολιτικές αλλαγές είναι μια κατευθυντήρια δύναμη στις κοινωνίες για τις κοινωνικοπολιτιστικές αξίες και τις πρακτικές σε αυτές. Η προώθηση των πωλήσεων στην Τουρκία συνήθως στηρίζεται στη διαφήμιση στην τηλεόραση, στα ραδιόφωνα και στα περιοδικά.

6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

6.1 Ιστορικά Οικονομικά Στοιχεία

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80, η Τουρκία έκανε σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της φιλελευθεροποίησης της αγοράς και της ένταξής της στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι. Οι πιο σημαντικές αλλαγές που έγιναν στην οικονομική δραστηριότητα αυτής της χώρας ήταν η εφαρμογή ενός εκτεταμένου προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων στους βασικούς τομείς της οικονομίας, η καθιέρωση μίας πιο ελεύθερης πολιτικής συναλλαγματικών ισοτιμιών, η ενδυνάμωση του τραπεζικού συστήματος, οι αλλαγές της πολιτικής ενισχύσεων του αγροτικού τομέα, η απλοποίηση των εισαγωγικών διαδικασιών, τα κίνητρα για την αύξηση των εξαγωγών, η πολιτική προσέλκυσης ξένων επενδύσεων με την καθιέρωση κινήτρων, η ίδρυση βιομηχανικών ζωνών ελεύθερου εμπορίου, η αποκέντρωση κυβερνητικών δραστηριοτήτων κ.τ.λ.

Ιστορικά, ο αγροτικός τομέας ήταν αυτός που απασχολούσε το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού και συνέβαλε ιδιαίτερα στην διαμόρφωση του ΑΕΠ. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ έχει μειωθεί σημαντικά και από το 26,4 % το 1980 έχει φθάσει στο 15,8% το 2000 .Ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας της οικονομίας αντίθετα έχουν βελτιωθεί σημαντικά (από 22,2 % στο 25% και από 51% στο 59% αντίστοιχα). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το μερίδιο των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων στις συνολικές εξαγωγές της χώρας έχει μειωθεί από 46,9% (1980) στο 5,30% (2000), ενώ το αντίστοιχο μερίδιο των βιομηχανικών προϊόντων αυξήθηκε από 76% σε 80%. Τα στοιχεία αυτά, όπως και εκείνα που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια, έχουν προκύψει από μελέτες της Εθνικής Τράπεζας (βλ. πηγές).

Οι Τουρκικές εξαγωγές και εισαγωγές κατάφεραν να είναι σταθερά προσανατολισμένες προς τις χώρες της Ε.Ε. με κυριότερη χώρα πελάτη τη Γερμανία (απορροφά το 19% περίπου του συνόλου των Τουρκικών εξαγωγών), αλλά και προμηθευτή (εξάγει το 13,2% του συνόλου των Τουρκικών εισαγωγών), ακολουθούμενη από την Ιταλία με 6,3% και 8,0% αντίστοιχα. Η εκβιομηχάνιση της Τουρκίας οφείλεται σε μεγάλο μέρος στην

πολιτική επενδυτικών κινήτρων που καθιερώθηκε και είχε ως αποτέλεσμα την προσέλκυση αρκετών ξένων εταιρειών από ολόκληρο τον κόσμο (1,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000).

Παρά το γεγονός, όμως, ότι ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ, λόγω ακριβώς αυτών των αλλαγών, είναι εντυπωσιακός (6,1% το 2000), η Τουρκική οικονομία εξακολουθεί να αντιμετωπίζει ακόμη σοβαρότατα διαρθρωτικά προβλήματα όπως τον υψηλό πληθωρισμό (39% το 2000), το υψηλό χρέος (εξωτερικό χρέος: 114,32 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000 και δημόσιο χρέος: 116,4 δισεκατομμύρια δολάρια ή 58,3% του ΑΕΠ), το ανεπαρκές φορολογικό σύστημα, το μεγάλο ακόμα αγροτικό τομέα, το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα (2800 δολάρια), την μεγάλη ανισοκατανομή του εισοδήματος, τη μη ισορροπη γεωγραφικά ανάπτυξη της χώρας, την ταχεία υποτίμηση της Τουρκικής λίρας, τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα (10,2% επί του ΑΕΠ το 2000), τη διόγκωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (4,9% επί του ΑΕΠ το 2000) και τη σημαντική επιδείνωση του εμπορικού ελλείμματος (26,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000 από 14,1 δισεκατομμύρια δολάρια το 1999) λόγω του σαφώς ταχύτερου ρυθμού αύξησης των εισαγωγών σε σύγκριση με τις εξαγωγές.

Προς την κατεύθυνση των ιδιωτικοποιήσεων των δημοσίων επιχειρήσεων, το κράτος έχει αποσυρθεί από πολλές βιομηχανικές εταιρίες όπου είχε συμμετοχή (στους τομείς επεξεργασίας τροφίμων και παραγωγής τσιμέντων), καθώς και από εταιρίες στους τομείς του τουρισμού, της υφαντουργίας και της ξυλείας. Εντούτοις οι προσπάθειες σε σημαντικούς τομείς, όπως στις τηλεπικοινωνίες (μη ιδιωτικοποίηση της Turk telekom), στην ενέργεια, στα λιπάσματα, στη βαριά βιομηχανία (καύσιμα, χαλυβουργία, κ.α.) και στις μεταφορές δεν έχουν τόσο ευδοκιμήσει όσο θα έπρεπε.

Αρκετοί τομείς της οικονομίας, όπως ο τραπεζικός, η παροχή των βασικών τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, ο αγροτικός τομέας (το κόστος στήριξης του αγροτικού τομέα ανήλθε το 2000 στο 8,7% του ΑΕΠ) κ.α. ελέγχονται ακόμα σε μεγάλο βαθμό από το κράτος, με αποτέλεσμα την συνεχή συσσώρευση δημοσίων ελλειμμάτων.

Η παρέμβαση του κράτους επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους, όπως ο έλεγχος μεγάλου μέρους των μετοχών από κρατικές τράπεζες (40%), η απ' ευθείας επιδότηση της αγροτικής παραγωγής, το προστατευτικό

δασμολογικό καθεστώς της πρωτογενούς παραγωγής και αρκετά συχνά και του τομέα των τροφίμων, οι ενισχύσεις προς την βιομηχανία, είτε απ' ευθείας είτε μέσω του κρατικά ελεγχόμενου τραπεζικού συστήματος, κ.λπ.

Η ηγεσία της χώρας με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα προσπαθεί να αποδείξει προς την διεθνή κοινότητα και ιδίως προς τους διεθνείς οργανισμούς από τους οποίους λαμβάνει συνεχώς οικονομική βοήθεια (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Παγκόσμια Τράπεζα) ότι είναι ικανή να δώσει αξιόπιστες λύσεις στα χρόνια προβλήματα που ταλανίζουν την χώρα, εφαρμόζοντας οικονομικές μεταρρυθμίσεις για την αντιμετώπιση τους. Αποτέλεσμα είναι να έχει καταφέρει σημαντικά βήματα αναφορικά με τις διαρθρωτικές αλλαγές, όπως αξιόλογες μεταρρυθμίσεις στον αγροτικό τομέα, στον τραπεζικό τομέα, στους τομείς τηλεπικοινωνίας και ενέργειας, στην κοινωνική ασφάλιση κ.α.

Η Τουρκική οικονομία αν και θεωρείται ότι διανύει σήμερα την πιο δύσκολη μεταβατική φάση της σύγχρονης ιστορίας της, εντούτοις εκτιμάται ότι σύντομα θα αντεπεξέλθει. Η Τουρκία αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους της λόγω της καθυστέρησης στην καταβολή της αναμενόμενης δόσης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και του πολέμου στο γειτονικό της Ιράκ που επηρεάζει αρνητικά τις αγορές χρήματος και κεφαλαίου. Πάντως οι αρχές της χώρας προχώρησαν σε καταρχήν συμφωνία με το ΔΝΤ για τον προϋπολογισμό του 2003, μετά την παρουσίαση του εκτεταμένου πακέτου φορολογικής μεταρρύθμισης και των άλλων μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής με στόχο την υλοποίηση του στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα 6,5% του ΑΕΠ. Παράλληλα, ανακοινώθηκε ένα ευρύ πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων για το έτος 2003, συνολικού ύψους 4 δισεκατ. δολαρίων. Η συνεπής εφαρμογή των προκαταρκτικών φάσεων των σχεδιαζόμενων μακροοικονομικών και διαρθρωτικών πολιτικών αναμένεται ότι θα επιτρέψει την καταβολή της δόσης ύψους 1,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων, εξέλιξη η οποία θα ανανεώσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών και θα διευκολύνει την πρόσβαση της χώρας στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, ενώ αναμένεται ότι θα συμβάλει και στη μείωση των εγχώριων επιτοκίων τα οποία προσεγγίζουν περίπου το 70%.

Οικονομικοί και Νομισματικοί Δείκτες

		1998	1999	2000 π	2001 π			1998	1999	2000π	2001π
ΑΕΠ σε τρέχ. τιμές	Δις δολ.	198	184	207	230	Δημοσιονομικό έλλειμμα	% ΑΕΠ	7,1	11,8	9,3	5,5
ΑΕΠ (κατά κεφαλή)	Δολ.	3.066	2.703	3.000	3.300	Πρωτογενές ισοζύγιο	% ΑΕΠ	4,6	2,1	7,0	8,0
Ρυθμός μεταβολής πραγμ. ΑΕΠ	% ετήσιος	3,3	-5,0	6,5	5,0	Δημόσιο χρέος	% ΑΕΠ	42,3	45,8	42,8	43,0
Ρυθμός μεταβολής ΔΤΚ	% σε ετήσ. βάσ	69,7	68,8	37,2	25,0	Δημόσιο εσωτερικό χρέος	% ΑΕΠ	18,2	22,8	22,9	24,4
Εξαγωγές αγαθών	Δις δολ.	31,2	28,3	30,6	34,3	Εξωτερικό χρέος	Δις δολ.	97,0	102,1	106,5	116,4
Εισαγωγές αγαθών	Δις δολ.	45,6	39,0	52,5	56,4	Εξωτερικό χρέος	% ΑΕΠ	49,0	55,5	51,4	50,6
Εμπορικό Ισοζύγιο	Δις δολ.	-14,4	-10,7	-21,9	-22,1	Βραχυπρ. Εξωτερικό χρέος	Δις δολ.	21,2	23,5	24,9	26,4
Εμπορικό Ισοζύγιο	% ΑΕΠ	-7,3	-5,8	-10,6	-9,6	Βραχυπρ. Εξωτερικό χρέος	% συναλ. διαθ.	108,7	100,9	120,3	109,1
Ισοζύγιο Τρεχουσ. Συναλλαγών	Δις δολ.	1,9	-1,5	-10,4	-7,6	Συν. δαπάν. Εξυπηρ. εξωτ. χρέους	% εξαγωγών	28,9	38,1	42,0	35,4
Ισοζύγιο Τρεχουσ. Συναλλαγών	% ΑΕΠ	1,0	-0,8	-5,0	-3,3	επιτόκιο 12μηνου εντόκου γραμματίου	% σε ετήσ. βάσ.	145,3	45,3	41,0	35,0
Άμεσες Ξένες Επενδύσεις	Εκατ. δολ.	573	138	100	600	Συναλλαγματική Ισοτιμία: Δολ.	Σε ετήσια βάση	315.405	542.400	691.508	720.185
Συναλλαγματική διαθέσιμα ^α	Δις δολ.	19,5	23,3	20,7	24,2	Συναλλαγματική Ισοτιμία: Ευρώ	Σε ετήσια βάση	370.840	541.270	622.340	720.185
Συναλλαγματική διαθέσιμα	Μήνες εισαγ. ^β	3,8	5,1	3,7	4,8	Δείκτ. Τιμών Χρηματιστ. ISE100	(Ιαν. 1986=1)	2.598	15.209	9.347 ^γ	

π: προβλέψεις Ε.Τ.Ε., α: εκτός χρυσού, β: Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (εκτός συντελεστών παραγωγής), γ: 19^η Δεκ. 2000

Πίνακας 6.1 Οικονομικοί και Νομισματικοί Δείκτες στην Τουρκία

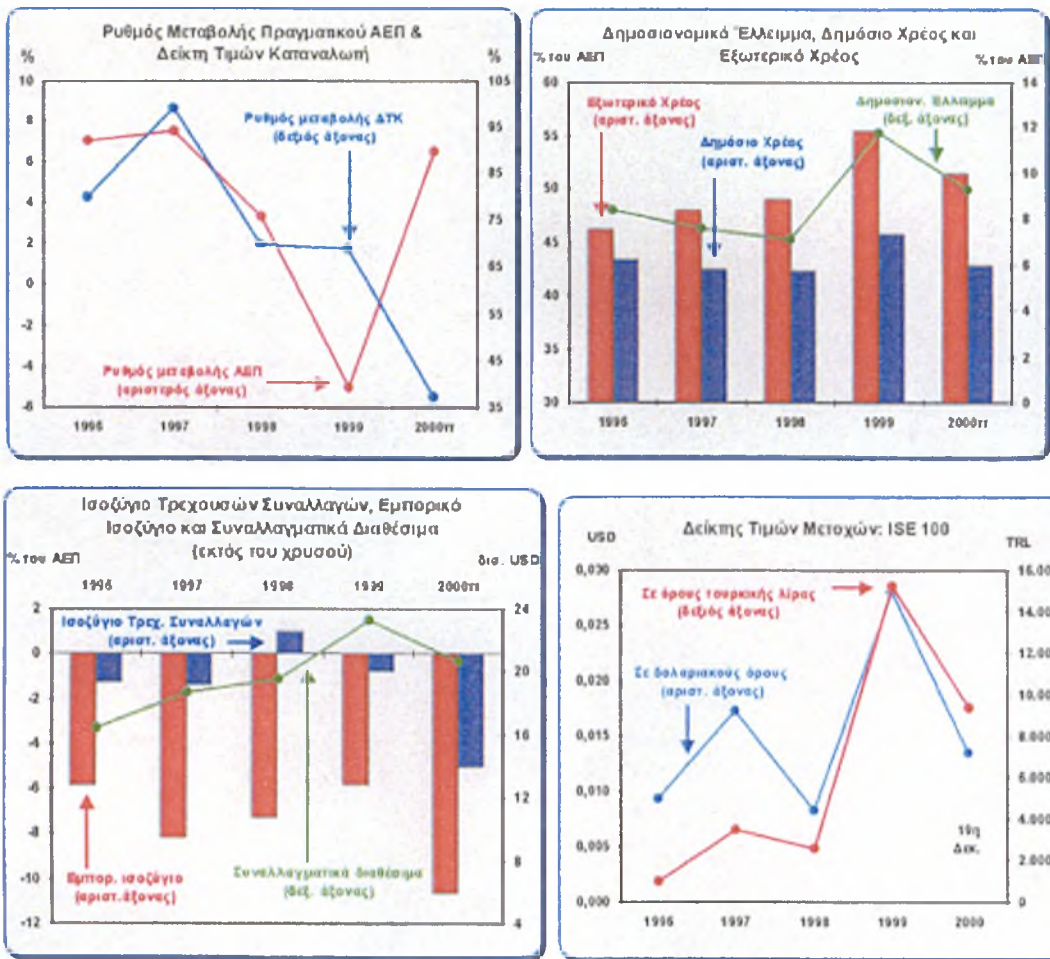
Η Τουρκία παρουσίασε εξαιρετικά καλές επιδόσεις κατά την εφαρμογή του φιλόδοξου τριετούς σταθεροποιητικού προγράμματος το οποίο ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2000. Η δημοσιονομική, η εισοδηματική και η συναλλαγματική πολιτική, ακολουθήθηκαν αυστηρά, αν και καθυστέρησαν κάποιες σημαντικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Ωστόσο μία σοβαρή κρίση εμπιστοσύνης έπληξε το σύνολο του Τουρκικού χρηματοοικονομικού και τραπεζικού συστήματος και οδήγησε σε απώλεια του ενός τετάρτου των

συναλλαγματικών διαθεσίμων και στα βραχυπρόθεσμα επιτόκια να φτάνουν σε τετραψήφια μεγέθη. Η πηγή του προβλήματος ήταν το αδύναμο τραπεζικό σύστημα σε συνδυασμό με την υπερβάλλουσα κερδοσκοπία, όσον αφορά τη σύγκλιση των Τουρκικών επιτοκίων. Ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα ενίσχυσης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (πακέτο στήριξης ύψους 10,4 δισεκατομμυρίων δολαρίων) φαίνεται ότι αποκατέστησε την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Επιπρόσθετα εγκρίθηκε μία νέα συμφωνία με το ΔΝΤ, στα πλαίσια της οποίας προβλέπονται αυστηρότερη δημοσιονομική πολιτική και πιο φιλόδοξες διαρθρωτικές αλλαγές.

Variable	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GNP (trillion \$)	150	158	178.7	132	170	184	194	204	185
GNP growth (%)	0.4	4.5	7.6	-6.1	8.1	7.5	8.0	3.8	-6.4
Inflation (%)	59.2	61.4	60.3	149.6	64.9	81.9	90.6	51.4	66.5
Per capita income (\$)	2.655	2.744	3.056	2.161	2.788	3.000	3.105	3.213	2.878
Domestic debt/GNP (%)	15.4	17.6	17.9	20.6	17.3	21	21.4	21.9	29.3
Net borrowing/GNP (%)	5.1	90.2	8.1	11.4	7.2	11.6	10.5	10.2	14.5
External debt (billion \$)	50.5	55.6	67.3	64.4	73.3	84.1	91.5	106	111.2
Interest rate (T-bills) (%)	68	74	70	105	85	132	108	116	104
TL\$ (year end)	554.9	8351.6	14047.8	37440.3	56729.8	104705.7	149550.6	309608.9	527106.2
TLDM (year end)	5231.4	5280.1	8224.1	23708.4	39365.9	67482.4	112328.1	186652.1	272828.9
Istanbul Stock Exchange									
Firms	134	145	160	176	205	228	256	277	285
Market capitalization (billion \$)	15.5	9.9	37.8	21.8	29.8	30.8	61.4	33.4	112.1
Traded value (trillion \$)	8.502	8.567	21.771	28.208	52.357	37.737	58.104	70.396	84.034

Πίνακας 6.2 Η εξέλιξη των οικονομικών μεγεθών στην Τουρκία

Το στοίχημα του αναθεωρημένου προγράμματος του ΔΝΤ είναι η ταχεία αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των επενδυτών και η μείωση των επιτοκίων, σε πραγματικούς όρους, από τα σημερινά επίπεδα, προτού αυτά οδηγήσουν σε σοβαρή επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και σοβαρές δυσκολίες στο τραπεζικό σύστημα. Απαιτείται, ως εκ τούτου, διατήρηση της περιοριστικής, δημοσιονομικής, νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής και επιτάχυνση των διαρθρωτικών αλλαγών (ειδικότερα, μεγάλες ιδιωτικοποιήσεις και εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος).

Διαγράμματα 6.1 ως 6.4 Μακροοικονομικά μεγέθη της Τούρκικης οικονομίας

Οικονομικές δραστηριότητες

Οι Τουρκικές αρχές προχώρησαν στη συγχώνευση τεσσάρων χρεοκοπημένων τραπεζών, οι οποίες έχουν τεθεί υπό κρατικό έλεγχο, προκειμένου να προχωρήσουν οι διαδικασίες εξυγίανσης του τραπεζικού τομέα. Πρόκειται για τις Egebank, Yasarbank, Yurtbank και Bankarital οι οποίες ενώθηκαν με την ονομασία Sumerbank. Σημαντική βοήθεια για την αναδιάρθρωση του τραπεζικού συστήματος προσέφερε η Ιαπωνία μέσω δανείου ύψους 750 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ περίπου.

Σύμφωνα με έκθεση της Ομοσπονδίας Εργοδοτικών Ενώσεων της Τουρκίας, η παραοικονομία στη χώρα ανέρχεται στο 40% του ΑΕΠ, σε αντίθεση με τις χώρες του ΟΟΣΑ, στις οποίες το αντίστοιχο μέγεθος είναι κατά μέσο όρο 15% του ΑΕΠ. Οι τομείς στους οποίους διαπιστώνονται τα μεγαλύτερα ποσοστά παραοικονομίας είναι ο πρωτογενής και ο τομέας των υπηρεσιών.

Σημαντική αύξηση κατέγραψαν οι Ελληνοτουρκικές εμπορικές συναλλαγές κατά τους πρώτους 11 μήνες του 2000. Σύμφωνα με στοιχεία της Κρατικής Στατιστικής Υπηρεσίας, στο διάστημα αυτό οι Ελληνικές εξαγωγές προς την Τουρκία ανήλθαν σε 390 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, σημειώνοντας αύξηση κατά 46,4% έναντι της αντίστοιχης περιόδου του 1999, ενώ οι εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 5,5%, φτάνοντας τα 395,9 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Με βάση τα στοιχεία αυτά, το εμπορικό έλλειμμα για την Ελλάδα μειώθηκε από 108,8 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε 5,9 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ.

Σύμφωνα με στοιχεία της Κρατικής Στατιστικής Υπηρεσίας, τον Ιανουάριο ο δείκτης τιμών χονδρικής αυξήθηκε κατά 2,3% και ο δείκτης τιμών λιανικής κατά 2,5%. Η αύξηση του δείκτη τιμών χονδρικής οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τιμών της ενέργειας (+7,9%) και των αγροτικών προϊόντων (+4,4%), ενώ ο δείκτης τιμών βιομηχανικών προϊόντων παρουσίασε σχετικά μικρή αύξηση (+1,4%). Στη συγκράτηση του δείκτη τιμών λιανικής συνέβαλε θετικά ο κλάδος ένδυσης (-3,4%) λόγω υποχώρησης της εσωτερικής ζήτησης, ενώ αντίθετα αυξήθηκαν ο κλάδος ακινήτων (+3,3%), υγείας (+6,6%) και μεταφορών (+3,2%).

Με βάση το χρονοδιάγραμμα που έχει καθορίσει η Τουρκική κυβέρνηση για την πραγματοποίηση των μεταρρυθμίσεων που έχουν συμφωνηθεί σύντομα θα καθοριστούν οι δυνητικοί αγοραστές των προβληματικών τραπεζών, ενώ έως το 2003 θα έχει ολοκληρωθεί η ιδιωτικοποίηση του 51% των μετοχών των Τουρκικών αερογραμμών και του 33,5% των μετοχών των Τουρκικών τηλεπικοινωνιών. Επιπλέον, με συμπληρωματική επιστολή καλής θέλησης που απέστειλε στο ΔΝΤ στις 30/1/2001, η τουρκική κυβέρνηση δεσμεύτηκε να πραγματοποιήσει τα ακόλουθα:

- Να ιδιωτικοποιήσει σε διάστημα τριών ετών την κρατική εταιρία ποτών και τσιγάρων.
- Να πάρει τα κατάλληλα μέτρα για τον περιορισμό των πληθωριστικών πιέσεων και τη διατήρηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων σε επαρκή επίπεδα.
- Να ολοκληρώσει το πρόγραμμα ιδιωτικοποίησης των προβληματικών τραπεζών.

- Να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος.

Η Κυβέρνηση αποφάσισε να προχωρήσει στην αύξηση του ειδικού φόρου που επιβάλλεται στα υγρά καύσιμα (βενζίνη, πετρέλαιο, κηροζίνη) και στην εξάλειψη του φόρου που επιβάλλεται στα καύσιμα που καταναλώνουν οι σταθμοί ενέργειας. Συγκεκριμένα, ο φόρος στα διάφορα είδη βενζίνης αυξήθηκε κατά 7,8%, στο πετρέλαιο κίνησης κατά 25% και στο πετρέλαιο θέρμανσης κατά 245%. Η απαλλαγή καταβολής φόρου επί των καυσίμων για τους σταθμούς παραγωγής ενέργειας ίσχυσε ως τις 31/12/2001.

Σχέδιο νόμου για την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας κατατέθηκε προς συζήτηση στο Κοινοβούλιο. Τα βασικά στοιχεία του νομοσχεδίου είναι τα ακόλουθα:

- Προβλέπεται η ίδρυση Αρχής Εποπτείας Αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, με αρμοδιότητα τον έλεγχο των συμβολαίων, την έκδοση των αδειών και τον έλεγχο των τιμών στον κλάδο.
- Καταργείται η κρατική εγγύηση για το μοντέλο Build Operate Transfer (BOT), με εξαίρεση 29 σχέδια τα οποία ολοκληρώνονται εντός του 2002. Μια εταιρία παραγωγής ενέργειας μπορεί να καλύψει ως και το 20% των αναγκών σε ηλεκτρική ενέργεια για μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή.

6.2 Το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα

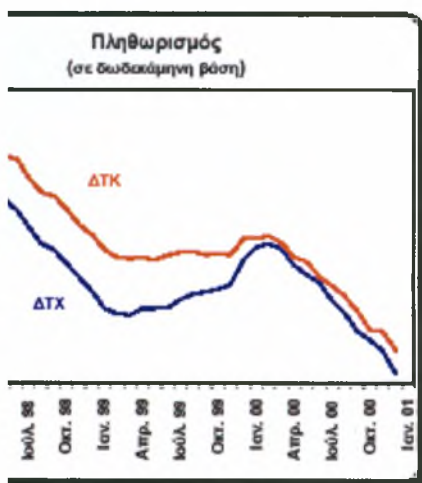
Όπως ήδη αναφέρθηκε, στις αρχές του 2000 η Τουρκία ξεκίνησε το πιο φιλόδοξο σταθεροποιητικό και αντιπληθωριστικό πρόγραμμα. Η σοβαρή δέσμευση στο συναλλαγματικό καθεστώς της διολισθαίνουσας συναλλαγματικής ισοτιμίας σε συνδυασμό με μία περιοριστική δημοσιονομική πολιτική οδήγησαν στη μείωση του χρόνιου πληθωρισμού, στην τόνωση της εμπιστοσύνης των επενδυτών στην οικονομία και στη βελτίωση των μακροοικονομικών επιδόσεων.

Παρά την πολλά υποσχόμενη εκκίνηση, η αστάθεια του τραπεζικού συστήματος και ορισμένες καθυστερήσεις στην υλοποίηση του προγράμματος διαρθρωτικών αλλαγών οδήγησαν σε σοβαρή κρίση ρευστότητας το Νοέμβριο του 2000. Οι τράπεζες προέβησαν σε εκτεταμένο δανεισμό προκειμένου να τοποθετηθούν στην εγχώρια αγορά βραχυπρόθεσμων κρατικών τίτλων. Η

εκροή κερδών λόγω του τέλους του έτους ενέτειναν τις πωλήσεις των κρατικών τίτλων και επέδρασαν πολλαπλασιαστικά στη αύξηση των επιτοκίων. Η κρίση ρευστότητας που απετέλεσε στην αρχή πρόβλημα μεμονωμένων τραπεζών επεκτάθηκε στη συνέχεια σε όλες τις εγχώριες χρηματοοικονομικές αγορές.

Η Τουρκία αντέδρασε στην κρίση με ένα ενισχυμένο σταθεροποιητικό πρόγραμμα το οποίο περιλαμβάνει αυστηρότερη δημοσιονομική πολιτική και ισχυρό πρόγραμμα διαρθρωτικών αλλαγών. Οι βασικοί μακροοικονομικοί στόχοι δεν άλλαξαν ως συνέπεια της σοβαρής δέσμευσης των Τουρκικών οικονομικών αρχών. Η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και το χαμηλότερο εξωτερικό έλλειμμα αποτέλεσαν τους πρωταρχικούς στόχους, ενώ η επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης κρίθηκε επιθυμητή ως μέσο μείωσης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η ταχεία μείωση των επιτοκίων στα προ της κρίσης ή και σε ακόμη χαμηλότερα επίπεδα ήταν αναγκαία για την διασφάλιση καλών μακροοικονομικών επιδόσεων και την επίτευξη του στόχου για το δημοσιονομικό έλλειμμα.

Οι καθυστερήσεις στην εφαρμογή του χρονοδιαγράμματος ιδιωτικοποιήσεων και του προγράμματος αναμόρφωσης του προβληματικού τραπεζικού συστήματος αποτέλεσαν σοβαρές απειλές για την Τουρκική οικονομία καθώς μπορούν δυνητικά να θέσουν σε κίνδυνο τη χρηματοδότηση του προγράμματος και να επιδράσουν αρνητικά στην εμπιστοσύνη των εγχώριων και ξένων επενδυτών, η οποία άρχισε πια να αποκαθίσταται.

Διάγραμμα 6.5 Η εντυπωσιακή μείωση του 12-μηνου πληθωρισμού (ΔTK και ΔTL) από την έναρξη του προγράμματος (Ιανουάριος 2000) οδήγησε στα κατώτερα επίπεδα από το 1996, 39% και 32,7% αντίστοιχα, τα οποία όμως το 2001 παραμένουν σαφώς υψηλότερα από τους στόχους (25% και 20%) που είχαν τεθεί για το λήξαν έτος.

Διάγραμμα 6.6 Η ανακοίνωση του αποπληθωριστικού προγράμματος του ΔΝΤ προκάλεσε άμεσα την κατακόρυφη πτώση του τριμηνιαίου επιτοκίου καταθέσεων από περίπου 70% που κυμαίνονταν τον Δεκέμβριο 1999 σε κάτω από 40% τον Φεβρουάριο 2000. Κατά την διάρκεια της κρίσης ρευστότητας το

επιτόκιο καταθέσεων έφτασε και πάλι το 60%, για να μειωθεί σταδιακά μετά την οικονομική παρέμβαση του ΔΝΤ το 2001.

Το έτος 2000, λοιπόν, σηματοδότησε την εκκίνηση του πιο φιλόδοξου από μια σειρά προγραμμάτων για τη σταθεροποίηση της Τουρκικής οικονομίας. Η εξέλιξη των μακροοικονομικών δεικτών κατά τους δέκα πρώτους μήνες του έτους ήταν ικανοποιητική όταν ξέσπασε μία σοβαρή κρίση ρευστότητας η οποία οδήγησε τα επιτόκια σε τετραψήφια νούμερα. Η Τουρκία ήταν η δέκατη στη σειρά μετά από άλλες εννέα αναδυόμενες οικονομίες (Μεξικό, Ταϊλάνδη, Ινδονησία, Μαλαισία, Φιλιππίνες, Κορέα, Ρωσία, Βραζιλία και Αργεντινή) οι οποίες έφτασαν στα πρόθυρα ή/και υπέστησαν μία σοβαρή χρηματοοικονομική ή νομισματική κρίση από το 1995 και μετά. Η κρίση ξέσπασε λίγες εβδομάδες μετά από μία άλλη σοβαρή κρίση στην Αργεντινή, η οποία ξαφνικά αντιμετώπισε δυσκολίες στην αποπληρωμή του εξωτερικού της χρέους. Το έναυσμα και στις δύο κρίσεις δόθηκε από γνωστές διαρθρωτικές αδυναμίες των οικονομιών των δύο χωρών.

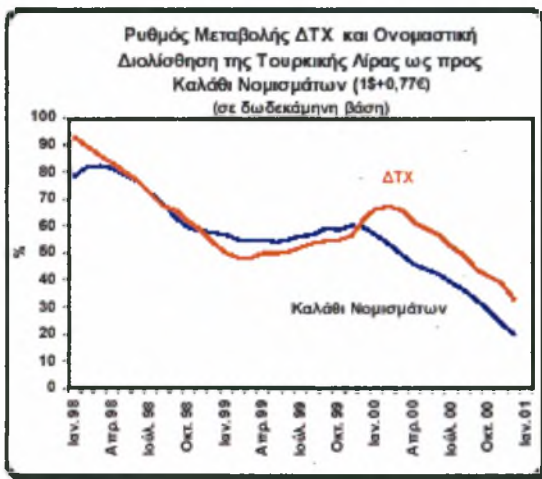
Η κρίση στην Τουρκία είχε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά με άλλες κρίσεις: Αφενός μεν σχετικά καλές ή βελτιούμενες μακροοικονομικές επιδόσεις με αναπόσπαστο στοιχείο ένα σταθερό και προβλέψιμο συναλλαγματικό περιβάλλον, αφετέρου δε καθυστερήσεις στην εφαρμογή του προγράμματος διαρθρωτικών αλλαγών και αστάθεια του τραπεζικού συστήματος με αρνητικές συνέπειες. Η ξαφνική εκροή διαφόρων μορφών βραχυπρόθεσμου κεφαλαίου οδήγησε σε μία σοβαρή κρίση ρευστότητας η οποία επεκτάθηκε γρήγορα από περιορισμένο αριθμό τραπεζών σε όλες τις εγχώριες χρηματοοικονομικές αγορές. Η Τουρκική κρίση άρχισε να υποχωρεί μόνο μετά

την ανακοίνωση μεγάλου προγράμματος ενίσχυσης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ύψους 7,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η Τουρκία έχει ήδη αναθεωρήσει το σταθεροποιητικό της πρόγραμμα σε συνεργασία με το ΔΝΤ. Ειδικότερα, δεσμεύτηκε να προχωρήσει με ταχείς ρυθμούς στην υλοποίηση των αναγκαίων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των επενδυτών στην οικονομία.

Η Τουρκία, αφού ήδη απέτυχε στη διάρκεια της δεκαετίας του ενενήντα, να ολοκληρώσει πέντε, υποστηριζόμενα από το ΔΝΤ, διαδοχικά σταθεροποιητικά σχέδια, ξεκίνησε, όπως εισαγωγικά αναφέρθηκε, τον Ιανουάριο του 2000 ένα ακόμα σταθεροποιητικό πρόγραμμα με στόχο την ταυτόχρονη επίτευξη αποπληθωρισμού και ταχύτερης ανάπτυξης. Τα κύρια εργαλεία οικονομικής πολιτικής που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η εξαρχής ανακοίνωση εφαρμογής καθεστώτος διολίσθησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας για τον έλεγχο των πληθωριστικών προσδοκιών και ένα πρόγραμμα απότομης δημοσιονομικής προσαρμογής.

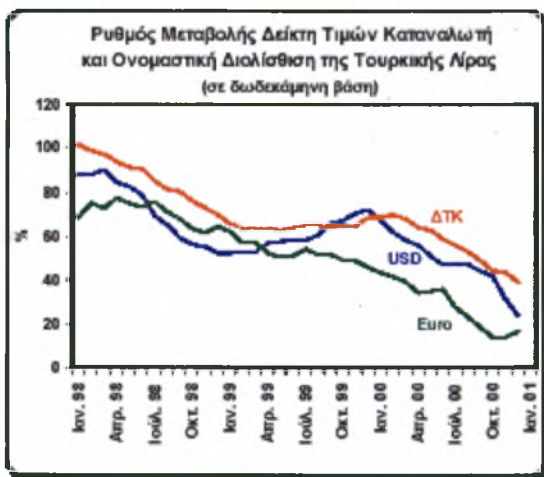
Αξιολογώντας το πρώτο έτος της προσπάθειας αυτής μπορεί κανείς να διαπιστώσει αξιοσημείωτη πρόοδο, αποτέλεσμα, κατά κύριο λόγο, της πολιτικής δέσμευσης της τρικομματικής κυβέρνησης συνασπισμού, η οποία στηρίχτηκε στην καθαρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία της. Εντυπωσιακή ήταν η πρόοδος στο δημοσιονομικό τομέα. Ο προϋπολογισμός της κεντρικής κυβέρνησης παρουσίασε πρωτογενές πλεόνασμα της τάξης του 7% του ΑΕΠ το 2000 (έναντι 2,1% το 1999), ποσοστό κατά πολύ υψηλότερο από τον αρχικό στόχο της Κυβέρνησης για πλεόνασμα 5,8%. Το συνολικό έλλειμμα ήταν 9,3% του ΑΕΠ, χαμηλότερο από τον αρχικό στόχο της κυβέρνησης για έλλειμμα 11%. Το πλεόνασμα προέκυψε λόγω της σημαντικής αύξησης των εσόδων από την εισαγωγή νέων φόρων και τη βελτίωση των μεθόδων είσπραξης καθώς και από τη μείωση των μη επιτοκιακών δαπανών, την περιοριστική εισοδηματική πολιτική στο δημόσιο τομέα (αυξήσεις μισθών κάτω από τον πληθωρισμό) και τις λιγότερο γενναιόδωρες αγροτικές ενισχύσεις (περιλαμβανομένης της προσαρμογής των εγχώριων τιμών προς τις διεθνείς). Το άλλο βασικό στοιχείο της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν η εξαρχής αναγγελθείσα διολίσθηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας της Τουρκικής λίρας (TRL) ως προς ένα καλάθι νομισμάτων ($1\$+0,77\text{€}$). Οι καλές οικονομικές επιδόσεις στο πλαίσιο του προγράμματος εξασφάλισαν αξιόλογες

εισροές κεφαλαίων με αποτέλεσμα τους δέκα πρώτους μήνες του 2000 η Τουρκική λίρα να διολισθήσει, όπως είχε σχεδιασθεί, κατά 20% σε ονομαστικούς όρους.

Διάγραμμα 6.7 Κατά την διάρκεια του 2000 η Τουρκική λίρα διολίσθησε, όπως είχε εξ'αρχής σχεδιαστεί, κατά 20% ως προς ένα καλάθι νομισμάτων (1\$ + 0,77€), γεγονός το οποίο, σε συνδυασμό με ένα ρυθμό πληθωρισμού υψηλότερο του αναμενόμενου, οδήγησε σε πραγματική ανατίμηση του νομίσματος.

νομίσματος.

Διάγραμμα 6.8 Η ανατίμηση της τουρκικής λίρας έναντι του Ευρώ οδήγησε σε σοβαρή απώλεια της ανταγωνιστικότητας στις ευρωπαϊκές αγορές όπου πραγματοποιείται το 50% των τουρκικών εξαγωγών.

Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα του προγράμματος, σημειώνεται ότι παρά τη σημαντική πρόοδο, ο αρχικός στόχος ως προς τον πληθωρισμό δεν επιτεύχθηκε (το 2001): Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του δείκτη τιμών καταναλωτή έπεσε στο 39% και του δείκτη τιμών χονδρικής στο 32,7%. Πρόκειται για τους χαμηλότερους ρυθμούς από το 1996, αρκετά χαμηλότερους από το 69% και το 63% αντίστοιχα που καταγράφηκαν το 1999, αλλά σαφώς υψηλότερους από τους στόχους που είχαν τεθεί από το πρόγραμμα (25% και 20%). Πάντως η υπέρβαση του στόχου είχε σημαντικές συνέπειες για την ανταγωνιστικότητα και τις νομισματικές συνθήκες. Ως

αποτέλεσμα του μεγαλύτερου βάρους του δολαρίου στο καλάθι των δύο νομισμάτων και την υπέρβαση του στόχου του πληθωρισμού, σημειώθηκε ανατίμηση του νομίσματος σε πραγματικούς όρους με συνακόλουθη μείωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Άμεσο αποτέλεσμα του υποστηριζόμενου από το ΔΝΤ προγράμματος του Δεκεμβρίου του 1999 ήταν η ραγδαία αποκλιμάκωση των ονομαστικών επιτοκίων από το 70% το Δεκέμβριο του 1999 στο 35% περίπου το Φεβρουάριο του 2000, επίπεδο στο οποίο διατηρήθηκαν μέχρι το Νοέμβριο του 2000. Η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής στη συνέχεια, δεδομένου ότι τα πραγματικά επιτόκια μειώθηκαν σημαντικά, σε συνδυασμό με το ανανεωμένο, λόγω του νέου προγράμματος στήριξης από το ΔΝΤ, κλίμα εμπιστοσύνης οδήγησε σε σοβαρή ανάκαμψη της οικονομίας, η οποία εκδηλώθηκε με ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ κατά 6,5% για το 2000, υψηλότερο δηλαδή του στόχου του ΔΝΤ για ανάπτυξη 5,3%, γεγονός που αντανακλά εν μέρει και τις άσχημες επιδόσεις του 1999 (ανάπτυξη -5%). Οι υψηλές τιμές του πετρελαίου σε συνδυασμό με τη σοβαρή ανάκαμψη της συνολικής εγχώριας ζήτησης οδήγησαν σε επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το έλλειμμα του οποίου εκτιμάται σε 5% περίπου του ΑΕΠ στο τέλος του 2000. Πάντως, στη διάρκεια των πρώτων δέκα μηνών του προγράμματος, το έλλειμμα χρηματοδοτήθηκε ικανοποιητικά από τα αυξημένα έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις και τον εξωτερικό δανεισμό.

Πράγματι, οι εισροές κεφαλαίου ήταν υπερεπαρκείς, με αποτέλεσμα τα συναλλαγματικά διαθέσιμα να αυξηθούν, και από 23,2 δισεκατομμύρια δολάρια στο τέλος του 1999 να φτάσουν σε 24,4 δισεκατομμύρια δολάρια στις 17 Νοεμβρίου του 2000, ακριβώς πριν από την κρίση ρευστότητας που χτύπησε την Τουρκική οικονομία. Τα συνολικά έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις υπολογίστηκαν σε 3,5 δισεκατομμύρια δολάρια περίπου, κάτω από το 50% του αρχικού στόχου (7,5 δισεκατομμύρια δολάρια). Η αποτυχία στην επίτευξη του στόχου οφείλεται σε καθυστερήσεις στην πώληση της Τουρκικής Εταιρείας Τηλεπικοινωνιών και στην ολοκλήρωση της πώλησης της άδειας κινητής τηλεφωνίας. Αλλά και στη περίπτωση αυτή τα αποτελέσματα θα πρέπει να θεωρηθούν ικανοποιητικά δοθέντος του υπερβολικά υψηλού αρχικού στόχου (ίσου με τα συνολικά έσοδα των ιδιωτικοποιήσεων των 14 προηγούμενων ετών).

Ο βασικός υπαίτιος της κρίσης ήταν ο τραπεζικός τομέας ο οποίος έχοντας, επί σειρά ετών, επαναπαυτεί στις υψηλές αποδόσεις των τίτλων του εσωτερικού χρέους, κατέστη υπεράριθμος και αναποτελεσματικός. Οι 80 τράπεζες του τομέα υποχρεώθηκαν μετά τη ξαφνική και ραγδαία μείωση των επιτοκίων στις αρχές του 2000, να προχωρήσουν σε στρατηγικού χαρακτήρα αλλαγή των δραστηριοτήτων τους, από την αγορά και διακράτηση βραχυπρόθεσμων τίτλων του δημοσίου στην παροχή δανείων προς τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Η χρηματοδοτική πρακτική των περισσότερων μικρών τραπεζών δεν ήταν η ενδεδειγμένη και στο πλαίσιο αυτό 10 τράπεζες τέθηκαν υπό κρατικό έλεγχο, ενώ παράλληλα απαγγέλθηκαν κατηγορίες για διαφθορά σε βάρος ορισμένων από τους ιδιοκτήτες τους (Bank Ekspres, Egebank, Esbank, Interbank, Sumerbank, Turk Ticaret Bank, Yasarbank, Yurtbank, Bank Kapital, Etibank). Τον Σεπτέμβριο του 2001 ιδρύθηκε το Συμβούλιο Τραπεζικής Εποπτείας και Ρύθμισης ως μέρος της διαδικασίας αναμόρφωσης του τραπεζικού συστήματος.

Η κρίση ρευστότητας ξεκίνησε όταν η μεγάλη δημοσιοποίηση των κατηγοριών για διαφθορά σε βάρος κάποιων ιδιοκτητών και διευθυντών 10 τραπεζών, οδήγησε ορισμένα πιστωτικά ιδρύματα σε επανεκτίμηση των πιστωτικών τους ορίων προκαλώντας, έτσι, την αρχική πίεση στα βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Η κρίση χτύπησε αρχικά τη Demirbank, η οποία είχε τη μεγαλύτερη ανοικτή θέση σε κρατικά χρεόγραφα, τα οποία χρηματοδοτούσε κυρίως στη βραχυπρόθεσμη διατραπεζική αγορά. Η Demirbank αντέδρασε στο πρόβλημα ρευστότητας με μαζικές πωλήσεις κρατικών χρεογράφων, ενισχύοντας περαιτέρω την άνοδο των επιτοκίων. Η Demirbank είναι η 11η τράπεζα που περιήλθε στον έλεγχο του Συμβουλίου Τραπεζικής Εποπτείας και Ρύθμισης.

Διάγραμμα 6.9 Οι διαφορές αποδόσεων των Ευρωμολόγων μειώθηκαν κατά μέσο όρο πάνω από 40% μετά την ανακοίνωση του αντιπληθωριστικού προγράμματος του ΔΝΤ και παρέμειναν σχετικά σταθερές μέχρι την απότομη άνοδό τους κατά 350 μονάδες βάσης κατά την διάρκεια της κρίσης. Άρχισαν να

μειώνονται εκ νέου μόνο μετά την ανακοίνωση της υποστήριξης του ΔΝΤ.

Το γεγονός αυτό προκάλεσε ευρύτερη ανησυχία η οποία, σε συνδυασμό με το διευρυνόμενο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, επέτεινε την κρίση εμπιστοσύνης προκαλώντας έτσι την έξοδο από την εγχώρια αγορά ξένων επενδυτών, οι οποίοι ήθελαν να επαναπατρίσουν τα καθαρά κέρδη τους πριν το τέλος του οικονομικού έτους. Άλλος παράγοντας ο οποίος μείωσε σοβαρά τη ρευστότητα των τραπεζών ήταν το κλείσιμο των ανοικτών συναλλαγματικών θέσεων εξαιτίας φόβων για υποτίμηση του νομίσματος. Οι ισχύοντες κανόνες περιόριζαν την ανοικτή συναλλαγματική θέση κάθε τράπεζας στο 20% των ιδίων κεφαλαίων της, αλλά το Νοέμβριο του 2000 πολλές τράπεζες είχαν κατά πολύ υπερβεί το επίπεδο αυτό. Οι μεγάλες αυτές αναντιστοιχίες μεταξύ του ενεργητικού και του παθητικού σε ξένο νόμισμα στην περίπτωση πολλών τραπεζών, αποτέλεσαν άλλον ένα γενεσιουργό παράγοντα της κρίσης ρευστότητας. Πράγματι, δάνεια σε ξένο νόμισμα χρησιμοποιούντο για να χρηματοδοτήσουν αγορές κρατικών χρεογράφων (με απόδοση 40% περίπου). Η μορφή αυτή βραχυπρόθεσμης κερδοσκοπίας ευνοήθηκε από το συναλλαγματικό καθεστώς της διολισθαίνουσας ισοτιμίας, το οποίο μείωσε το συναλλαγματικό κίνδυνο.

Η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας αποφάσισε να ενισχύσει τη ρευστότητα ώστε να μειωθούν τα επιτόκια στη διατραπεζική αγορά και να αποτραπούν άλλες χρεοκοπίες τραπεζών. Όμως οι πράξεις αυτές παραβίασαν τα επίπεδα του καθαρού εγχώριου ενεργητικού (ΚΕΕ) τα οποία είχαν καθορισθεί από το πρόγραμμα του ΔΝΤ, το οποίο ελέγχει τη χρηματοδότηση που η Κεντρική Τράπεζα μπορεί να προσφέρει μέσω

πράξεων ανοικτής αγοράς και διευκόλυναν την εκροή των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε μεγάλη εκροή συναλλαγματικών διαθεσίμων, με ημερήσιες εκροές άνω του 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων, ρυθμό που θα μπορούσε να έχει οδηγήσει σε μηδενισμό τους. Όταν η Κεντρική Τράπεζα σταμάτησε την παροχή ρευστότητας για να αποτρέψει τη συναλλαγματική κρίση, η κρίση ρευστότητας επιδεινώθηκε, ωθώντας τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια σε τετραψήφια νούμερα.

Κατά τη διάρκεια των δύο εβδομάδων της κρίσης η ΚΤΤ έχασε συνολικά 6,5 δισεκατομμύρια δολάρια και τα συνολικά συναλλαγματικά της διαθέσιμα μειώθηκαν από 24,5 δισεκατομμύρια δολάρια στο τέλος του 1999 σε 18 δισεκατομμύρια δολάρια στις 6 Δεκεμβρίου παρά το γεγονός ότι τα διατραπεζικά επιτόκια ξεπέρασαν το 1000%. Οι αποδόσεις στη δευτερογενή αγορά ομολόγων εκτινάχτηκαν από το 35% και ξεπέρασαν το 100%. Παρά τη δαπανηρή αυτή προσπάθεια η Κεντρική Τράπεζα απέτυχε στην προσπάθειά της να αποκτήσει εκ νέου τον έλεγχο της κατάστασης. Η σταθεροποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών επιτεύχθηκε μόνο μετά τη συμφωνία με το ΔΝΤ.

Στις 6 Δεκεμβρίου 2000 το ΔΝΤ ανακοίνωσε την απόφασή του να ενισχύσει την Τουρκική οικονομία διαθέτοντας 7,5 δισεκατομμύρια δολάρια, στο πλαίσιο της Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης Συμπληρωματικών Διαθεσίμων, πέραν των 2,9 δισεκατομμύρια δολαρίων τα οποία συνδέονται με την ήδη ισχύουσα συμφωνία. Το αναθεωρημένο Τουρκικό σταθεροποιητικό πρόγραμμα που προέκυψε σε συνεργασία με το ΔΝΤ περιγράφεται στη συνέχεια. Στις 28 Δεκεμβρίου η Τουρκία έλαβε το πρώτο κονδύλι ύψους 2,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων έναντι των δύο ανωτέρω συμφωνιών. Μετά την συμφωνία της 21ης Δεκεμβρίου με το ΔΝΤ, η Διεθνής Τράπεζα ενέκρινε νέα δάνεια προς την Τουρκία ύψους άνω του 1 δισεκατομμύρια δολαρίων ως μέρος ενός στρατηγικού σχεδίου γενικότερης στήριξης το οποίο ενδέχεται να φτάσει τα 5 δισεκατομμύρια δολάρια ως τα μέσα του 2003, πέραν από τα 2 δισεκατομμύρια δολάρια τα οποία έχουν ήδη διατεθεί σε πρόγραμμα προσαρμογής του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Μόλις τέσσερις εβδομάδες μετά τη διασφάλιση της συμφωνίας με το ΔΝΤ, οι Τουρκικές χρηματοοικονομικές αγορές παρουσίασαν σημάδια ανάκαμψης από την κρίση. Στις 12 Ιανουαρίου η Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε ότι τα συναλλαγματικά της διαθέσιμα ξεπέρασαν τα προ της

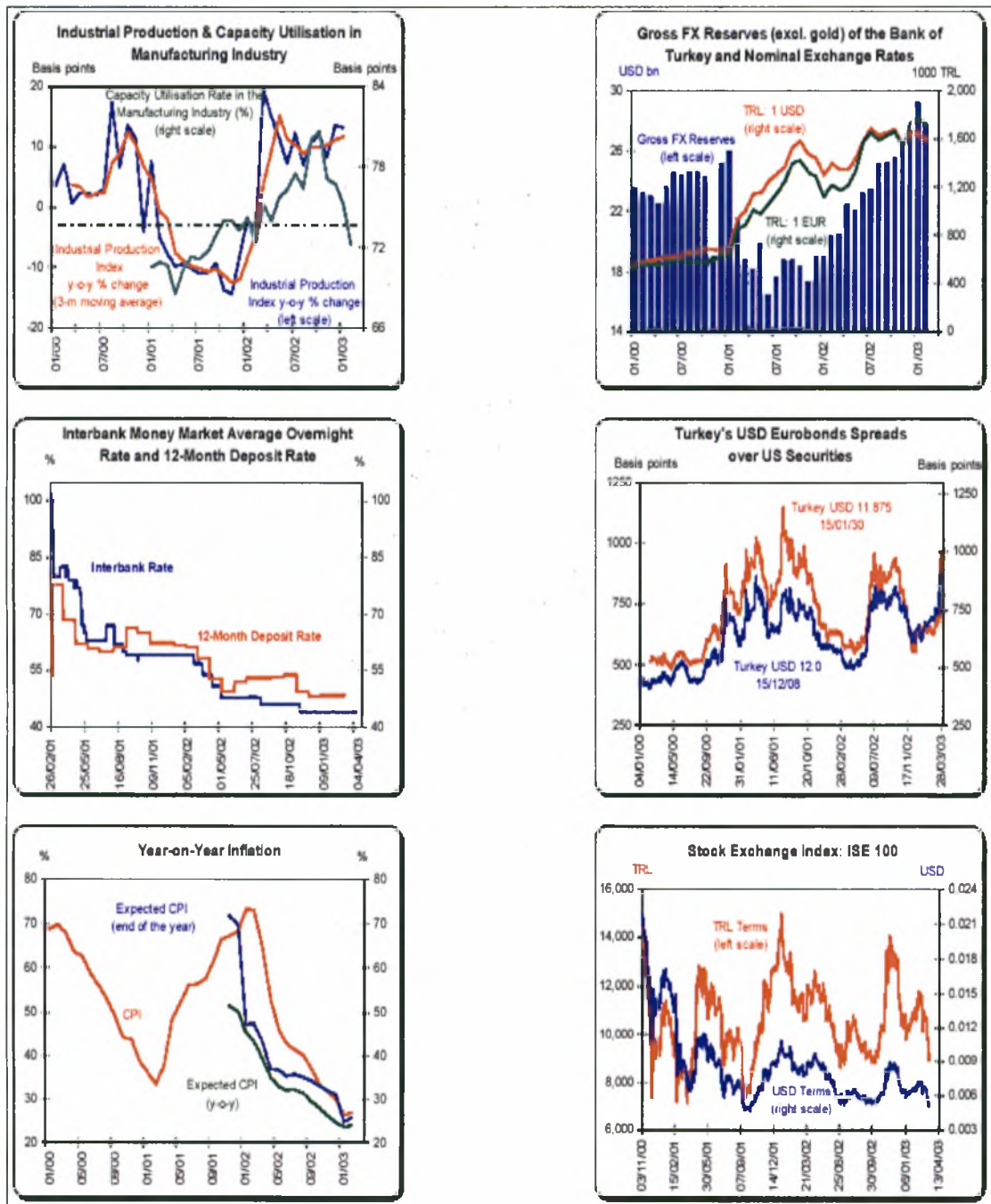
κρίσης επίπεδα και έφτασαν τα 26,6 δισεκατομμύρια δολάρια, γεγονός που συνδέεται εν μέρει και με τις εισροές από το δάνειο έκτακτης ανάγκης του ΔΝΤ (2,8 δισεκατομμύρια δολάρια). Στις 12 Ιανουαρίου το μέσο καθαρό εγχώριο ενεργητικό της Κεντρικής Τράπεζας επανήλθε στα επίπεδα που είχαν συμφωνηθεί με το ΔΝΤ. Στις 19 Ιανουαρίου τα διατραπεζικά επιτόκια είχαν ήδη υποχωρήσει στο 35%, δηλαδή στα προ της κρίσης επίπεδα. Οι διαφορές στις αποδόσεις των τίτλων του εξωτερικού χρέους είχαν μειωθεί. Οι αποδόσεις στα έντοκα γραμμάτια της εσωτερικής αγοράς είχαν υποχωρήσει από πάνω από το 100% σε 50-60% περίπου, 20 ποσοστιαίες μονάδες και πάλι υψηλότερα από τα πριν την κρίση επίπεδα. Ανοδικά, επίσης κινήθηκε και ο δείκτης της χρηματιστηριακής αγοράς.

6.5 Πρόσφατα Οικονομικά Στοιχεία

Η βιομηχανική παραγωγή συνέχισε να αυξάνεται το 2003 (13,5 τοις εκατό τον Ιανουάριο) αλλά το ποσοστό χρήσης της παραγωγικής ικανότητας μειώθηκε για τέταρτο διαδοχικό μήνα (72,2% το Φεβρουάριο, το χαμηλότερο επίπεδό του από τον Φεβρουάριο του 2002). Η μειωτική τάση αυτή δείχνει ότι η παραγωγική δραστηριότητα θα επιβραδυνθεί από τον τρέχοντα γρήγορο ρυθμό της στους ερχόμενους μήνες.

Ο πληθωρισμός μειώνεται και οι προσβλέψεις για αυτόν είναι ότι θα συνεχιστεί η τάση αυτή λόγω της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής της κεντρικής τράπεζας. Ο πληθωρισμός επιβραδύνθηκε περαιτέρω σε 27 τοις εκατό το Φεβρουάριο ενώ η σωρευτική τιμή του κατά τη διάρκεια των πρώτων δύο μηνών ήταν 4,9 τοις εκατό έναντι 7,2 τοις εκατό στην αντίστοιχη περίοδο του 2002. Η αβεβαιότητα πέρα από την κυβερνητική δέσμευση για τις μεταρρυθμίσεις του ΔΝΤ, που ενισχύθηκε από τον πόλεμο στο γειτονικό Ιράκ, είχε δυσμενείς επιπτώσεις στις Τουρκικές χρηματιστικές αγορές. Κατά συνέπεια, από την αρχή των εχθροπραξιών, η Τούρκικη λίρα έχει αποδυναμωθεί κατά πάνω από 8 τοις εκατό σε σχέση με το δολάριο ΗΠΑ, τα εγχώρια ομόλογα έχουν εκτοξευθεί κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες, φθάνοντας το 69 τοις εκατό στη συγκριτική μέτρηση επιδόσεων (domestic benchmark bond), ο δείκτης ISE έχει μειωθεί από περίπου 13 τοις εκατό σε όρους Τούρκικης λίρας και 20 τοις εκατό σε όρους δολάρια ΗΠΑ και τα spreads των

ευρωπαϊκών ομολογιακών δανείων έχουν διευρυνθεί κατά 100-200 σημεία βάσης.

Διαγράμματα 6.10 ως 6.16 Πρόσφατα Μακροοικονομικά μεγέθη της Τούρκικης Οικονομίας

Ως συνέπεια των εκλογών, η Τουρκία υπέστη μια απίστευτη δημοσιονομική ολίσθηση το τελευταίο τρίμηνο του 2002. Στην

πραγματικότητα, το αρχικό φορολογικό πλεόνασμα του δημόσιου τομέα το 2002 δεν οδήγησε στον στόχο του 6,5% του ΑΕΠ κατά 2,7 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Τα πράγματα έγιναν χειρότερα όταν η κυβέρνηση ανήγγειλε το Δεκέμβριο (2002) ότι οι αμοιβές των συνταξιούχων θα αυξάνονταν κατά το ανάλογο 1,5 ποσοστιαίων μονάδων του ΑΕΠ. Για να αντιστρέψει αυτήν την ολίσθηση και να εκπληρώσει το στόχο του 2003 για αρχικό έλλειμμα 6,5% του ΑΕΠ και να «ξεκλειδώσει» έτσι την προγραμματισμένη αναθεώρηση του ΔΝΤ που έχει «παγώσει» από το Νοέμβριο, η κυβέρνηση έπρεπε να βρει επανορθωτικά μέτρα ισοδύναμα με 4,2% του ΑΕΠ.

Στις αρχές Μαρτίου η κυβέρνηση ανακοίνωσε μια μεγάλης κλίμακας δέσμη οικονομικών μέτρων συμπεριλαμβανομένων των περικοπών δαπανών ισοδύναμων με 2,6% του ΑΕΠ και μέτρα για να αυξήσει τα εισοδήματα κατά 1,6% του ΑΕΠ. Μερικά από τα σημαντικότερα σημεία του πακέτου μέτρων είναι τα ακόλουθα:

- Περικοπές στις κύριες δαπάνες (1,1% του ΑΕΠ). Μια τέτοια μεγάλη μείωση θα αφήσει τη δημόσια επένδυση σε ένα ιστορικά χαμηλό επίπεδο.
- Περικοπές στις πληρωμές (0,8% του ΑΕΠ). Το 50% των περικοπών είναι αποτέλεσμα μιας πτώσης στις πληρωμές για τα ιδρύματα κοινωνικής ασφάλισης και απεικονίζουν την επίδραση των διοικητικών μεταρρυθμίσεων, των χαμηλότερων πληρωμών δαπανών υγείας και της υψηλότερης συλλογής ασφαλιστρών. Το άλλο μισό της περικοπής στις πληρωμές αναμένεται για να είναι το αποτέλεσμα μιας πτώσης στις άμεσες πληρωμές για την εισοδηματική υποστήριξη στους αγρότες.
- Περικοπές στις στρατιωτικές δαπάνες (0,15% του ΑΕΠ). Λαμβάνοντας υπόψη τον πόλεμο στο Ιράκ αυτό το μέτρο θα είναι πολύ δύσκολο να εφαρμοστεί.
- Περικοπές στις δαπάνες προσωπικού (0,1% του ΑΕΠ). Αυτή η μείωση θα επιτευχθεί με τον περιορισμό των νέων εργαζόμενων του δημόσιου τομέα σε 35.000 (κάτω από 50.000), τις μειωμένες δαπάνες δημόσιας υγείας και την αναβολή των πληρωμών επιδομάτων για τους δημόσιους υπάλληλους το 2004.
- Αύξηση της φορολογίας στα μηχανοκίνητα οχήματα (0,3% του ΑΕΠ).

- Ο φόρος εισοδήματος αναμένεται να αυξηθεί κατά 0,2% του ΑΕΠ λόγω μιας φορολογικής αμνηστίας. Αυτή η εκτίμηση είναι λογικότερη από την αρχικώς προτεινόμενη, η οποία στόχευε σε 0,7% του ΑΕΠ από ένα τέτοιο σχέδιο.
- Αύξηση του ποσοστού των προκαταβολικών φορολογικών πληρωμών (0,2% του ΑΕΠ).
- Αύξηση της φορολογίας στην ακίνητη περιουσία (0,2% του ΑΕΠ).

Το ΔΝΤ εγκωμίασε το πακέτο μέτρων. Εντούτοις, η εφαρμογή του θα είναι πολύ δύσκολη, ακόμη και για μια κυβέρνηση με ισχυρή πολιτική θέληση. Πιστεύεται ότι υπάρχει ένας μεγάλος κίνδυνος για το στόχο προϋπολογισμών και ότι το αρχικό φορολογικό πλεόνασμα είναι πιθανότερο να φθάσει σε 5,2% του ΑΕΠ αντί του επίσημου στόχου 6,5%. Σημειώνεται ότι αυτό θα αντιστοιχούσε ακόμα σε μια σεβαστή βελτίωση πέρα από το αρχικό πλεόνασμα του 2002 που ήταν 3,8% του ΑΕΠ.

Συνολικά, τα νέα δημοσιονομικά μέτρα είναι ένα σημαντικό δείγμα της κυβερνητικής πολιτικής, δεδομένου ότι περιλαμβάνουν διάφορα κοινωνικά δύσκολα μέτρα, όπως η αναβολή των πληρωμών επιδομάτων στους εργαζομένους και των περικοπών στις πληρωμές υποστήριξης και του εισοδήματος υγείας στους αγρότες. Ενώ υπάρχει κάποια ανησυχία σχετικά με την εφαρμογή του, η υποστήριξη του προγράμματος του Διεθνούς Νομισματικού ταμείου ενισχύει την κυβερνητική αξιοπιστία στις αγορές.

Ο πόλεμος στο γειτονικό Ιράκ προκάλεσε ανησυχίες στις χρηματιστικές αγορές, ήδη πέρα από την κυβερνητική δέσμευση για τις μεταρρυθμίσεις του ΔΝΤ, ωθούνται προς τα επάνω σημαντικοί T-bills και ομόλογα. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση αντιμετωπίζει τώρα πολύ δύσκολες προκλήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά στην χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους. Στην πραγματικότητα, χωρίς την επιστροφή της εμπιστοσύνης της αγοράς, που συνδέεται άμεσα με την ανανέωση της υποστήριξης από την «Ibis», των υψηλότερων επιπέδων επιστροφής για το εσωτερικό χρέος και ενός λογικού επιπέδου του Ευρωπαϊκού ομολογιακού δανείου, η πληρωμές του δημόσιου χρέους θα διατρέξουν κίνδυνο. Σύμφωνα με ένα σχετικά αισιόδοξο σενάριο, που υποθέτει ένα μέσο πραγματικό επιτόκιο στο εσωτερικό χρέος 28% το 2003 και 21% το 2004, μια πραγματική εκτίμηση για την Τούρκικη λίρα κατά 1% το 2003 και 3% το 2004 και λαμβάνει υπόψη το κυβερνητικό πρόγραμμα

επιστροφής του εξωτερικού χρέους, υπολογίζεται μια συνολική απαίτηση χρηματοδότησης 92,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ για το 2003 και 85,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ για 2004.

2003-2004 Fiscal Financing Gaps				
	2003		2004	
	USD billion	% of GDP	USD billion	% of GDP
Financing Needs	92.8	46.4	85.6	39.8
Principal	51.9	26.0	49.3	22.9
Interest	40.9	20.5	36.3	16.9
Domestic Debt Service	81.3	40.7	74.6	34.7
Principal	44.7	22.4	42.3	19.7
Interest	36.6	18.3	32.3	15.0
Foreign Debt Service	11.5	5.8	11.0	5.1
Principal	7.2	3.6	7.0	3.3
Interest	4.3	2.2	4.0	1.9
Financing Flows	88.7	44.4	81.7	38.0
Primary surplus	10.3	5.2	11.8	5.5
Domestic Borrowing	74.5	37.3	68.9	32.0
External Borrowing	3.9	2.0	1.0	0.5
IFIs (IMF/WB)	3.9	2.0	1.0	0.5
Eurobond Issuance	---	---	---	---
Privatisation Receipts	---	---	---	---
Fiscal Gap	4.1	2.1	3.9	1.8

Πίνακας 6.3 Χρηματοοικονομικά στοιχεία του Τούρκικου χρέους

Όσο αφορά τις πηγές χρηματοδότησης, σύμφωνα με αυτό το αισιόδοξο σενάριο, η κυβέρνηση θα είναι σε θέση να χρηματοδοτήσει το 92% του εσωτερικών βασικού τόκου που οφείλεται στο 2003 (81,3 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ) και στο 2004 (74,6 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ), εάν τα επίπεδα εμπιστοσύνης επιστρέψουν γρήγορα στα επίπεδα του τέλους του 2002. Συγκεκριμένα, η επιστροφή του δημόσιου χρέους θα ανέλθει στο 100% για το κοινό και τις τράπεζες, στο 90% για τις τέσσερις μεγάλες ιδιωτικές τράπεζες και στο 80% για τις άλλες ιδιωτικές τράπεζες. Αυτή η αποπληρωμή θα διευκολυνθεί από το γεγονός ότι οι τράπεζες έχουν μεγάλη ρευστότητα, καθώς η πιστωτική επέκταση στον ιδιωτικό τομέα, που ρυθμίστηκε για τα αποτελέσματα του πληθωρισμού και της συναλλαγματικής ισοτιμίας, έπεσε

22% πέρυσι, μετά από μια μείωση 33% το 2001 και οι καταθέσεις, που ρυθμίστηκαν για τα αποτελέσματα πληθωρισμού και συναλλαγματικής ισοτιμίας, αυξήθηκαν ελαφρώς το 2002. Πάντως για το βασικό σύνολο πλεονάσματος που είναι 6,5% του ΑΕΠ για το 2003 και το 2004, η κυβέρνηση θα συναντήσει δυσκολίες στο να ανατρέψει τη μεγάλη δημοσιονομική ολίσθηση που έχει εμφανιστεί στο 2002 και στις αρχές του 2003. Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη είναι πιθανό να μειωθεί τελικά κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες σχέση με την επίσημη πρόβλεψη του 5%, μειώνοντας την απόδοση του φόρου εισοδήματος, εκτός αν πληθωρισμός «πέσει» κι αυτός κάτω από τις εκτιμήσεις.

Αν υποθεθεί, όπως στο βασικό σενάριο, ότι η Τουρκία θα λάβει από τη «Ibis» 3,9 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2003 και 1 δισεκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ το 2004, ο προϋπολογισμός θα έχει ένα έλλειμμα περίπου 4 δισεκατομμυρίων δολάρια ΗΠΑ (περίπου 2% του ΑΕΠ) για κάθε ένα από τα έτη 2003 και 2004. Εντούτοις, εάν η Τουρκία εφαρμόσει μια υγιή μακροοικονομική διαρθρωτική πολιτική κατά τη διάρκεια του δεύτερου τριμήνου του 2003, θα μπορούσε να είναι σε θέση να επανεισέλθει στις διεθνείς αγορές χρεογράφων κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξάμηνου αυτού του έτους και να πετύχει την απόκτηση 3-3,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Έτσι θα απομείνει μόνο ένα φορολογικό χρηματοδοτικό έλλειμμα 0,5-1 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ για να καλυφθεί από τις εισπράξεις της ιδιωτικοποίησης, ένα επίπεδο που είναι εφικτό. Τελικά, η Τουρκία εξαρτάται για άλλη μια φορά από το ΔΝΤ και την ΠΤ για την αξιοπιστία που είναι κρίσιμη για τη κάλυψη των χρεών της. Για να επιτύχει την υποστήριξή τους, η Τουρκία θα απαιτήσει την σταθερή εφαρμογή των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και μιας ισχυρής δημοσιονομικής πολιτικής. Το οικονομικό έλλειμμα θα μπορούσε να καλυφθεί μερικώς με βοήθεια από τις ΗΠΑ (ένα πακέτο ενίσχυσης 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων ΗΠΑ), το οποίο θα μπορούσε να μετατραπεί σε ένα πόσο μεταξύ ενός δισεκατομμυρίου και 8,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ σε μακροπρόθεσμα δάνεια. Εάν όλα τα παραπάνω μέτρα αποτύχουν και τα πραγματικά επιτόκια παραμείνουν υψηλά, η κυβέρνηση πιθανώς να αναπρογραμματίσει το εσωτερικό της χρέος.

Η Τουρκία όσον αφορά την αύξησης του ΑΕΠ και τους στόχους για τον πληθωρισμό του 2002 πέτυχε και με το παραπάνω τα προβλεπόμενα. Εντούτοις, οι εκλογές του Νοεμβρίου έχουν πάρει το «φόρο» τους στην πολιτική επίδοση και αποτελεσματικότητα σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της τραπεζικής μεταρρύθμισης, της ιδιωτικοποίησης και της ανεργίας στο δημόσιο τομέα και έχουν οδηγήσει σε μια εκτός προϋπολογισμών πραγματικότητα. Κατά συνέπεια, η τέταρτη αναθεώρηση του ΔΝΤ είναι απαραίτητη για την έκδοση ενός δανείου 1,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Οι καλές ειδήσεις είναι ότι μετά από εβδομάδες παζαρέματος, η κυβέρνηση έφθασε τελικά σε θεμελιώδη συμφωνία με το ΔΝΤ για τον προϋπολογισμό για το 2003 και τις διαρθρωτικές παρεμβάσεις που πρέπει να επιτευχθούν σε αυτό το έτος για να μπουν τα οικονομικά προγράμματα ξανά στην τροχιά που πρέπει.

Η κυβέρνηση θα πρέπει να εφαρμόσει διάφορες αποφάσεις, συμπεριλαμβανομένης της αναθεώρησης του προϋπολογισμού του 2003, της υποβολής στο Κοινοβούλιο της νομοθεσίας της φορολογικής μεταρρύθμισης και της έγκρισης μιας στρατηγικής για ιδιωτικοποιήσεις. Η κυβέρνηση θα πρέπει επίσης να λάβει μέτρα για να μειώσει περαιτέρω την απασχόληση στις κρατικές επιχειρήσεις. Η κυβέρνηση δεν έχει καμία εναλλακτική λύση από το να ακολουθήσει ότι το ΔΝΤ προγραμματίζει. Η Τουρκία μπορεί να έχει πρόσβαση στις διεθνείς χρηματαγορές και να αυξήσει το ποσοστό του μεγάλου εσωτερικού χρέους της, μόνο εάν ακολουθηθεί το πρόγραμμα του ΔΝΤ. Κοιτώντας μπροστά, οι οικονομικοί φορείς ελέγχουν με προσοχή την απόδοση της κυβέρνησης, η οποία δεν έχει περιθώρια για λάθη.

Η κυβέρνηση είναι σαφής στην απόφασή της να καθιερώσει την ιδιωτικοποίηση ως πολιτική προτεραιότητα με σκοπό να μειωθεί το δημόσιο χρέος και να ακολουθήσει ότι το ΔΝΤ προγραμματίζει. Παρουσίασε, τον Ιανουάριο του 2003, ένα νέο και φιλόδοξο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων με στόχο 4 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε εισπράξεις από την πώληση 26 επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια του 2003, αρκετά παραπάνω από έναν προηγούμενο στόχο περίπου 2,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Αυτές οι προσφορές περιλαμβάνουν ελκυστικές επιχειρήσεις όπως η TEKEL (το μονοπώλιο καπνού και ποτών), η TUPRAS (μεγάλες εγκαταστάσεις καθαρισμού), η PAOS (ένας μεγάλος διανομέας βενζίνης), η THY (οι εθνικές

αερογραμμές), το απόθεμα και οι συναλλαγές χρυσού και η κρατική λαχειοφόρος αγορά. Το χρονοδιάγραμμα που προγραμματίζεται είναι φιλόδοξο. Η ΡΕΤΚΙΜ θα πωληθεί στο πρώτο τρίμηνο του 2003, οι ΤΥΡΑΣ και ΤΕΚΕΛ στο δεύτερο τρίμηνο, και η ΤΗΥ μέσα στο τρίτο τρίμηνο.

Επιπλέον, εκτός από την ΡΕΤΚΙΜ (51%), το ποσοστό των μετοχών που θα διατεθούν δεν έχει αποφασιστεί ακόμα. Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων 17 ετών, η Τουρκία έχει δεχθεί στα ταμιά της 8 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ από ιδιωτικοποιήσεις και στους νέους κυβερνητικούς στόχους είναι να δεχθεί τουλάχιστον 4 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2003 μόνο. Εάν αυτός ο φιλόδοξος στόχος που προγραμματίζεται μπορεί να εφαρμοστεί, θα εξαρτηθεί επίσης από τις συνθήκες στην αγορά. Πάντως, φαίνεται ιδιαίτερα απίθανο οποιεσδήποτε σημαντικές πωλήσεις να μπορέσουν να ολοκληρωθούν προτού επιλυθεί η αβεβαιότητα που περιβάλλει το Ιράκ. Εκτιμάται (από την Εθνική Τράπεζα) ότι οι εισπράξεις ιδιωτικοποίησης θα παραμείνουν μέτριες ίσως 0.6 με 1 δισεκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ το έτος 2003. Συνολικά, πάντως, η ανακοίνωση των νέων και φιλόδοξων ιδιωτικοποιήσεων που προγραμματίζονται είναι ένα σημαντικό και θετικό βήμα, τονίζουν την κυβερνητική αποφασιστικότητα να συνεχίσει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις και δείχνουν ότι σκοπεύει να κάνει ότι χρειαστεί για να αυξήσει την δημιουργία χρηματοροών πέρα από την πρόσθετη διεθνή βοήθεια. (Πηγή: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας, Country Updates, March 2003)

Long-term credit ratings:

S&P: B -

Moody's: B1

Fitch: B -

Next elections:

Presidential: May 2007

Legislative: Nov. 2006

Economic and Financial Indicators

		2000	2001	2002e	2003f	2004f
Real Sector						
Nominal GDP	USD billion	199.4	147.1	184.3	211.4	238.9
GDP per capita	USD	3,026	2,226	2,764	3,150	3,539
GDP growth (real)	per cent yoy	7.4	-7.4	6.8	3.0	4.5
CPI	per cent eop	39.0	68.5	29.8	23.5	16.8
Unemployment Rate	per cent aop	6.3	8.5	8.2	8.0	7.8
External Trade						
Merchandise Exports	USD billion	31.7	35.3	39.8	43.4	46.0
Merchandise Imports	USD billion	54.0	39.7	47.3	53.5	59.1
Trade Balance	USD billion	-22.4	-4.5	-7.5	-10.1	-13.1
Trade Balance	per cent GDP	-11.2	-3.1	-4.1	-4.8	-5.5
Current Account Balance	USD billion	-9.8	3.4	-0.5	-3.8	-6.4
Current Account Balance	per cent GDP	-4.9	2.3	-0.3	-1.8	-2.7
Foreign Direct Investment	USD million	112	2,765	600	850	1,180
International reserves (excl. gold)	USD billion	25.0	18.9	27.0	28.6	29.8
International reserves	Months ^a	3.9	4.0	4.8	4.5	4.3
Public Finance						
Fiscal deficit ^b	per cent GDP	17.9	18.8	14.0	15.3	11.4
Primary balance ^b	per cent GDP	4.2	5.1	4.1	5.2	5.5
Net public debt	per cent GDP	59.3	90.5	82.1	79.2	76.3
Net public domestic debt	per cent GDP	20.3	43.0	46.3	47.5	48.0
External Debt						
Gross external debt	USD billion	119.7	115.4	133.7	136.2	139.8
Gross external debt	per cent GDP	60.0	78.4	72.5	64.5	58.5
External debt service	USD billion	24.7	34.9	35.4	29.8	36.5
External debt service	per cent reserves	98.7	184.8	131.0	104.2	122.4
External debt service	per cent exports	45.8	58.3	52.3	40.1	45.2
Financial Markets						
3-M T-bill rate	per cent, eop	66.4	68.5	48.5	43.4	35.4
Exchange rate: USD	Eop (Thousands)	669.8	1,440.0	1,655.0	1,857.3	2,110.5
Exchange rate: EUR	Eop (Thousands)	629.3	1,282.6	1,734.1	1,819.9	2,089.4
Stock market index: ISE100	Eop, XU100	9,437	13,783	10,370	9,572 ^c	---

f: NBG forecasts, a: Imports of goods and non-factor services, b: Public sector budget, c: as at March 27th 2003.

Πίνακας 6.4 Χρηματοοικονομικοί Δείκτες, Πηγή: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας

6.6 Τουρκικές Επενδυτικές Αγορές

Σύμφωνα με το άρθρο «Portfolio diversification in a highly inflationary emerging market» των Michael E. Hanna, Halil Kiyamaz και Grady Perdue (2002) η Τουρκία έχει μια ιστορία σχεδόν 150 ετών σε αγορές κεφαλαίων. Η πρώτη αγορά τίτλων στην οθωμανική αυτοκρατορία καθιερώθηκε το 1866 μετά από τον πόλεμο της Κριμαίας με το όνομα της «Dersaadet Ανταλλαγή Τίτλων». Αυτές οι αγορές δημιούργησαν μια ευκαιρία για τους ευρωπαίους επενδυτές που επιδίωκαν υψηλές αποδόσεις στις οθωμανικές αγορές. Η αγορά αυτή έκλεισε ως αποτέλεσμα του ξεσπάσματος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου και της προκύπτουσας αποσύνθεσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μετά από την καθιέρωση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923, ένας νέος νόμος θεσπίστηκε το 1929 για να αναγνωρίσει τις συναλλαγές με το όνομα των «Τίτλοι της και συνάλλαγμα Κωνσταντινούπολης». Αυτή η αγορά αναπτύχθηκε γρήγορα και έγινε πολύ χρήσιμη στην κάλυψη των απαιτήσεων χρηματοδότησης των νέων επιχειρήσεων στην Τουρκία. Εντούτοις, τα αποτελέσματα της μεγάλης οικονομικής κρίσης και του επικείμενου δεύτερου παγκόσμιου πολέμου διέκοψαν αυτήν την επιτυχία.

Στη δεκαετία του '80 η οικονομική φιλελευθεροποίηση και η εφαρμογή των αρχών της ελεύθερης αγοράς επανεμφανίστηκαν. Οι αλλαγές στο νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο βοήθησαν να καθιερωθεί μια υγιή χρηματιστηριακή αγορά. Μετά από την καθιέρωση του Πίνακα Κύριας Αγοράς το 1982, το ISE ξεκίνησε με παρούσα μορφή του. Το ISE είναι το μόνο χρηματιστήριο στην Τουρκία και άρχισε τις εργασίες του το 1986. Το ISE έχει ισχυροποιηθεί αρκετά από την καθιέρωσή του. Ο αριθμός επιχειρήσεων που συμμετείχαν σε αυτό αναρριχήθηκε από 80 στο τέλος του 1986 σε 315 στο τέλος του 2000. Υπάρχουν τέσσερις διαφορετικές αγορές μέσα στο ISE: Η εθνική αγορά, η περιφερειακή αγορά, η αγορά νέων επιχειρήσεων και η αγορά επιχειρήσεων υπό επιτήρηση. Η πλειοψηφία των εταιριών (93,4%) «διαπραγματεύονται» στην εθνική αγορά. Η συνολική κεφαλαιοποίηση της αγοράς των εταιριών αυτών έχει αυξηθεί από 938 εκατομμύρια δολάρια στο τέλος του 1986 σε 112.2 δισεκατομμύρια δολάρια στο τέλος του 1999. Ο

αριθμός των εταιριών υπό διαπραγμάτευση έχει αυξηθεί σχεδόν στο τετραπλάσιο κατά τη διάρκεια αυτών των 14 ετών και η συνολική αξία των συναλλαγών έχει αυξηθεί αισθητά από μόλις 13 εκατομμύρια δολάρια το 1986 σε πάνω από 84 δισεκατομμύρια δολάρια το 1999.

Ο δεύτερος τύπος αγοράς μέσα στο ISE είναι η αγορά χρεογράφων γνωστή και ως αγορά ομολόγων. Αυτή είναι μια «ημιαυτόματη» αγορά για αγορές και πωλήσεις ομολογίων και συναλλαγές *repos*. Οι στόχοι αυτής της αγοράς είναι να ενθαρρυνθεί η ροή του διεθνούς κεφαλαίου στο ISE και να παρασχεθεί ένα διαφανές και ασφαλές περιβάλλον συναλλαγών για τους τίτλους που εκδίδονται στις διεθνείς αγορές.

Υπήρχαν 81 τράπεζες που αναπτύσσουν δραστηριότητες στο Τουρκικό τραπεζικό σύστημα στο τέλος του 1999. Τα συνολικά κεφαλαία αυτών των τραπεζών ήταν περίπου 133,5 δισεκατομμύρια δολάρια. Το μερίδιο των συνολικών μετοχών που κατέχουν οι κρατικές τράπεζες ήταν 35%, το μερίδιο των μετοχών που κατέχουν οι ιδιώκτες τράπεζες ήταν 49%, ενώ άλλες τράπεζες κρατούν το υπόλοιπο 16% των μετοχών. Η ανοικτή θέση συναλλάγματος του συστήματος ήταν 13,2 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η κυβέρνηση χρηματοδότησε τα ελλείμματα μέσω του εσωτερικού δανεισμού από τις τράπεζες που είναι οι σημαντικοί αγοραστές των κυβερνητικών τίτλων. Αυτές οι αγορές χρηματοδοτούνται κυρίως με υψηλούς τόκους και διεθνείς δανειοληψίες. Το γεγονός αυτό μαζί με τα υψηλά επίπεδα του χρόνιου πληθωρισμού κρατάει τα επιτόκια σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

Προσωπική διαχείριση στοιχείων ενεργητικού στην Τουρκία

Λόγω της φύσης της Τουρκικής οικονομίας, οι Τούρκοι αποταμιευτές και επενδυτές διαχειρίζονται τα κεφαλαία τους διαφορετικά από το χαρακτηριστικό επενδυτή στα οικονομικά αναπτυγμένα κράτη της Δύσης. Διαφορετικές σχέσεις κινδύνου και απόδοσης υπάρχουν στην Τουρκία λόγω των διαστρεβλώσεων στο σύστημα. Τα πιθανά είδη επένδυσης για το μεμονωμένο επενδυτή περιλαμβάνουν το χρηματιστήριο, το χρυσό και τις καταθέσεις ταμειυτηρίου σε Τουρκικές λίρες, δολάρια Η.Π.Α. και Ευρώ ποικίλων χρονικών δεσμεύσεων. Δεδομένου ότι η αγορά εταιρικών ομολόγων δεν έχει αναπτυχθεί, δεν αποτελεί ακόμη μια ρεαλιστική επιλογή επένδυσης για τους μικρούς επενδυτές.

Αν και τα επιτόκια του ISE ήταν σχεδόν 65% κατά τη διάρκεια της περιόδου της μελέτης αναφοράς (2001, βλ. τέλος παραγράφου), το ISE θεωρείται ένα «φτωχό» μέσο επένδυσης λόγω του υψηλού πληθωρισμού και της μεγάλης αστάθειας της αγοράς. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα δεδομένου ότι άλλες εναλλακτικές λύσεις επένδυσης είχαν μια συγκρίσιμη απόδοση και σημαντικά λιγότερο κίνδυνο.

Όπως και σε πολλές χώρες στον αναπτυσσόμενο κόσμο, ο χρυσός είναι ένα δημοφιλές μέρος σε κάθε προσωπικό χαρτοφυλάκιο. Ο χρυσός θεωρείται ως καλό μέσο προστασίας απέναντι στον πληθωρισμό και στις ενδεχόμενες υποτιμήσεις. Αγορές χρυσού υπάρχουν στην Κωνσταντινούπολη και σε πολλές άλλες πόλεις στην Τουρκία όπου ιδιώτες αγοράζουν χρυσό ως είδος επένδυσης.

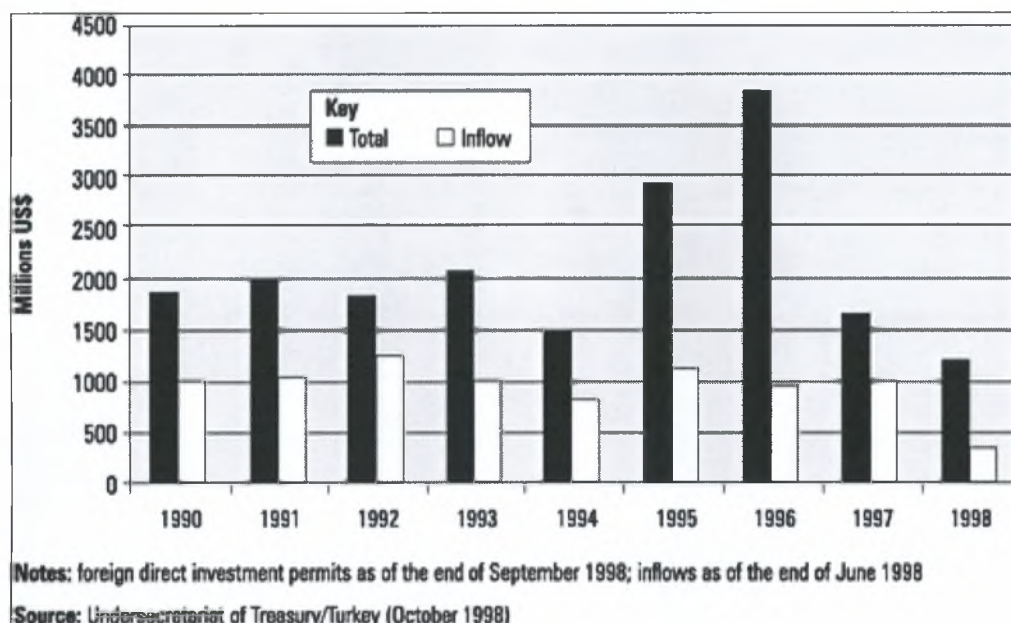
Επιπλέον, προκειμένου να προστατευθούν από τον υψηλό πληθωρισμό και τις περιστασιακές μεγάλες υποτιμήσεις του Τούρκικου νομίσματος, πολλοί αποταμιευτές και επενδυτές στην Τουρκία έχουν καταφύγει σε είδη επένδυσης εκτός της λίρας, δηλαδή διατηρούν κεφαλαία σε συναλλάγμα. Η διατήρηση συναλλάγματος Αμερικανικών δολαρίων και Ευρώ (ή οι τραπεζικοί λογαριασμοί σε αυτά τα νομίσματα) είναι μια κοινή πρακτική για πολλούς Τούρκους πολίτες. Τόσο το Ευρώ όσο και τα δολάρια είναι ιδιαίτερα σταθερά και εύκολα μετατρέψιμα νομίσματα από σημαντικές οικονομίες. Αυτά τα νομίσματα θεωρούνται ως αποτελεσματικά μέσα για προστασία ενάντια στην αστάθεια της λίρας και του υψηλού πληθωρισμού στην οικονομία. Επιπλέον, το Ευρώ είναι επίσης δημοφιλές επειδή υπάρχουν πολλοί Τούρκοι πολίτες που απασχολούνται ως εργαζόμενοι στη Γερμανία, όπου ο Τουρκικός πληθυσμός υπερβαίνει τα 2,5 εκατομμύρια άτομα. Όλα τα παραπάνω προέκυψαν από τη μελέτη με τίτλο «Portfolio diversification in a highly inflationary emerging market» των Michael E. Hanna, Halil Kiyamaz και Grady Perdue (2001).

Ανακεφαλαιώνοντας, ο πληθωρισμός μειώνεται και οι προσβλέψεις για αυτόν είναι ότι θα συνεχιστεί η τάση αυτή λόγω της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής της κεντρικής τράπεζας. Στις αρχές Μαρτίου του 2003 η κυβέρνηση ανακοίνωσε μια μεγάλης κλίμακας δέσμη οικονομικών μέτρων συμπεριλαμβανομένων των περικοπών δαπανών ισοδύναμων με 2,6% του ΑΕΠ και μέτρα για να αυξήσει τα εισοδήματα κατά 1,6% του ΑΕΠ. Το ΔΝΤ

εγκωμίασε το πακέτο μέτρων αλλά η εφαρμογή του θα είναι πολύ δύσκολη, ακόμη και για μια κυβέρνηση με ισχυρή πολιτική θέληση. Ο πόλεμος στο γειτονικό Ιράκ προκάλεσε ανησυχίες στις χρηματιστικές αγορές, ήδη πέρα από την κυβερνητική δέσμευση για τις μεταρρυθμίσεις του ΔΝΤ, ωθούνται προς τα επάνω τα ομόλογα. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση αντιμετωπίζει τώρα πολύ δύσκολες προκλήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά στην χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους. Η κυβέρνηση είναι σαφής στην απόφασή της να καθιερώσει την ιδιωτικοποίηση ως πολιτική προτεραιότητα με σκοπό να μειωθεί το δημόσιο χρέος και να ακολουθήσει ότι το ΔΝΤ προγραμματίζει. Η ανακοίνωση των νέων και φιλόδοξων ιδιωτικοποιήσεων που προγραμματίζονται είναι ένα σημαντικό και θετικό βήμα, τονίζουν την κυβερνητική αποφασιστικότητα να συνεχίσει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις και δείχνουν ότι σκοπεύει να κάνει ότι χρειαστεί για να αυξήσει την δημιουργία χρηματοροών πέρα από την πρόσθετη διεθνή βοήθεια.

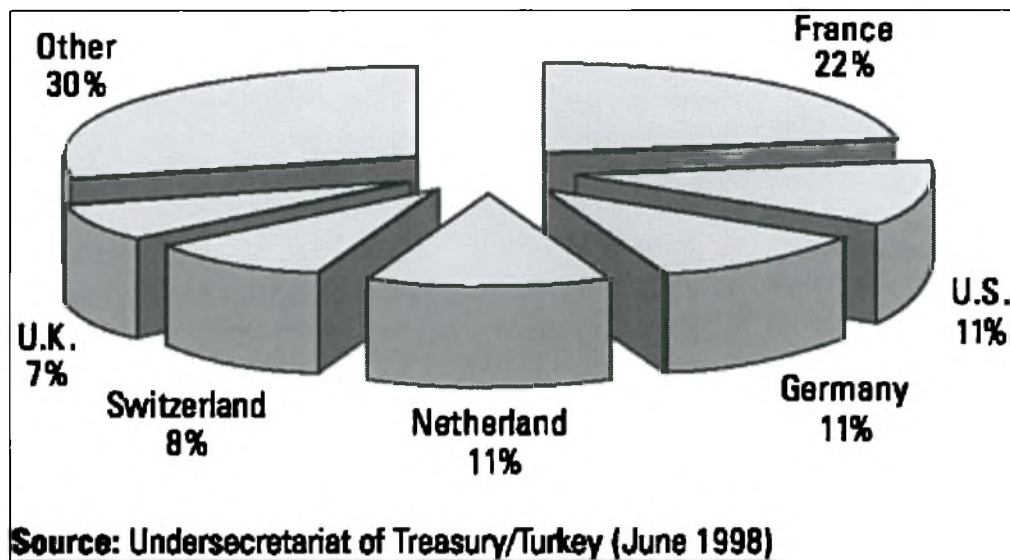
7. ΞΕΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Σύμφωνα με το άρθρο «The economic emergence of Turkey» των Lawrence P. Etkin, Marilyn M. Helms, Umit Turkkan και Daniel J. Morris (2000), η αρχή της δεκαετίας του '50 σηματοδοτεί την έλευση της ξένης επένδυσης στην Τουρκία. Η σωρευτική ξένη επένδυση μεταξύ 1954 και 1979 ήταν μόνο 228 εκατομμύρια δολάρια. Από τον Σεπτέμβριο του 1998 το ποσό αυτό «πέταξε στα ύψη» στα 1,2 δισεκατομμύρια δολάρια (βλ. Σχήματα 7.1 και 7.2 από το Τουρκικό Υπουργείο Οικονομικών, 1998).

Σχήμα 7.1 Ξένες άμεσες επενδύσεις και εισροές σε εκατομμύριο δολάρια (1990-1998)

Η θέση της Τουρκίας απέναντι στις ξένες επενδύσεις έχει γίνει όλο και περισσότερο ανοικτή. Τα τελευταία 15 χρόνια η Τουρκική κυβέρνηση θεώρησε το ξένο κεφάλαιο ως έναν ουσιαστικό παράγοντα στις προσπάθειές της να βρεθεί σύντομα μεταξύ των κορυφαίων οικονομικών δυνάμεων του κόσμου. Αυτήν την περίοδο, οι ξένες επενδύσεις στην Τουρκία κινούνται στο πλαίσιο που ορίζει το Υπουργείο Οικονομικών και Εξωτερικού Εμπορίου και ειδικότερα η γενική διεύθυνση της ξένης επένδυσης (Directorate of Foreign Investment, FID). Το ελάχιστο ποσό επένδυσης για τους αλλοδαπούς που επενδύουν σε Τουρκικούς τίτλους είναι 50.000 δολάρια (Ogüt και Luktisch, σελ. 1).

Σχήμα 7.2 Ποσοστά χωρών σε ξένες άμεσες επενδύσεις στην Τουρκία (1980-Ιούνιος 1998)

Τα αποτελέσματα των πρόσφατων φιλελεύθερων πολιτικών για την ξένη επένδυση και οι ιδιωτικοποιήσεις φανερώνουν σημαντικά αυξανόμενες ροές ξένης επένδυσης στη χώρα. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80, οι διεθνείς επενδυτές έχουν πάρει ένα όλο και περισσότερο σημαντικό μέρος στην Τουρκική οικονομία. Όλοι οι τομείς που είναι ανοικτοί στον Τουρκικό ιδιωτικό τομέα είναι ανοικτοί και στην ξένη συμμετοχή και επένδυση χωρίς οποιοδήποτε περιορισμό στο ποσοστό των ξένων μετόχων. Υπάρχουν 4.371 ξένες εταιρίες στην Τουρκία. Αυτός ο αριθμός φανερώνει ένα άλμα 10% από το 1997 (Ogut και Luktisch, σελ. 6). Σχεδόν 15% της βιομηχανικής παραγωγής παράγεται από επιχειρήσεις με ξένο κεφάλαιο.

Εκτός από τον νόμο για τις ξένες επενδύσεις, η κυβέρνηση παρέχει ένα ασφαλές και προστατευμένο περιβάλλον για το ξένο κεφάλαιο μέσω διάφορων συμφωνιών. Αυτές οι συμφωνίες περιλαμβάνουν: Κώδικες του ΟΟΣΑ, συμφωνίες προώθησης και προστασίας των επενδύσεων, συμφωνίες για την αποφυγή της διπλής φορολογίας, την τακτοποίηση των διαφωνιών και των εγγυήσεων επένδυσης. Επιπλέον, αντίθετα από την περίοδο προ του 1980, υπάρχει μια συντριπτική συναίνεση μεταξύ των πολιτικών κομμάτων, των τοπικών κεφαλαιοκρατών, των συνδικάτων, των ομάδων ενδιαφέροντος και του κοινού γενικά για τα οφέλη του ξένου κεφαλαίου (Coskun, 1996).

7.1 Πλεονεκτήματα της Τουρκίας

Ο Dunning (1981) υποστηρίζει ότι οι διεθνείς εταιρίες θα επενδύσουν σε μια ξένη χώρα μόνο εάν η τελευταία προσφέρει ορισμένα συγκεκριμένα πλεονεκτήματα «τοποθεσίας» από την άποψη των πόρων και των διευκολύνσεων έτσι ώστε να είναι σκόπιμο για αυτές να ερευνήσουν τα συγκεκριμένα πλεονεκτήματα μια πιθανής επένδυσης τους εκεί. Διάφοροι μελετητές, όπως οι Root και Ahmed (1979), οι Σνάιντερ και Frey (1985), ο Dunning (1993, 1994) και οι Burrell και Pain (1997) προτείνουν ότι οι αποφάσεις «τοποθεσίας» των επενδύσεων επηρεάζονται από διάφορους παράγοντες. Ο Tuselmann, (1999) διαιρεί αυτούς τους παράγοντες σε δύο ομάδες:

- ♦ Παράγοντες ανεφοδιασμού (όπως οι δαπάνες εργασίας, το επίπεδο δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και η εταιρική φορολογία) και
- ♦ Παράγοντες ζήτησης (όπως το μέγεθος και η αύξηση της αγοράς και η γεωγραφική θέση).

Σύμφωνα με τα Τούρκικα ανώτερα κυβερνητικά στελέχη, η Τουρκία προσφέρει διάφορα πλεονεκτήματα «θέσης» στους ξένους επενδυτές που πηγάζουν τόσο από την προσφορά όσο και από την ζήτηση στην οικονομία. Σύμφωνα με τις διάφορες δηλώσεις τους (σε διάφορες εκθέσεις ξένης επένδυσης, ομιλίες που δίδονται, ετήσιες εκθέσεις της κεντρικής τράπεζας) οι παράγοντες επενδύσεων της Τουρκίας είναι δυνατό να ταξινομηθούν σε τέσσερις καθορισμένες ομάδες («Determinants of direct foreign investment in Turkey» του Recai Coskun, 2001) που είναι:

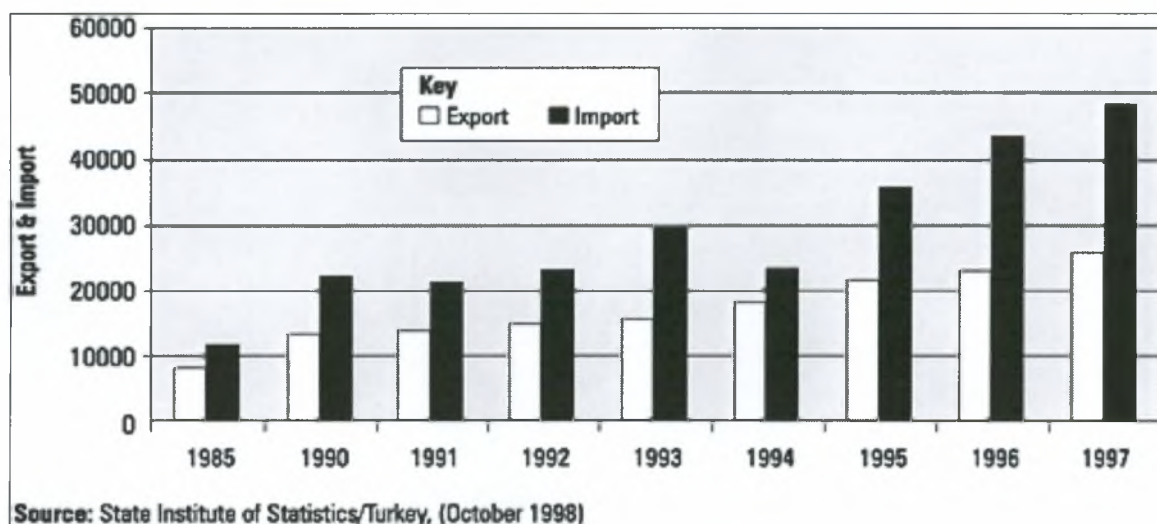
A) Η γεωγραφική θέση της Τουρκίας

Τοποθετημένη εκεί όπου δύο ήπειροι συναντιούνται (Ασία και Ευρώπη), η Τουρκία έχει θαυμάσια πρόσβαση σε μια σειρά αγορών (αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 3). Η Τουρκία έχει επίσης πολιτιστικούς, ιστορικούς καθώς επίσης και οικονομικούς δεσμούς με πολλές από τις χώρες αυτές. Επιπλέον, η Τουρκία συνδέεται βολικά με την Ευρώπη μέσω διαδρόμων αέρα, θάλασσας ή εδάφους, καθώς επίσης διαθέτει και θαλάσσια σύνδεση με τις γειτονικές Μέσο-Ανατολικές χώρες. Τέλος, διαθέτει μια συγκριτικά σύγχρονη υποδομή μεταφορών (δηλ. λιμένες και

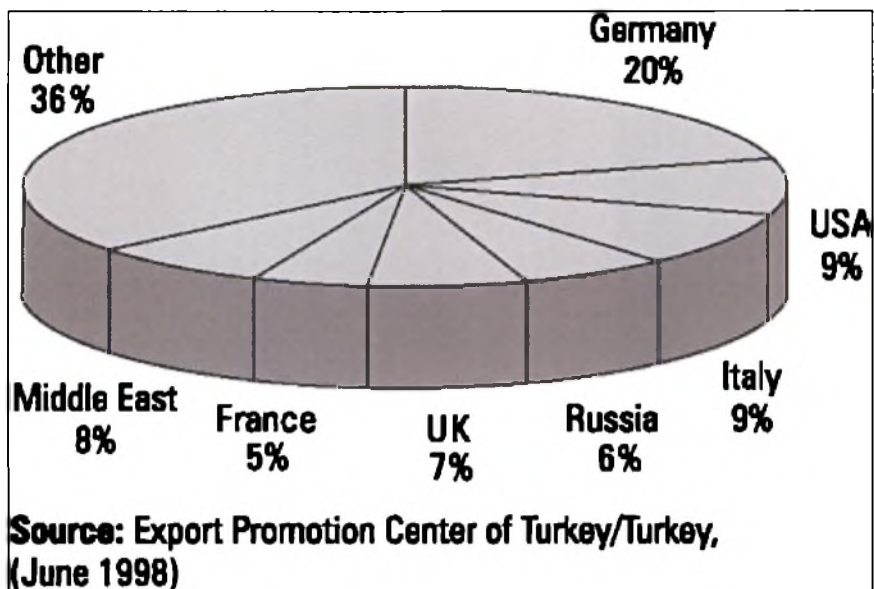
αυτοκινητόδρομοι) και έχει πανεθνικά εγκαταστάσεις προηγμένων μέσων τηλεπικοινωνιών. Εκμεταλλευόμενη τη γεωγραφική θέση της και προσπαθώντας να είναι το εμπορικό και οικονομικό κέντρο της περιοχής, η Τουρκία διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στην ίδρυση της οργάνωσης οικονομικής συνεργασίας της Μαύρης Θάλασσας (Black Sea Economic Co-operation Organisation). Η οργάνωση είναι μια ισχυρή περιφερειακή αγορά που αποτελείται από πάνω από 400 εκατομμύρια ανθρώπους από χώρες κοντά στη Μαύρη Θάλασσα. Επιπλέον, η Τουρκία έχει διάφορες βασικές εμπορικές συμφωνίες με την Ε.Ε. συμπεριλαμβανομένης της τελωνειακής ένωσης. Εκτός αυτού, η ένταξη της χώρας με την πλήρη ιδιότητα μέλους εξετάζεται και η Τουρκία συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο διεύρυνσης της Ε.Ε. το 1999. Αυτές οι εξελίξεις προωθούν ανοικτές και ισχυρές εμπορικές σχέσεις με τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της περιοχής.

B) Η οικονομική επίδοση

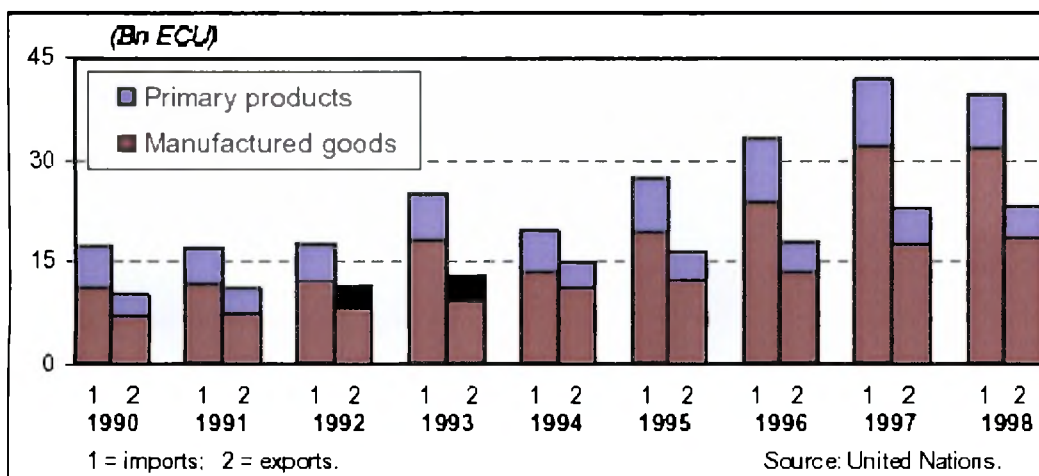
Με ετήσιο ΑΕΠ περίπου 200 δισεκατομμυρίων δολαρίων, η Τουρκία καυχάται ένα πειστικό ιστορικό ανάπτυξης ως αναπτυσσόμενη οικονομία για να γίνει πρότυπο εμπορικό και οικονομικό κέντρο για την περιοχή. Το Αμερικανικό υπουργείο εμπορίου υπέδειξε την Τουρκία ως μια από τις δέκα «Μεγάλες Αναδυόμενες Αγορές». Σύμφωνα με τα στοιχεία του 1998, οι ετήσιες εξαγωγές και εισαγωγές της Τουρκίας είναι 27 και 47 δισεκατομμύρια δολάρια αντίστοιχα, και αυξάνονται σταθερά.

Σχήμα 7.3 Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας (εξαγωγές και εισαγωγές) (εκατομμύριο δολάρια, 1985-1997)

Σχήμα 7.4 Το εξωτερικό εμπόριο σε χώρες και ομάδες χωρών (%) (έτος 1997)

Σχήμα 7.5 Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας (εξαγωγές και εισαγωγές) σε ακατέργαστα και μη προϊόντα (έτος 1998).

Το 1998, κατά προσέγγιση το μισό από το εμπόριο της Τουρκίας πραγματοποιήθηκε με την Ε.Ε. (βλ. τον πίνακα 7.2). Όταν ταξινομούνται με βάση τη σημασία τους οι εμπορικοί εταίροι (δηλ. προσθέτοντας τις συνολικές τιμές όλων των εξαγωγών και των εισαγωγών), επτά κράτη μέλη της Ε.Ε. ήταν μεταξύ των κορυφαίων δέκα εμπορικών «συνεργατών», ενώ στην πρώτη θέση ήταν η Γερμανία. Γενικά, οι εμπορικοί δείκτες της Τουρκίας εμφανίστηκαν λιγότερο αυξητικοί από εκείνοι των περισσότερων άλλων χωρών υποψηφίων μεταξύ 1997-98. Περίπου το ένα τέταρτο των εισαγωγών

της Τουρκίας το 1998 ήταν αρχικά προϊόντα, ενώ τα κατασκευασμένα αγαθά αντιπροσώπευσαν τον υπόλοιπο όγκο του εμπορίου. Τα λιγότερα αρχικά προϊόντα εξήχθησαν μεταξύ του 1994-98, και τα ποσοστά αύξησης στο εμπόριο αρχικών προϊόντων ήταν μέτρια κατά τη διάρκεια των ετών αυτών. Αντίθετα το εμπόριο στα κατασκευασμένα αγαθά αυξήθηκε αισθητά κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου.

Όπως αναφέρεται, οι σχέσεις εξαγωγικού εμπορίου με την Ε.Ε. ήταν σημαντικές τόσο για την Τουρκία όσο και για τα κράτη μέλη της Ε.Ε. Το 1998, η Τουρκία ήταν η 6η σημαντικότερη αγορά εξαγωγών της Ε.Ε. (πίσω από τη Νορβηγία και την Πολωνία), ενώ οι εισαγωγές της Τουρκίας από την Ε.Ε. την ταξινόμησαν 12η (πίσω από την Πολωνία και την Ουγγαρία). Η Γερμανία ήταν ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. (απορροφώντας κατά προσέγγιση τα δύο πέμπτα των Τουρκικών εξαγωγών στην Ε.Ε. και κάνοντας περίπου το ένα τρίτο των εξαγωγών της Ε.Ε. προς την Τουρκία), ακολουθούν η Ιταλία, η Γαλλία και η Βρετανία (βλ. Πίνακα 7.3).

Επίσης, η Ε.Ε. αναφέρει ότι οι εισαγωγές από την Τουρκία στην Ε.Ε. αυξήθηκαν μεταξύ του 1997-98, ενώ οι εξαγωγές της Ε.Ε. στην Τουρκία μειώθηκαν οριακά κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου. Η Τουρκία είχε ένα αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο έναντι της Ε.Ε. και των περισσότερων από τα κράτη μέλη της, όπως και έναντι πολλών άλλων χώρων υποψηφίων, οι οποίες εισάγουν γενικά περισσότερα από την Ε.Ε. από ότι εξάγουν. Στο εμπόριο μεταξύ Τουρκίας-Ε.Ε., η Ε.Ε. συνήθως εισήγαγε καταναλωτικά και ενδιάμεσα προϊόντα από την Τουρκία (βλ. Πίνακα 7.1), ενώ οι εξαγωγές της αποτελούνταν κατά ένα μεγάλο μέρος από προϊόντα εξοπλισμού. Οι εξαγωγές της Ε.Ε. σε καταναλωτικά προϊόντα και αυτοκίνητα στην Τουρκία έγιναν όλο και περισσότερο σημαντικότερες κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών. (πηγή: Eurostat 2000, Statistics in focus, Theme 6-5/2000)

Product groups (NES)	Imports	Share	Variation	Exports	Share	Variation
	1998	in total	98/96	1998	in total	98/96
	(Mio ECU)	(%)		(Mio ECU)	(%)	
Agricultural products	959	7.1	4.8	193	0.9	-16.6
Food products	925	6.8	6.7	667	3.1	4.3
Consumer goods	4 790	35.4	19.4	2 299	10.7	19.6
Automobile	482	3.6	8.2	3 062	14.3	22.8
Equipment goods	1 047	7.7	10.5	7 097	33.2	6.2
Intermediary goods	5 214	38.5	19.9	7 452	34.8	8.8
Energy	79	0.6	-19.2	269	1.3	10.3
Miscellaneous products	52	0.4	-7.6	366	1.7	-19.7

Source: Eurostat.

Πινάκας 7.1 Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας (εξαγωγές και εισαγωγές) κατά τομέα παραγωγής (%) (έτος 1998).

Partners	Rank	Imports			Exports			Balance
		Value	Share	98/97	Value	Share	98/97	Value
		(Mio ECU)	(%)		(Mio ECU)	(%)		(Mio ECU)
Total		40 482	100.0	-5.5	23 704	100.0	2.4	-16 778
EU-15		21 231	52.4	-3.2	11 857	50.0	9.8	-9 374
Germany	1	6 447	15.9	-8.9	4 805	20.3	3.7	-1 642
US	2	3 566	8.8	-6.6	1 965	8.3	9.9	-1 600
Italy	3	3 734	9.2	-5.1	1 371	5.8	12.1	-2 363
UK	4	2 365	5.8	-3.0	1 508	6.4	13.2	-856
France	5	2 675	6.6	2.2	1 148	4.8	11.9	-1 526
Russian Fed.	6	1 900	4.7	-0.9	1 188	5.0	-34.5	-712
Netherlands	7	1 275	3.1	-2.6	781	3.3	13.7	-494
Japan	8	1 803	4.5	0.2	99	0.4	-22.3	-1 704
Belgium/Lux.	9	1 060	2.6	-1.2	589	2.5	18.5	-472
Spain	10	1 125	2.8	0.0	455	1.9	17.4	-670
For comparison (%)								
GDP candidate countries trade ¹ world trade		Imports			Exports			Balance
		Share	98/97		Share	98/97	Share	
		23.0	-9.4		13.5	-1.8		-9.5
	22.1	-10.9		18.2	-5.6		-	
	1.0	-10.7		0.6	-1.7		-	

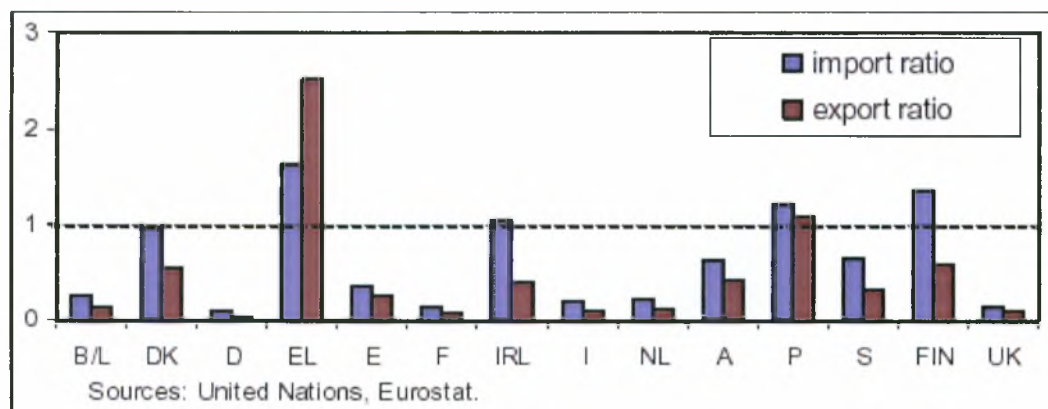
¹ See list of the 13 candidate countries on page 3.
Sources: United Nations; IMF.

Πινάκας 7.2 Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας (εξαγωγές και εισαγωγές) κατά χώρα (έτος 1998).

Reporter	Imports from Turkey			Exports to Turkey			Balance	
	Value 98	Share	Variation 98/97	Value 98	Share	Variation 98/97	1998	Variation 98/97
	(Mio ECU)	(%)		(Mio ECU)	(%)		(Mio ECU)	
EU-15	13 614	100.0	14.7	22 121	100.0	-1.1	8 508	-1 997
B/L	637	4.7	28.3	1 286	5.8	0.1	649	-139
DK	188	1.4	16.9	173	0.8	12.5	-15	-8
D	5 263	38.7	7.0	6 919	31.3	-1.2	1 656	-428
EL	328	2.4	24.6	305	1.4	-21.2	-23	-147
E	495	3.6	9.9	1 085	4.9	-1.1	590	-57
F	1 735	12.7	29.5	2 947	13.3	1.7	1 212	-346
IRL	71	0.5	8.8	176	0.8	10.0	105	10
I	1 513	11.1	13.7	3 654	16.5	-5.7	2 142	-404
NL	959	7.0	24.2	1 463	6.6	3.9	504	-132
A	334	2.5	14.4	486	2.2	0.9	153	-38
P	149	1.1	50.8	67	0.3	-23.9	-82	-71
FIN	55	0.4	13.1	356	1.6	24.4	301	63
S	184	1.4	23.0	795	3.6	9.2	611	33
UK	1 703	12.5	14.8	2 408	10.9	-4.6	705	-334

Source: Eurostat.

Πινάκας 7.3 Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας (εξαγωγές και εισαγωγές) κατά κράτος-μέλος της Ε.Ε. (έτος 1998).

Σχήμα 7.6 Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας (εξαγωγές και εισαγωγές) κατά κράτος-μέλος της Ε.Ε. (έτος 1998). Οι αναλογίες εισαγωγών υπολογίζονται με τη διαίρεση της τιμής των συνολικών εισαγωγών της Τουρκίας με την τιμή των συνολικών εισαγωγών κάθε κράτους μέλους - ως εκ τούτου μια αναλογία κοντά στο ένα υπονοεί ότι οι συνολικές τιμές εισαγωγών είναι παρόμοιες. Οι αναλογίες εξαγωγής υπολογίζονται ομοίως.

Επιπλέον, η αυξανόμενη εγχώρια αγορά της Τουρκίας περιλαμβάνει περίπου 69 εκατομμύρια ανθρώπους, με το 50 τοις εκατό από αυτούς κάτω από την ηλικία 30. Η Τουρκία έχει ένα σχετικά χαμηλού κόστους εργατικό δυναμικό και είναι μια καλή αγορά για πρώτες ύλες και βιομηχανικά μηχανήματα. Επιπλέον, σύμφωνα με τις εισοδηματικές αυξήσεις, υπάρχει μια νέα προοπτική αγοράς για τα καταναλωτικά προϊόντα. Με τον επαναπροσδιορισμό του κρατικού ρόλου στην οικονομία εκτός από τη βελτίωσή της οικονομικής επίδοσης, έχει προκύψει και μια ισχυρή και συνεχή δέσμευση για ιδιωτικοποίηση. Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '80 και παρείχε εταιρίες άξιας κατ' εκτίμηση 40 δισεκατομμυρίων δολαρίων στους επενδυτές. Αν και διάφορες προσπάθειες ιδιωτικοποίησης απέτυχαν λόγω των αποφάσεων του ανώτατου δικαστηρίου, μόνο στο έτος 2000 η κυβέρνηση αναμένει ένα ποσό 7,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων από ιδιωτικοποιήσεις. Όμως, οι προκαταρκτικοί αριθμοί δείχνουν ότι μόνο στο πρώτο τρίμηνο του έτους 2003 η πραγματοποιημένες ιδιωτικοποιήσεις ανήλθαν σε σχεδόν 5,5 δισεκατομμύρια δολάρια και ως εκ τούτου η κυβέρνηση πρέπει να τροποποιήσει τις προσδοκίες της.

Γ) Το πολιτικό περιβάλλον

Η Τουρκία είναι «τοποθετημένη» σε ένα πολιτικά ασταθές μέρος του κόσμου. Όμως το πολιτικό περιβάλλον της ίδιας της χώρας συνηγορεί σε σταθερότητα και σε ένα κλίμα που συμβάλλει στην προοδευτική οικονομία της ελεύθερης αγοράς. Σαν μια σταθερή κοσμική κοινοβουλευτική δημοκρατία, η Τουρκία έχει συσφίξει τις σχέσεις της με τη διεθνή κοινότητα μέσω της ιδιότητας του μέλους σε ποικίλους διεθνείς οργανισμούς συμπεριλαμβανομένων των ΟΗΕ, ΝΑΤΟ, ΔΝΤ, Παγκόσμιας Τράπεζας, του ΙΛΟ και του ΟΟΣΑ. Περισσότερες λεπτομέρειες για το πολιτικό περιβάλλον της Τουρκίας παρουσιάζονται στα κεφαλαία 4 και 6.

Δ) Το νομικό περιβάλλον

Πολλά μέτρα έχουν ληφθεί προκειμένου να απλοποιηθούν οι διαδικασίες για τους ξένους επενδυτές, ώστε να «εκμεταλλευτούν» διάφορα κίνητρα επενδύσεων, να ιδρυθούν ξένες επιχειρήσεις και να πάρουν αυτές άδεια λειτουργίας (Erdilek, 1986). Αλλά μέτρα περιλαμβάνουν ενέργειες για

ένα ιδιαίτερα αποδεκτό και μετατρέψιμο νόμισμα (Τουρκική λίρα), νόμους που επιτρέπουν το 100% της ξένης ιδιοκτησίας, τον επαναπατρισμό 100% των κερδών και των μερισμάτων, την ξένη διαχείριση, τους μικρούς δασμολογικούς και μη περιορισμούς (προσαρμοσμένους στο πρότυπο της Ε.Ε.) και τέλος τη διεθνή νομική συμμόρφωση της λογιστικής. Η Τουρκία προσφέρει προσοδοφόρα κίνητρα επένδυσης και εξαγωγών στους πιθανούς επενδυτές όπως απαλλαγή τελωνειακών δασμών, επιδοτούμενα δάνεια, ενεργειακά κίνητρα στις περιοχές προτεραιότητας σε ανάπτυξη, ανακατανομή ακινήτων, απαλλαγή από τους φόρους οικοδομικών εργασιών και κατασκευών και τέλος μια εταιρική φορολογική απαλλαγή.

Από τη δεκαετία του '60 οι ζώνες ελεύθερων συναλλαγών (free trade zones) έχουν επιλεχτεί από πολλές χώρες ως τα κύρια μέσα για να προσελκύσουν το ξένο κεφάλαιο (Frobel *et Al*, 1980). Σε μία προσπάθεια να χρησιμοποιήσει τα γεωγραφικά και οικονομικά πλεονεκτήματά της, η Τουρκία έχει δώσει ειδική προτεραιότητα στις ζώνες ελεύθερων συναλλαγών. Ο νόμος των ζωνών ελεύθερων συναλλαγών (αριθ. 318) είναι ένας από τους πιο φιλελεύθερους νόμους του είδους του. Το 1998 υπήρχαν 16 ζώνες ελεύθερων συναλλαγών με ετήσιος τζίρο 7,8 δισεκατομμύρια δολάρια.

7.2 Έντεκα λόγοι για να επενδύσει κάποιος στην Τουρκία

1. Εμπορικό και οικονομικό κέντρο στην περιοχή

Στην τελευταία δεκαετία, η Τουρκία έχει γίνει ένα εξέχον εμπορικό και οικονομικό κέντρο στην περιοχή. Η Τουρκία διαδραμάτισε έναν κεντρικό ρόλο στην καθιέρωση της Ζώνης Οικονομικής Συνεργασίας της Μαύρης Θάλασσας (BSECZ). Η BSECZ είναι μια ισχυρή περιφερειακή αγορά που αποτελείται από περισσότερους από 400 εκατομμύρια ανθρώπους. Όπως υπογραμμίστηκε προηγουμένως, η Τουρκία απολαμβάνει μια γεωγραφικά σημαντική θέση ως βασικό σημείο διελεύσεων που διασχίζουν την Ευρασία. Αυτό έχει δημιουργήσει πρόσθετη δύναμη και υποστήριξη στο εμπόριο. Τέλος, η Τουρκία έχει διάφορες βασικές εμπορικές συμφωνίες με την Ε.Ε. και άλλα σημαντικά κράτη, οι οποίες προωθούν τις εμπορικές σχέσεις.

2. Μεγάλη αναδυόμενη αγορά (Big Emerging Market, BEM)

Το γραφείο αμερικανικού εμπορίου (US Commerce Department, USDOC) υπέδειξε την Τουρκία ως μια από τις δέκα «μεγάλες αναδυόμενες αγορές» (το 1999) και ανέμενε οι Τουρκικές εισαγωγές να αυξάνονταν κατά έναν μέσο όρο 15% ετησίως. Το USDOC προσδιόρισε διάφορους τομείς της βιομηχανίας στην Τουρκία ως «μεγάλους αναδυόμενους τομείς». Αυτοί περιλάβουν: Τις τεχνολογίες των πληροφοριών (Information Technologies), τις μεταφορές, την ενεργειακή τεχνολογία, την υγειονομική περίθαλψη και τις οικονομικές υπηρεσίες. Οι ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις σε αυτούς τους τομείς είναι σημαντικές και επεκτείνονται γρήγορα.

3. Ασφαλές περιβάλλον επένδυσης

Η Τουρκία είναι μια σταθερή κοσμική κοινοβουλευτική δημοκρατία με μια αποδεδειγμένη δέσμευση στη διεθνή συνεργασία. Η Τουρκία προσπαθεί για την πολιτική σταθερότητα μέσω της ιδιότητας του μέλους σε ποικίλους διεθνείς οργανισμούς που προωθούν τη δημοκρατία και τη διεθνή τάξη. Έχει την ιδιότητα του μέλους σε: ΟΗΕ, ΝΑΤΟ, ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΟΟΣΑ, ΓΣΔΕ, ΕΖΕΣ (UN, NATO, IMF, the World Bank, OECD, GATT, EFTA) και τη διεθνή εταιρία χρηματοδότησης (International Finance Corporation). Εκτός από την ιδιότητα μέλους στις πιο σταθερές πολιτικά οργανώσεις, η Τουρκία καταβάλλει κάθε προσπάθεια να εξασφαλίσει και να προστατεύσει όλες τις εισροές και τις εκροές κεφαλαίων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των διάφορων συμφωνιών όπως η συμφωνία αποφυγής της διπλής φορολογίας, η συμφωνία απελευθέρωσης των συναλλαγών με την Ευρωπαϊκή Ένωση που προαγάγει τη «Νέα Τουρκία» (Kegley και Wittkopf, 1993) και οι συμφωνίες με το Διεθνές Κέντρο για την Τακτοποίηση των Διαφωνιών Επένδυσης (ICSID) και της Πολυεθνικής Αντιπροσωπείας Εγγύησης Επένδυσης (MIGA). Τέλος η Τουρκία είναι μέλος της Οργάνωσης της Ισλαμικής Διάσκεψης και της Ισλαμικής Τράπεζας Ανάπτυξης.

4. Αυξανόμενη εγχώρια αγορά

Η αυξανόμενη εγχώρια αγορά της Τουρκίας αποτελείται από 69 εκατομμύρια ανθρώπους με το 50% αυτών κάτω από την ηλικία των 30. Όσον αφορά τους σημαντικούς δημογραφικούς δείκτες, η Τουρκία έχει ένα ποσοστό

γονιμότητας 3%, άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε ποσοστό 89% και ποσοστό αστικοποίησης 51%. Η Τουρκία είναι μια καλή αγορά για πρώτες ύλες και βιομηχανικά μηχανήματα. Ακόμη, υπάρχει μια άριστη νέα δυνατότητα αγοράς για καταναλωτικά προϊόντα. Οι αγορές στόχοι στις μεγάλες πόλεις περιλαμβάνουν μια πλούσια επιχειρηματική δυτικά προσανατολισμένη ανώτερη κατηγορία, που συμπληρώνεται με μια αρκετά μεγάλη και επεκτεινόμενη μέση κατηγορία πληθυσμού. Αυτά τα τμήματα παραδοσιακά γίνονται σημαντικοί καταναλωτές των εισαγόμενων αγαθών και των υπηρεσιών.

5. Προσοδοφόρα κίνητρα στους επενδυτές

Η Τουρκία προσφέρει προσοδοφόρα κίνητρα επένδυσης και εξαγωγών στους πιθανούς επενδυτές. Τα κίνητρα επένδυσης χορηγούνται ανάλογα με τις διαφορετικές τοποθεσίες των επιχειρήσεων στην χώρα. Μερικά από τα παρεχόμενα κίνητρα επένδυσης είναι: Απαλλαγή τελωνειακών δασμών, επιδοτούμενα δάνεια, ενεργειακά κίνητρα στις περιοχές προτεραιότητας σε ανάπτυξη, ανακατανομή ακινήτων, απαλλαγή από τους φόρους οικοδομικών εργασιών και κατασκευών και τέλος μια εταιρική φορολογική απαλλαγή. Εκτός από τα προαναφερθέντα, οι επενδυτές μπορούν να ωφεληθούν και από πρόσθετες φορολογικές αναβολές. Χρήματα για έρευνα και ανάπτυξη καθώς επίσης και ενεργειακά κίνητρα είναι διαθέσιμα. Τα κίνητρα εξαγωγών ξένων επενδυτών περιλαμβάνουν: Απαλλαγή φορολογικού δασμού, πιστώσεις εξαγωγής μέσω της τράπεζας εξαγωγών και εισαγωγών, πιστώσεις προαποστολής και πιστώσεις αγοραστών.

6. Βιομηχανικές Ζώνες

Η βιομηχανία αποτελεί περίπου το 28% του ΑΕΠ. Η κυβέρνηση υπέδειξε διάφορες περιοχές σε όλη τη χώρα για επένδυση στο πλαίσιο ενός νέου προγράμματος που ονομάστηκε «Βιομηχανικές Ζώνες». Είκοσι βιομηχανικές περιοχές είναι αυτήν την περίοδο σε λειτουργία, ενώ 19 ζώνες είναι υπό κατασκευή ή είναι στο στάδιο προγραμματισμού. Το βιομηχανικό σχέδιο ζωνών προσφέρει προσοδοφόρα πλεονεκτήματα που περιλαμβάνουν: Επιδόματα επένδυσης, απαλλαγή δασμών, επιδοτούμενες πιστώσεις, κυβερνητική υποστήριξη για την επιστολή ξένης πιστωτικής ασφάλειας και

τέλος, κατανομή του δημόσιου εδάφους στους επενδυτές (Global Finance, 1997a, σελ. 140).

7. Ισχυρή και συνεχής δέσμευση για ιδιωτικοποιήσεις

Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '80 για να ελαχιστοποιήσει την κρατική συμμετοχή στην οικονομία. Αυτό το πρόγραμμα εφαρμόστηκε με τον περιορισμό του ρόλου του κράτους στις ακόλουθες λειτουργίες: Υγεία, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση, εθνική ασφάλεια, επενδύσεις υποδομής και παρέχει το κατάλληλο νομικό περιβάλλον για την επιχειρηματικότητα. Η Τουρκική εκστρατεία ιδιωτικοποίησης θα παράσχει κατ' εκτίμηση 40 δισεκατομμύρια δολάρια σε πακέτα μετοχών στους ξένους και ντόπιους επενδυτές, (Global Finance, 1997b, σελ. 1) στις τηλεπικοινωνίες, στις αεροπορικές μεταφορές, στην κλωστοϋφαντουργία, στα σιδηρομεταλλεύματα, στον τουρισμό, στην επεξεργασία τροφίμων, στο τσιμέντο, στη λιανική πώληση, στις τράπεζες, στην ηλεκτρική παραγωγή και στα πετροχημικά.

Από το 1985, συνολικά 159 επιχειρήσεις έχουν συμπεριληφθεί στο χαρτοφυλάκιο ιδιωτικοποίησης. Προκειμένου να διευκολυνθεί η μετάβαση σε μια οικονομία ελεύθερης αγοράς, η κυβέρνηση επινόησε ένα χαρτοφυλάκιο ιδιωτικοποίησης. Αυτό το χαρτοφυλάκιο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα βιομηχανιών προϊόντων και υπηρεσιών, το οποίο περιλαμβάνει μερικές από τις μεγαλύτερες εταιρίες του έθνους. Αυτήν την περίοδο, υπάρχουν 48 επιχειρήσεις και διάφορες ακίνητες περιουσίες στο πρόγραμμα των χαρτοφυλακίων ιδιωτικοποίησης. Προκειμένου να επιταχυνθούν οι προσπάθειες ιδιωτικοποίησης, προτεραιότητα θα δοθεί στην ολοκλήρωση του ρυθμιστικού πλαισίου στην ενέργεια, στις τηλεπικοινωνίες, στη βενζίνη και στους τομείς του φυσικού αερίου (Global Finance, 1997c, σελ. 8).

8. Προγράμματα Κατασκευών, Λειτουργιών και Μεταφορών (Build-operate-transfer projects, BOTs)

Σε αυτό το μοναδικό μοντέλο, η κυβέρνηση εγγυάται να αγοράσει τα προϊόντα των επενδύσεων σε μια ορισμένη τιμή κατά τη διάρκεια μιας καθορισμένης χρονικής περιόδου. Μια κρατική οικονομική επιχείρηση ή μια άλλη κυβερνητική οντότητα μπορεί να συμμετέχει σε μια συμφωνία με έναν επενδυτή κατάλληλο για την έναρξη και τη λειτουργία της επένδυσης. Η κυβέρνηση ξεκίνησε προγράμματα στον ιδιωτικό τομέα στα πλαίσια του προτύπου BOT που περιλαμβάνουν: Το φυσικό αέριο, τις εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας από λιγνίτη, την υδροηλεκτρική ενέργεια, την κατασκευή γεφυρών και σηράγγων, εθνικών οδών, σιδηροδρόμων, λιμανιών, αερολιμένων και τις εγκαταστάσεις προγραμμάτων τηλεπικοινωνιών. Άμεσες ευκαιρίες υπάρχουν για τις ξένες επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται για τη συνέχιση του BOT και για τις επιχειρήσεις που μοιράζονται τα πακέτα των έργων.

Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση επινόησε το πρότυπο BOT για να προσαρμοστεί στις αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες της Τουρκίας. Η Τουρκία είναι παγκόσμια η τέταρτη μεγαλύτερη αγορά για την ενέργεια. Οι ενεργειακές απαιτήσεις της για τα επόμενα 13 έτη είναι περίπου 2.500 έως 3.000 μέγα-Watt ετησίως. Σε όρους δολαρίων, αυτό μεταφράζεται σε 44,5 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως μέχρι το 2010. Εάν η Τουρκία μπορέσει να ολοκληρώσει αυτήν την ογκώδη επιχείρηση, η χώρα θα γίνει η τρίτη μεγαλύτερη αγορά ενέργειας, μετά από την Κίνα και την Ινδία.

Εντούτοις, το πρότυπο BOT έχει δεχθεί κριτική. Η βιβλιογραφία δείχνει ότι το πρόγραμμα BOT αμφισβητείται από τους ιδιώτες λόγω της έλλειψης τεκμηριωμένης υποστήριξης της κυβέρνησης (Sandler, 1998). Σύμφωνα με τον Tim Hennagir το πλαίσιο στο BOT στερείται ενός εμπορικά ρεαλιστικού νόμου. Τέλος, η εταιρία παραγωγής και μετάδοσης ηλεκτρικής ενέργειας της Τουρκίας (TEAS) έχει εξασφαλίσει ξένους επενδυτές για επενδύσεις υψηλού επιπέδου που θα έχουν εξασφαλισμένες επιστροφές. Τα προγράμματα BOT για την TEAS θα αυξηθούν 8 τοις εκατό ετησίως κατά τη διάρκεια των επόμενων 15 ετών (Hennagir, 1998).

9. Το νέο πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης στη Νοτιοανατολική Τουρκία

Το Νοτιοανατολικό Πρόγραμμα της Ανατολίας (GAP) είναι το μεγαλύτερο αναπτυξιακό έργο που αναλαμβάνεται από την Τουρκία. Είναι ένα από τα πιο φιλόδοξα προγράμματα αυτής της φύσης που επιχειρείται από οποιοδήποτε έθνος. Το ολοκληρωμένο πολυμηματικό πρόγραμμα περιλαμβάνει 13 σημαντικά υποπρογράμματα πρώτιστα για την άρδευση και την παραγωγή υδρενέργειας. Το GAP προβλέπεται να αυξήσει τη γεωργική παραγωγή κατά 50%. Σχεδιάζεται να ολοκληρωθεί μέχρι το 2005. Εκτός από τις απέραντες ευκαιρίες στη βιομηχανία μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, το GAP προσφέρει και επιλογές επένδυσης για το ξένο κεφάλαιο στους τομείς των μεταφορών, τις επικοινωνίας, της εκπαίδευσης και της υγείας.

Το GAP προβλέπει επίσης την κατασκευή 21 φραγμάτων και σταθμών υδροηλεκτρικής παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Το GAP συμπληρώνει τακτοποιημένα την πλατφόρμα του BOT για επενδυτικούς και θεσμικούς λόγους. Περαιτέρω, ολοκληρώνοντας το πρόγραμμα GAP, η κυβέρνηση παρουσίασε ένα πακέτο οικονομικής ενίσχυσης και ανάπτυξης 186 εκατομμυρίων δολαρίων για την περιοχή της Ανατολίας. Αυτή η κυβερνητική πρωτοβουλία θα παράσχει και τα αναγκαία προγράμματα στέγασης στην περιοχή.

10. Ευκαιρίες στη μεταποίηση αγροτικών προϊόντων

Η Τουρκία είναι σημαντικός παραγωγός διάφορων Μεσογειακών αγροτικών προϊόντων που περιλαμβάνουν: Ελιά, δημητριακά, ρύζι, σιτάρι, όσπρια, βαμβάκι, φουντούκια, σταφύλια και καπνό. Η γεωργία, ο τρίτος μεγαλύτερος τομέας της οικονομίας συνεισφέρει περίπου το 15% του ΑΕΠ (Global Finance, 1997a, σελ. 14). Υπάρχουν μεγάλες ευκαιρίες για τους επενδυτές σε αυτόν τον τομέα, ειδικά στην μαζική παραγωγή, στην επεξεργασία και στην εξαγωγή της γεωργική παραγωγής. Τα αυξανόμενα εισοδήματα, ο αυξανόμενος Τουρκικός πληθυσμός και μια νέα συνείδηση των Τούρκων καταναλωτών έχουν δημιουργήσει μια γρήγορα αυξανόμενη απαίτηση για τα επεξεργασμένα τρόφιμα και τα σχετικά ακριβά αγροτικά προϊόντα. Το μερίδιο των ξένων επενδύσεων στη βιομηχανία μεταποίησης αγροτικών προϊόντων στην Τουρκία αυξήθηκε από 10,9% σε 19% κατά τη

διάρκεια των προηγούμενων τεσσάρων ετών. Αυτή η ανοδική τάση αναμένεται για να συνεχιστεί.

Οι Γερμανοί, οι Δανοί, οι Ολλανδοί και οι Ιταλοί δραστηριοποιούνται επιθετικά τις Τουρκικές αγορές με την καθιέρωση συνεργασιών στους αγροτικούς τομείς. Ωστόσο η Αμερικανική βιομηχανία μεταποίησης αγροτικών προϊόντων είναι κάπως απρόθυμη να μπει στην αγορά της κεντρικής Ασίας. Ο βασικός στόχος της Τουρκίας είναι να επιτύχει έναν μεγάλο βαθμό αυτάρκειας στην παραγωγή τροφίμων. Όταν η Τουρκία επιτύχει αυτό το κύριο σημείο, προγραμματίζει να προσελκύσει τη σύγχρονη τεχνολογία στις γεωργικές και αγροτικές βιομηχανίες (Ogut και Lukisch, χωρίς ημερομηνία, σελ. 1).

11. Ζώνες Ελεύθερων Συναλλαγών (ΖΕΣ)

Η στρατηγική θέση της Τουρκίας της παρέχει άριστη πρόσβαση στους παραδοσιακούς εμπορικούς εταίρους της στη Μέση Ανατολή και στην Ευρώπη, καθώς επίσης και στις πρόσφατα αναδυόμενες Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης και τις κεντρικές Ασιατικές Δημοκρατίες. Οι κύριοι τομείς της παραγωγής στις Τουρκικές ζώνες ελεύθερων συναλλαγών είναι: Οι ηλεκτρονικές συσκευές, τα οπτικά, τα έτοιμα ενδύματα, τα δέρματα, τα ρούχα, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, η επεξεργασία τροφίμων, τα ανταλλακτικά, τα χημικά, η αεροναυπηγική και τα αυτοκίνητα.

Οι δραστηριότητες που εκτελούνται στις Τούρκικες ζώνες ελεύθερων συναλλαγών είναι η κατασκευή, η αποθήκευση, η συσκευασία, το εμπόριο και οι τραπεζικές εργασίες. Στις ΖΕΣ οι χρήστες απολαμβάνουν την 100% απαλλαγή από όλους τους φόρους (συμπεριλαμβανομένων των εταιρικών και φόρων εισοδήματος), τη δυνατότητα να πωλούν τα εμπορεύματα που κατασκευάζονται στις ζώνες ελεύθερων συναλλαγών στην Τουρκία, μια αναπτυγμένη υποδομή και μια ισχυρή εγγύηση προστασίας ενάντια στις απεργίες για δέκα έτη από την καθιέρωση των ζωνών ελεύθερων συναλλαγών.

Οι ΖΕΣ παρέχουν στην Τουρκία ένα οικονομικό υπόδειγμα για τα σχέδια νομοθεσίας, εμπορίου και υποδομών. Σε αυτό το πλαίσιο, θεσμικοί μηχανισμοί έχουν επινοηθεί για να παρέχουν την τεχνική υποστήριξη του προγράμματος σε οποιοσδήποτε νομικές οντότητες που λειτουργούν ή που αρχίζουν μια επιχείρηση σε οποιαδήποτε ΖΕΣ. Σύμφωνα με τις οδηγίες του

νόμου για την ξένη επένδυση το 1980, όλοι οι τομείς των δραστηριοτήτων που είναι «ανοικτοί» στον Τουρκικό ιδιωτικό τομέα είναι εξίσου «ανοικτοί» και στις κοινοπραξίες ή τις ξένες νομικές οντότητες.

Οι αποδοχές στις ζώνες ελεύθερων συναλλαγών μπορούν να μεταφερθούν σε οποιαδήποτε χώρα χωρίς οποιαδήποτε προγενέστερη άδεια και δεν υπόκεινται σε οποιοσδήποτε φόρους, δασμούς ή αμοιβές. Δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στο ποσοστό της ξένης κύριας συμμετοχής στις επιχειρήσεις μέσα στις ζώνες. Η μέγιστη περίοδος για μια άδεια λειτουργίας είναι 99 έτη. Η υποδομή των ζωνών είναι συγκρίσιμη με τα διεθνή πρότυπα. Ένα ευνοϊκό καθεστώς μισθώσεων γης και πολλές δυνατότητες για μακροχρόνια χρηματοδοτική μίσθωση είναι διαθέσιμες για τους χρήστες της ζώνης. Ακόμη ειδικευμένο και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό με σχετικά χαμηλούς μισθούς είναι διαθέσιμο. Τέλος, η γραφειοκρατία κατά τη διάρκεια των φάσεων ίδρυσης και λειτουργίας των επιχειρήσεων έχει ελαχιστοποιηθεί με το να επιτρέψουν μόνο σε μια αντιπροσωπεία να χειριστεί οποιαδήποτε είσοδο στη αγορά μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι βασικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις για ξένες επενδύσεις στην Τουρκία σύμφωνα με τρεις διαφορετικές έρευνες.

Παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση ξένης επένδυσης στην Τουρκία

Θέση	Λόγοι	Ποσοστό
1	Δυνατότητες από την τοπική αγορά	33,6
2	Μειωμένοι περιορισμοί εισαγωγής	12,6
3	Αναγνώριση	11,5
4	Χρήση της Τουρκίας ως εξαγωγική βάση	10,6
5	Φορολογία και χρηματοδοτικά κίνητρα	6,2
6	Θέση της επιχείρησης στην αγορά	6,2
7	Χαμηλοί μισθοί	3,5
8	Τοπικές α' ύλες	3,1
9	Φθηνές α' ύλες	2,7
10	Προβλήματα με εργατικά θέματα σε άλλες χώρες	2,2
11	Δυνατότητα προώθησης άλλων προϊόντων της επιχείρησης	1,8
12	Άλλοι λόγοι	6,2
	Σύνολο	100,0

Πηγή: ITO (1977), παρατέθηκε στην Taslica (1995)

Πινάκας 7.4 Παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις για ξένες επενδύσεις στην Τουρκία (συμπεράσματα έρευνας ITO).

Παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση ξένης επένδυσης στην Τουρκία

Θέση	Λόγοι	Μέσος (n=43)
1	Γρήγορη ανάπτυξη της τούρκικης οικονομίας	2,37
2	Υψηλή ανταποδοτικότητα από την τούρκικη αγορά	1,55
3	Αύξηση των περιορισμών για εισαγωγές στην Τουρκία	1,53
4	Κίνητρα από την τουρκική κυβέρνηση	1,00
5	Επενδύσεις από άλλες ξένες επιχειρήσεις	0,69
6	Άλλοι λόγοι	0,69
7	Κίνητρα από τις μητροπολιτικές κυβερνήσεις	0,44
8	Χαμηλό κόστος παραγωγής	0,41

Σημείωση: 0=καθόλου σημαντικός, 1=λίγο σημαντικός, 2=σημαντικός, 3=πολύ σημαντικός
Πηγή: Erdilek (1982)

Πινάκας 7.5 Παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις για ξένες επενδύσεις στην Τουρκία (συμπεράσματα έρευνας Erdilek).

Παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση ξένης επένδυσης στην Τουρκία

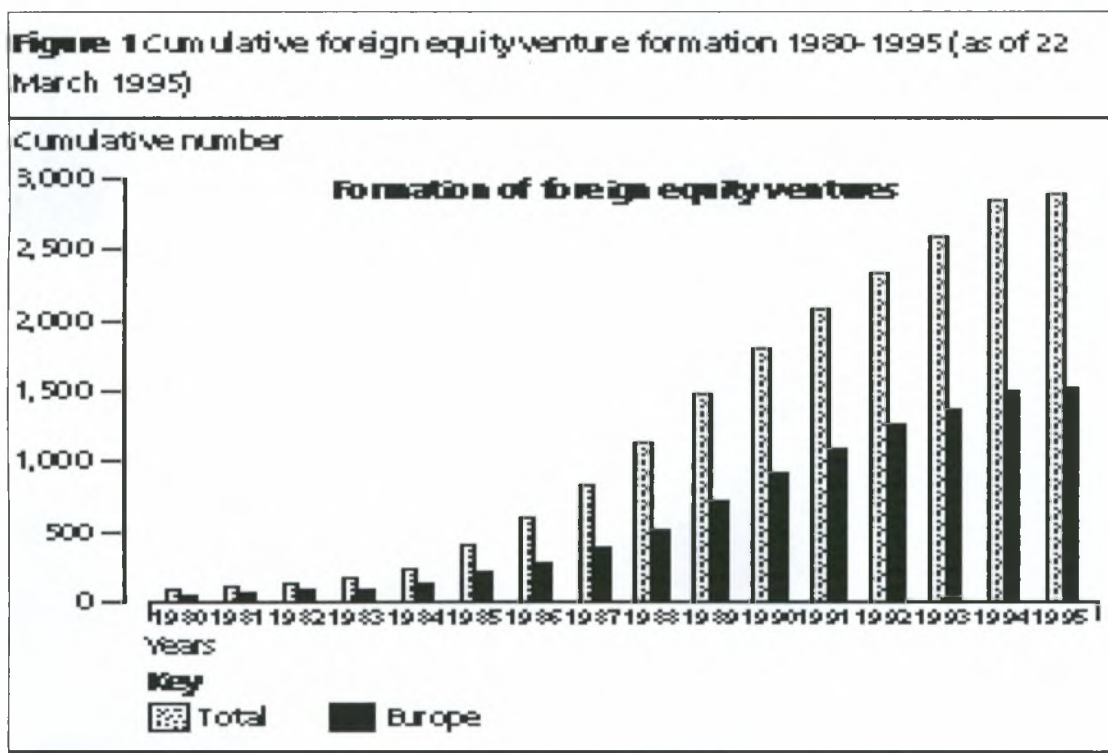
Θέση	Λόγοι	Μέσος (n=43)
1	Δυνητική ανάπτυξη της τούρκικης οικονομίας	2,48
2	Αναπτυσσόμενη τοπική αγορά	2,03
3	Φθηνές α ύλες	1,86
4	Φθηνή εργασία	1,83
5	Συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις	1,67
6	Τοποθεσία	1,64
7	Φυσική υποδομή	1,58
8	Βιομηχανικές σχέσεις	1,56
9	Κίνητρα επενδύσεων	1,53
10	Επίπεδο μόρφωσης	1,52
11	Χρηματοοικονομική υποδομή	1,50
12	Νομικό καθεστώς	1,36
13	Ίση μεταχείριση με τοπικές επιχειρήσεις	1,16
14	Δασμοί και ποσοτικοί περιορισμοί	1,02

Σημείωση: 0=καθόλου σημαντικός, 1=λίγο σημαντικός, 2=σημαντικός, 3=πολύ σημαντικός
Πηγή: Coskun (1996)

Πινάκας 7.6 Παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις για ξένες επενδύσεις στην Τουρκία (συμπεράσματα έρευνας Coskun).

7.3 Η Τάσεις των Ευρωπαϊκών Επενδύσεων στην Τουρκία

Σύμφωνα με τη μελέτη «Trends and patterns of European foreign direct investment in Turkey» των Ekrem Tatoglu και Keith W. Glaister (1996) οι Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην Τουρκία έχουν αυξηθεί εντυπωσιακά από το 1980 τόσο από την άποψη του αριθμού όσο και της αξίας τους. Αντίστοιχα έχουν γίνει και οι νομικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις για να προωθηθεί η ξένες άμεσες επενδύσεις. Η ανάλυση του σχηματισμού των Τουρκικών και των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων βασίζεται σε πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο κείμενο «General Directorate of Foreign Investmen, Foreign Investment Report», GDFI (1995). Στη συνέχεια παρουσιάζονται μερικοί περιγραφικοί πίνακες και διαγράμματα για τις Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις που δραστηριοποιήθηκαν στην Τουρκία από το 1947 μέχρι το 1995. Οι πίνακες αυτοί δείχνουν την τάση των Ευρωπαϊκών επενδύσεων στην Τουρκία διαχρονικά.

Σχήμα 7.7 Οι συνολικές ξένες και οι Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην Τουρκία στα έτη 1980 ως και 1995.

	1947-1979		1980-1986		1987-1995 ^a		Total	
	No.	%	No.	%	No.	%	1947-1995	%
<i>EU countries</i>								
Germany	16	35.6	73	30.4	420	33.7	509	33.2
UK	3	6.7	40	16.6	161	13.0	204	13.3
France	6	13.3	9	3.8	144	11.6	159	10.4
The Netherlands	6	13.3	19	8.0	121	9.7	146	9.5
Italy	4	8.9	6	2.5	105	8.4	115	7.5
Belgium	2	4.5	8	3.3	21	1.7	31	2.0
Denmark	1	2.1	4	1.6	20	1.6	25	1.6
Luxembourg			6	2.5	19	1.5	25	1.6
Greece			1	0.4	21	1.7	22	1.4
Spain			1	0.4	12	0.9	13	0.8
Ireland					7	0.6	7	0.5
Portugal					1	0.1	1	0.1
Total	38	84.4	167	69.5	1,052	84.5	1,257	82.1
<i>Non-EU countries</i>								
Switzerland	5	11.1	55	22.9	95	7.6	155	10.1
Austria			5	2.1	46	3.6	51	3.3
Sweden	2	4.5	8	3.3	24	1.9	34	2.2
Finland			2	0.9	10	0.8	12	0.8
Norway					10	0.8	10	0.7
Other non-EU			3	1.3	9	0.8	12	0.8
Total	7	15.6	73	30.5	194	15.5	274	17.9
Grand total	45		240		1,246		1,531	
Overall percentage		2.9		15.7		81.4		100.00

Note:
^a As of 22 March 1995
Source: [2]

Πίνακας 7.7 Οι συνολικές ξένες επιχειρήσεις στην Τουρκία στα έτη 1980 ως και 1995 κατά χώρα προέλευσης.

Sector	1947-1979		1980-1986		1987-1995 ^a		Total	
	No.	%	No.	%	No.	%	1947-1995	%
<i>Manufacturing</i>								
Auto, transport and related equipment	7	15.6	6	2.5	30	2.4	43	2.8
Chemicals	14	31.1	13	5.4	39	3.1	66	4.3
Electronic	1	2.2	3	1.3	18	1.5	22	1.4
Food	4	8.9	11	4.6	35	2.9	50	3.3
Textile, apparel and leather			19	7.9	87	7.0	106	6.9
Electric machinery, metal, iron and steel	10	22.2	23	9.6	76	6.1	109	7.1
Other manufacturing	2	4.4	22	9.2	128	10.3	152	9.9
Total	38	84.4	97	40.4	413	33.2	548	35.8
<i>Service</i>								
Trade	1	2.2	63	26.3	353	28.3	417	27.2
Tourism	3	6.7	18	7.5	160	12.8	181	11.8
Insurance			3	1.2	13	1.0	16	1.0
Banking			6	2.5	5	0.4	11	0.7
Investment finance					6	0.5	6	0.4
Transport			12	5.0	38	3.0	50	3.3
Restaurants			1	0.4	19	1.5	20	1.3
Construction			1	0.4	24	1.9	25	1.6
Other services	2	4.4	25	10.5	186	15.0	213	13.9
Total	6	13.3	129	53.8	804	64.5	939	61.3
<i>Agriculture</i>	1	2.3	14	5.8	29	2.3	44	2.9
Grand total	45		240		1,246		1,531	
Overall percentage		2.9		15.7		81.4		100.0

Note:
^a As of 22 March 1995
Source: [2]

Πίνακας 7.8 Οι συνολικές ξένες επιχειρήσεις στην Τουρκία στα έτη 1980 ως και 1995 κατά τομέα δραστηριότητας.

Capital band ^b (Turkish lira)	1947-1979		1980-1986		1987-1995 ^a		Total	
	No.	%	No.	%	No.	%	1947-1995	%
C1	11	24.4	142	59.2	628	50.4	781	51.0
C2	13	28.9	63	26.3	458	36.8	534	34.9
C3	7	15.6	19	7.9	110	8.8	136	8.9
C4	14	31.1	16	6.6	50	4.0	80	5.2
Total	45		240		1,246		1,531	
Overall percentage		2.9		15.7		81.4		100.0

Notes:
^a As of 22 March 1995
^b C1 = up to 1,000m; C2 = 1,000-20,000m; C3 = 20,000-100,000m; C4 = over 100,000m
Source: [2]

Πίνακας 7.9 Οι συνολικές ξένες επιχειρήσεις στην Τουρκία στα έτη 1980 ως και 1995 κατά μέγεθος επενδυμένου κεφαλιού.

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής επιχειρηματικής δραστηριότητας μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην Τουρκία έχουν αυξηθεί εντυπωσιακά από το 1980, τόσο από την άποψη του αριθμού όσο και της αξίας τους, κατά ένα μεγάλο μέρος λόγω της αποτελεσματικής εφαρμογής των οικονομικών και νομικών μεταρρυθμίσεων που εισήχθησαν από την κυβέρνηση για να προωθήσουν τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις. Στους σχηματισμούς επιχειρήσεων σε αυτήν την περίοδο κυριάρχησαν οι εταιρίες από την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και την Άπω Ανατολή.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1980-1995 η πλειοψηφία των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων ασχολήθηκε με τον τομέα των υπηρεσιών ακολουθούμενο από τον τομέα των κατασκευών. Η πραγματικότητα αυτή ήταν η αντίστροφη αυτής κατά τη διάρκεια της περιόδου του 1947-1979. Αυτή η αλλαγή μπορεί να εξηγηθεί σε μεγάλη έκταση από την εγκατάλειψη της πολιτικής της υποκατάστασης των εισαγωγών που εφαρμόστηκε στη δεκαετία του '60 και τη δεκαετία του '70 (η οποία οδήγησε στη συγκέντρωση των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στον τομέα των κατασκευών επειδή προσελκύνθηκαν από τα κίνητρα και την προστασία που παρέχονταν σε εκείνο τον τομέα).

Η πλειοψηφία των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που λειτουργούν στον τομέα των υπηρεσιών είναι μικρές εταιρίες, ενώ περισσότερο από τις μισές εταιρίες του τομέα των κατασκευών είναι μεσαίου μεγέθους και μεγάλες πολυεθνικές.

Ενώ η πλειοψηφία των εταιριών με Ευρωπαϊκό κεφάλαιο ιδρύθηκε ως κοινοπραξία, οι εταιρίες με ένα μόνο βασικό μέτοχο (WOSs) αποτελούν ένα μη

αμελητέο ποσοστό των συνολικών Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Ο μεγάλος αριθμός των επιχειρήσεων με ένα μόνο βασικό μέτοχο και των κοινοπραξιών πλειοψηφίας μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει από την κατάργηση των περιορισμών για την ξένη συμμετοχή στην ιδιοκτησία των επιχειρήσεων και εν μέρει από την περαιτέρω χαλάρωση στις γραφειοκρατικές διαδικασίες σχετικά με την έγκριση των ξένων άμεσων επενδύσεων.

Ένας μεγάλος αριθμός Ευρωπαϊκών κατασκευαστικών επιχειρήσεων και επιχειρήσεων που προσφέρουν υπηρεσίες συγκεντρώνονται στη περιοχή του Μαρμαρά, γεγονός που οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος στη στρατηγική θέση της περιοχής ως βιομηχανική ζώνη για το σύνολο της Τουρκίας.

Μετά από την τελωνειακή ένωση της Τουρκίας με την Ευρώπη τον Ιανουάριο του 1996, μια σημαντική αύξηση έγινε στον αριθμό των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Επιπλέον, όπως ήδη τονίστηκε, η μοναδική στρατηγική θέση της Τουρκίας προσελκύει πολλές Ευρωπαϊκές πολυεθνικές που θεωρούν την Τουρκία ως αξιόπιστη βάση για τις αυξανόμενες γειτονικές αγορές.

Συμπερασματικά, η θέση της Τουρκίας απέναντι στις ξένες επενδύσεις έχει γίνει όλο και περισσότερο ανοικτή. Τα τελευταία 15 χρόνια η Τουρκική κυβέρνηση θεώρησε το ξένο κεφάλαιο ως έναν ουσιαστικό παράγοντα στις προσπάθειές της να βρεθεί σύντομα μεταξύ των κορυφαίων οικονομικών δυνάμεων του κόσμου. Σύμφωνα με τα Τούρκικα ανώτερα κυβερνητικά στελέχη, η Τουρκία προσφέρει διάφορα πλεονεκτήματα «θέσης» στους ξένους επενδυτές. Συγκεκριμένα, είναι τοποθετημένη εκεί όπου δύο ήπειροι συναντιούνται (Ασία και Ευρώπη) και έχει θαυμάσια πρόσβαση σε μια σειρά αγορών. Όσον αφορά την οικονομική της επίδοση, με ετήσιο ΑΕΠ περίπου 200 δισεκατομμυρίων δολαρίων, η Τουρκία καυχάται ένα πειστικό ιστορικό ανάπτυξης ως αναπτυσσόμενη οικονομία για να γίνει πρότυπο εμπορικό και οικονομικό κέντρο για την περιοχή. Η Τουρκία είναι «τοποθετημένη» σε ένα πολιτικά ασταθές μέρος του κόσμου. Όμως το πολιτικό περιβάλλον της ίδιας της χώρας συνηγορεί σε σταθερότητα και σε ένα κλίμα που συμβάλει στην προοδευτική οικονομία της ελεύθερης αγοράς. Τέλος, σχετικά με το νομικό περιβάλλον, πολλά μέτρα έχουν ληφθεί προκειμένου να απλοποιηθούν οι διαδικασίες για τους ξένους επενδυτές, ώστε να «εκμεταλλευτούν» διάφορα κίνητρα επενδύσεων, να ιδρυθούν ξένες επιχειρήσεις και να πάρουν αυτές άδεια λειτουργίας.

8. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Η Τουρκική κυβέρνηση βλέπει την ενθάρρυνση και την προστασία της ξένης επένδυσης ως ένα θεμελιώδες στοιχείο στη στρατηγική ανάπτυξης του έθνους. Για να υποστηρίξει αυτόν τον στόχο η κυβέρνηση προσφέρει διάφορα κίνητρα για να ενισχύσει τις ξένες επενδύσεις. Οι τοπικοί και οι ξένοι επενδυτές αντιμετωπίζονται ως ίσοι. Οι ξένες επιχειρήσεις μπορούν να επωφεληθούν από όλα τα κίνητρα και τα επιδόματα που χορηγούνται και στις τοπικές επιχειρήσεις. Αυτή η ίση μεταχείριση εγγυάται από το νόμο και τις συνθήκες για την αμοιβαία προστασία και προώθηση των επενδύσεων. Για να είναι αποδεκτοί για επενδύσεις οι ξένοι επενδυτές πρέπει να λάβουν ένα πιστοποιητικό κινήτρων από τη γενική διεύθυνση της ξένης επένδυσης (General Directorate of Foreign Investment, İnönü Bulvarı, 06510 Emek, Ankara, Τηλ.: +90 312 2128914-5, Fax: +90 312 2128916)

Από τη δεκαετία του '80 η πρακτική της Τουρκίας είναι στραμμένη προς το εξωτερικό και βασισμένη στην οικονομική πολιτική της ελεύθερης αγοράς. Η πολιτική αυτή αλλαγή έχει αυξήσει την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα και παρέχει μια γενική ευελιξία στην οικονομία. Η φιλελευθεροποίηση της νομοθεσίας για την ξένη επένδυση καθώς επίσης και η χαλάρωση των γραφειοκρατικών διατυπώσεων από την Τουρκική κυβέρνηση έχουν προωθηθεί, προκειμένου να προσελκυστεί η ξένη επένδυση. Το κόστος εργασίας είναι σχετικά χαμηλό και υπάρχει ένα πολύ καλά καταρτισμένο εργατικό δυναμικό. Τέλος, η μεταφορά των κερδών στο εξωτερικό δεν υπόκειται σε οποιαδήποτε ποινική ρήτρα

Όπως επισημάνθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η Τουρκία έχει επίσης διάφορες ζώνες ελεύθερων συναλλαγών, οι οποίες άρχισαν τη λειτουργία τους το 1987 και έχουν ως πρώτιστο σκοπό να βοηθήσουν τους επενδυτές και τους έμπορους να επωφεληθούν από τη στρατηγική θέση της Τουρκίας μεταξύ των αγορών και της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής καθώς επίσης και της Βόρειας Αφρικής. Υπάρχουν αυτήν την περίοδο 13 τέτοιες ζώνες και λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύψουν όλους τους διαφορετικούς τύπους βιομηχανιών.

Μερικά από τα κίνητρα που προσφέρονται σε αυτές τις ζώνες περιλαμβάνουν:

- Φορολογική απαλλαγή από Φ.Π.Α και δασμούς.
- Απαγόρευση κάθε δράσης για απεργίας για 10 έτη.
- Διαθεσιμότητα κρατικής βοήθειας.
- Μηδενικός εταιρικός φόρος.
- Ελεύθερη μεταφορά του εισοδήματος που παράγεται από τις δραστηριότητες στη ζώνη.
- Απαλλαγή από τις διαδικασίες εξαγωγής για τις εξαγωγές από την Τουρκία μέχρι μια αξία 800 Ευρώ.
- Μειωμένη γραφειοκρατία.

8.1 Επιχειρηματικές Ευκαιρίες

Οι δημοφιλέστερες βιομηχανίες για επένδυση στην Τουρκία είναι: Οι βιομηχανίες γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, τα έτοιμα τρόφιμα, τα προϊόντα νερού και σόδας, οι βιομηχανίες ζαχαρωδών προϊόντων, η βιομηχανία βοδινού κρέατος, τα ποτά, η βιομηχανία χυμών, η βιομηχανία αλευριού και η βιομηχανία μηχανών.

Η βιομηχανία τροφίμων είναι ίσως η παλαιότερη βιομηχανία στην Τουρκία. Το 1996 οι εξαγωγές του τομέα ήταν 3 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ οι εισαγωγές ήταν 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια. Πρόσφατα, με την δημιουργία νέας νομοθεσίας, η λειτουργία της βιομηχανίας έχει υποβληθεί σε μια εκτεταμένη αλλαγή. Οι πολυεθνικές εταιρίες κερδίζουν επιθετικά μερίδιο αγοράς από τις παραδοσιακές μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις. Παραδοσιακά, η δομή της βιομηχανίας αποτελούνταν κατά 80 τοις εκατό από μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις. Αυτοί οι αριθμοί μετατοπίζονται ριζικά προς τα μεγάλα κεφάλαια της μεγάλων επιχειρήσεων και των πολυεθνικών εταιριών (*Capital Monthly Journal*, 1998, σελ. 30).

Η βιομηχανία γάλακτος παρέχει μια πολύ καλή ευκαιρία στους επενδυτές στην Τουρκία για τοποθέτηση κεφαλαίων. Αυτήν την περίοδο, η παραγωγή γάλακτος είναι αρκετά χαμηλή στην Τουρκία λόγω των απαρχαιωμένων συστημάτων διανομής. Οι επενδυτές που μπορούν να εκμεταλλευτούν τις νέες

τεχνολογίες θα έχουν τη δυνατότητα για σημαντικά περιθώρια κέρδους και μερίδιο αγοράς.

Ακόμη, οι σημαντικές μετατοπίσεις στις δημογραφικές κατανομές, ειδικά η εμφάνιση της εργαζόμενης γυναίκας και τα υψηλά επίπεδα αστικοποίησης, έχουν προκαλέσει ζήτηση έτοιμων φαγητών σε όλη την Τουρκία. Η κατανάλωση έτοιμων φαγητών είναι σχετικά μικρή έναντι των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Εντούτοις, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης σε αυτήν την βιομηχανία στα τελευταία έτη αυξάνεται συνεχώς κατά 6,5 τοις εκατό (*Capital Monthly Journal*, 1998, σελ. 37).

Η βιομηχανία ζαχαρωδών προϊόντων ελέγχεται 60 τοις εκατό από μια τοπική επιχείρηση (ULKER). Η κατανάλωση σε αυτόν τον τομέα είναι πιο μικρή από τα διεθνή επίπεδα. Το υψηλό αναπτυξιακό δυναμικό αυτού του τομέα είναι αρκετά δελεαστικό για τους διεθνείς επενδυτές. Η μικρή κατανάλωση, η μεγάλη ποικιλία των καλλιεργούμενων φρούτων και οι ευκαιρίες εξαγωγής κάνουν τον τομέα των αναψυκτικών και χυμών ελκυστικό για τους επενδυτές. Η δυναμικότητα των προϊόντων νερού και σόδας είναι περίπου 70 εκατομμύρια δολάρια. Επιπλέον, το μέσο ποσοστό αύξησης αυτού του τομέα τα έξι χρόνια από το 1992 ως το 1998 είναι περίπου 28 τοις εκατό (*Capital Monthly Journal*, 1998, σελ. 35).

Η αυτοκινητοβιομηχανία στην Τουρκία έχει μεγάλη δυνατότητα εξαγωγών. Το 1996, οι εξαγωγές έφθασαν τα 800 εκατομμύρια δολάρια. Το 1997, το ποσοστό αύξησης σε αυτήν την βιομηχανία ήταν 12% έναντι του προηγούμενου έτους. Πάντως, προκειμένου να συνεχίσει να ευημερεί, αυτή η νέα βιομηχανία απαιτεί μια καινούρια επένδυση κεφαλαίων (*Capital Monthly Journal*, 1998, ρ.39).

Τέλος, η βιομηχανία μηχανημάτων προσελκύει το ενδιαφέρον διάφορων αναπτυσσόμενων χωρών. Ένας σημαντικός αριθμός μεσαίων και μεγάλων Τουρκικών επιχειρήσεων έχει συμφωνίες αδειών «τεχνογνωσίας» με προεξέχουσες διεθνείς επιχειρήσεις του χώρου. Η Τουρκία δέχεται με ευχαρίστηση τις ξένες επενδύσεις που γίνονται με κοινοπρακτικές επιχειρήσεις και μεταφορά τεχνολογίας. Ένα βασικό στοιχείο αυτής της προσέγγισης είναι η χρήση της εξειδικευμένης και σχετικά ανέξοδης εργασίας για να είναι ανταγωνιστική η βιομηχανία της χώρας στις παγκόσμιες αγορές.

Υπάρχουν καλές ευκαιρίες για τους ξένους εξαγωγείς και επενδυτές, ειδικά στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, των ιατρικών και φαρμακευτικών προϊόντων, των αυτοκίνητων, της ηλεκτρικής παραγωγής, του γενικού βιομηχανικού εξοπλισμού, των μηχανών γραφείων και του άλλου εξοπλισμού μεταφορών και τέλος των χημικών ουσιών και των σχετικών προϊόντων. Η ποιότητα και η εμπορευσιμότητα των προϊόντων είναι μερικοί από τους σημαντικότερους παράγοντες για τις επιχειρήσεις που θέλουν να κατακτήσουν και να διατηρήσουν μια θέση στην Τουρκική αγορά. Οι εξαγωγείς δεν μπορούν αυτόματα να υποθέσουν πως ότι πουλά στην εγχώρια αγορά θα πουλήσει απαραίτητως στην Τουρκία.

Εντούτοις με την προσεκτική έρευνα, την ανάπτυξη, την υιοθέτηση μιας επαγγελματικής προσέγγισης και την εύρεση των σωστών συνεργατών οι επιχειρήσεις μπορούν να παραγάγουν καλά επιχειρησιακά αποτελέσματα. Πάντως, οι ενδιαφερόμενοι προμηθευτές σε Τουρκικές δημόσιες επενδύσεις πρέπει να αναπτύξουν ισχυρές σχέσεις με τους σχετικούς ανώτερους υπαλλήλους. Αυτό θα απαιτήσει συχνά ταξίδια στην Τουρκία και άφθονη επένδυση σε χρόνο και ενέργεια για την κατανόηση των αναγκών και των περιορισμών του αγοραστή.

Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για χρηματοδοτική ενίσχυση είναι τεράστιες. Τα προγράμματα που οργανώνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Παγκόσμια Τράπεζα και τα Ηνωμένα Έθνη είναι μια πηγή χρηματοδότησης για κοινοπραξίες και άλλες διασυνοριακές συνεργασίες. Οι εταιρίες επομένως παρακινούνται έντονα να διατηρήσουν τακτική επαφή με τους διεθνείς οργανισμούς και τις κυβερνήσεις που δίνουν δάνεια. Σε μερικές περιπτώσεις αυτό μπορεί να γίνει αποτελεσματικότερα με επίσκεψη στα γραφεία των οργανισμών αυτών που βρίσκονται στις «βοηθούμενες» χώρες.

Οι αρχικές πληροφορίες για τις διάφορες χρηματοδοτικές αντιπροσωπείες ενίσχυσης είναι διαθέσιμες μέσω ποικίλων πηγών, όπως οι σύνδεσμοι εξαγωγέων και τα προξενεία. Ο επόμενος «σταθμός» για εκείνους που έχουν κάνει την προκαταρκτική έρευνα και θέλουν πιο λεπτομερή καθοδήγηση είναι η Ένωση των Εμπορικών Επιμελητηρίων, της Βιομηχανίας, του Ναυτιλιακού Εμπορίου και των Ανταλλαγών Προϊόντων της Τουρκίας (Chambers of Commerce, Industry, Maritime Commerce and Commodity Exchanges of Turkey, UCCET), Ataturk Bulvar 149, Bakanliklar, 06640, Άγκυρα (τηλ.: (312)

8.2 Σύσταση Επιχείρησης

Για τη λήψη της έγκρισης για την ίδρυση επιχείρησης ο ενδιαφερόμενος μπορεί να απευθυνθεί στο Τουρκικό Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου. Για μια Ανώνυμη Εταιρεία, τουλάχιστον πέντε ιδρύοντα μέλη είναι απαραίτητα. Το ελάχιστο κατατεθειμένο κεφάλαιο πρέπει να είναι το 25% του συνολικού κεφαλαίου, αλλά τουλάχιστον 50.000 δολάρια για κάθε επενδυτή. Μια ιδιωτική εταιρία περιορισμένης ευθύνης απαιτεί τουλάχιστον δύο συνεργάτες. Κάθε ξένος επενδυτής πρέπει επίσης να πληρώσει ένα ελάχιστο 50.000 δολάρια. Αυτά τα χρήματα πρέπει να μεταφερθούν στην Τουρκία σε «σκληρό» νόμισμα, να μετατραπούν στην Τουρκική λίρα και να κατατεθούν σε μια Τουρκική τράπεζα.

Τα έγγραφα που πρέπει να παρουσιαστούν στο Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου είναι τα ακόλουθα:

1. Άρθρα του σχετικού συνδέσμου που πιστοποιούνται από έναν συμβολαιογράφο.
2. Πιστοποιητικό της μετατροπής και της κατάθεσης του ξένου νομίσματος.
3. Έγκριση επένδυσης από το UT (Τούρκικο Εμπορικό Επιμελητήριο).
4. Υπόμνημα συμφωνίας, όπου ο υποψήφιος είναι νομικό πρόσωπο.

Μετά από την επιβεβαίωση της ίδρυσης της επιχείρησης από το Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου, ακολουθεί η εγγραφή στα αρχεία των πόλεων. Αυτό απαιτεί την παρουσίαση:

1. Σύμβαση μισθώματος για τις εγκαταστάσεις γραφείων.
2. Άρθρα του σχετικού συνδέσμου όπως εγκρίθηκαν από το Υπουργείο βιομηχανίας και εμπορίου.
3. Επικυρωμένο δείγμα της υπογραφής.
4. Εγγραφή στον εμπορικό κατάλογο.
5. Εγγραφή στο εμπορικό επιμελητήριο ή στο επιμελητήριο της βιομηχανίας.

6. Απελευθέρωση του κατατεθειμένου κεφαλαίου μετά την υποβολή της τεκμηρίωσης για την εγγραφή στον εμπορικό κατάλογο.
7. Επιβεβαίωση της ίδρυσης της επιχείρησης από την UT.
8. Εγγραφή στην τοπική αρχή φόρων και κοινωνικής ασφάλειας.

Η τουρκική κυβέρνηση ενθαρρύνει τις ξένες επιχειρήσεις να επενδύσουν στην Τουρκία είτε μέσω του σχηματισμού μιας νέας επιχείρησης είτε με την απόκτηση μιας υπάρχουσας επιχείρησης (και οι δύο είναι εξίσου αποδεκτές). Η κυβέρνηση προσφέρει και επίσημα κίνητρα επένδυσης στους ξένους και εσωτερικούς επενδυτές, που στοχεύουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας και/ή στην εισαγωγή νέας τεχνολογίας. Αυτά περιλαμβάνουν:

1. Αφορολόγητη εισαγωγή των ακατέργαστων προϊόντων,
2. επιδόματα επένδυσης,
3. απαλλαγή από εισφορές στο Ταμείο «Resource Utilization Support Fund» και
4. απαλλαγή από το Φ.Π.Α.

Η τοποθεσία ίδρυσης της επιχείρησης γενικά καθορίζεται από τους ιδιαίτερους επιχειρησιακούς παράγοντες. Γενικά, πάντως, οι βιομηχανίες καταναλωτικών προϊόντων και υπηρεσιών τείνουν να εγκαθίστανται στην Κωνσταντινούπολη, η αμυντική βιομηχανία στην Άγκυρα, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα στην Αντάνα και στην Μπούρσα, τα αυτοκίνητα στην Μπούρσα και οι άλλες κατασκευαστικές εταιρίες σε διάφορες μεγάλες πόλεις.

Χρηματοδότηση μπορεί να ληφθεί από τοπικές τράπεζες (μόνο τις κοινοπρακτικές), τις ξένες τράπεζες, τους χρηματοδοτικούς οργανισμούς ή τη μητρική εταιρεία. Συμβουλές για την επένδυση μπορούν να ληφθούν από τα εμπορικά τμήματα στις πρεσβείες ή τα προξενεία καθώς επίσης και το γενικό διευθυντή ξένης επένδυσης του Υπουργείου Οικονομικών στην Άγκυρα (Foreign Investment at the Prime Ministry, Undersecretariat of the Treasury in Ankara).

8.3 Στελέχωση

Σύμφωνα με τις σχετικές εκθέσεις, η Τουρκία έχει έναν μεγάλο αριθμό από ανειδίκευτους και ημειδίκευμένους εργαζομένους. Το επίπεδο

εκπαίδευσης είναι κατώτερο αυτού των αναπτυγμένων χωρών, εντούτοις η κίνηση για αύξηση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης σε πέντε έως οκτώ έτη θεωρείται ως προσπάθεια να καταπολεμηθούν αυτά τα προβλήματα. Οι δαπάνες για εργασία πάντως είναι χαμηλές και μπορούν να αποτελέσουν τελικά ένα μικρό μόνο μέρος από τις συνολικές δαπάνες παραγωγής. Σε διεθνείς έρευνες η Τουρκία ταξινομείται σε καλή θέση στην ανταγωνιστικότητα της, δεδομένου ότι το εργατικό δυναμικό της είναι δεκτικό στην εκμάθηση των νέων τεχνικών και δεξιοτήτων. Ωστόσο, τα άτομα που απασχολούνται στο γεωργικό τομέα είναι η πλειοψηφία των εργαζόμενων στην Τουρκία.

Η πιο κοινή μέθοδος στρατολόγησης στην Τουρκία είναι από στόμα σε στόμα καθώς επίσης και με αγγελίες σε εφημερίδες. Υπάρχουν διάφορες εφημερίδες που έχουν αγγελίες εργασιών. Μια άλλη εναλλακτική λύση είναι η στρατολόγηση μέσω των αντιπροσωπειών στρατολόγησης, οι οποίες εξυπηρετούν ξένες επιχειρήσεις στην Τουρκία που δεν έχουν ικανοποιητικές πληροφορίες για την αγορά εκεί. Βοηθούν, επίσης, τις μεσαίες και μικρές κλίμακας επιχειρήσεις που στερούνται των «εσωτερικών» τεχνικών στρατολόγησης. Τέλος, οι «κυνηγοί κεφάλων» (Head-hunters) γίνονται όλο και περισσότερο δημοφιλείς.

8.4 Τοπικοί Κανονισμοί

Η Συμφωνίες Προώθησης και Προστασίας των Επενδύσεων (Investment Promotion and Protection Agreements) είναι διακρατικές συνθήκες μακροχρόνιας διάρκειας με σκοπό να ενθαρρύνουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών και συνεπώς τις ροές επενδύσεων με την εφαρμογή των υψηλών προτύπων προστασίας των επενδυτών του διεθνούς δικαίου. Περιλαμβάνουν:

- Αμερόληπτη επεξεργασία στοιχείων από το κράτος που δέχεται τις επενδύσεις,
- αποζημίωση για απαλλοτριώσεις,
- απεριόριστη αποστολή των κερδών και
- διεθνής διαιτησία σε περίπτωση διαφωνίας των επενδυτών και του κράτους που δέχεται τις επενδύσεις.

Δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στην ξένη επένδυση. Στην πραγματικότητα η Τουρκία έχει υπογράψει διάφορες διμερείς συνθήκες με χώρες από όλο τον κόσμο. Αυτή η τάση αναμένεται να συνεχιστεί, καθώς η οικονομία αλλά και η σχέση της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση αναπτύσσεται.

8.5 Χρηματοδότηση

Το Τουρκικό τραπεζικό σύστημα έχει βελτιωθεί αισθητά από τη δεκαετία του '80. Πολλές νομοθετικές αλλαγές και η άρση των ελέγχων του χρηματοοικονομικού συστήματος ακολούθησαν την ταχεία ανάπτυξη της οικονομίας, την άνοδο στις απαιτήσεις για οικονομικές υπηρεσίες και την επέκταση των σχέσεων εξωτερικού εμπορίου. Οι μεταρρυθμίσεις οδήγησαν ακόμη στον αυξανόμενο ανταγωνισμό στο χρηματοοικονομικό σύστημα.

Οι τοπικές τράπεζες έχουν προσαρμοστεί βαθμιαία στον αυξανόμενο ανταγωνισμό με νέες υπηρεσίες και προϊόντα. Η άφιξη των ξένων τραπεζών στις αρχές της δεκαετίας του '80 προέτρεψε για γρηγορότερο εκσυγχρονισμό με τη μεταπήδηση από τη χειρωνακτική εργασία στα πλήρως αυτοματοποιημένα συστήματα. Τόσο οι Τουρκικές όσο και οι ξένες τράπεζες προσφέρουν σήμερα μια πλήρη σειρά υπηρεσιών. Εκτός από τα δάνεια των ιδιωτικών τραπεζών, υπάρχουν και διάφορες μορφές κρατικών «βοηθειών» στο τρέχον καθεστώς επένδυσης που είναι διαθέσιμες στους τοπικούς και στους ξένους επενδυτές τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Επιχορηγήσεις και δάνεια είναι διαθέσιμα από τις εθνικές και περιφερειακές αρχές, ενώ προσφέρονται ακόμη: κίνητρα τελωνειακών απαλλαγών ή μειώσεων, επιδόματα επένδυσης, απαλλαγή από τα φορολογικά καθήκοντα ή πίστωση σε αυτά, ενεργειακή επιχορήγηση, προσφορά γης και επιδοτούμενες πιστώσεις. Η γραμματεία του Υπουργείου Οικονομικών στην Άγκυρα μπορεί να παρέχει περισσότερες πληροφορίες για τις διαθέσιμες δυνατότητες.

8.6 Αντιπρόσωποι στην Αγορά

Η προσωπική επαφή είναι πολύ σημαντική στις επιχειρηματικές επαφές στην Τουρκία και η επαφή πρόσωπο με πρόσωπο με τους πιθανούς

πελάτες βοηθά συχνά να επιταχυνθεί η είσοδος στην αγορά. Είναι μια καλή ιδέα να τηλεφωνήσει και να στείλει φαξ κάποιος για το κλείσιμο μιας συνάντησης, αλλά και να γνωρίζει ότι οι χρόνοι μπορούν να είναι «εύκαμπτοι». Μισή ώρα πιο νωρίς ή αργότερα για τις συναντήσεις είναι αποδεκτή (λόγω των συνθηκών κυκλοφορίας).

Εκτός αν τα ενδιαφέροντα μιας εταιρίας είναι αρκετά μεγάλα ώστε να επιτρέψουν το άνοιγμα ενός γραφείου στην Τουρκία, ο αποτελεσματικότερος τρόπος για την πώληση μιας ξένης επιχείρησης στην Τουρκία είναι να εξασφαλιστούν οι υπηρεσίες ενός αξιόπιστου και καταρτισμένου τοπικού αντιπροσώπου που εργάζεται με προμήθεια. Οι προσεκτικές έρευνες σχετικά με τη στάση και τα πιθανά συγκρουόμενα συμφέροντα οποιωνδήποτε υποψήφιων πρακτόρων πρέπει να γίνουν προτού υπογραφούν οι σχετικές συμφωνίες. Δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο στην υπογραφή συμφωνιών αντιπροσωπειών.

Η Κωνσταντινούπολη και σε μικρότερη έκταση η Ιζμίρ, είναι οι κύριες αγορές για τις εισαγωγές, ενώ η Άγκυρα είναι το κέντρο για τις περισσότερες κρατικές επιχειρήσεις. Συνιστάται έντονα να διορίζονται αντιπρόσωποι (διανομείς) είτε για ολόκληρη τη χώρα, είτε για συγκεκριμένες περιοχές ή τύπους επιχειρήσεων. Μόλις διοριστεί ένας πράκτορας χρειάζεται την πλήρη υποστήριξη της ξένης εταιρίας για οδηγίες πωλήσεων, τεχνικές πληροφορίες και ούτω καθ' εξής.

Εάν κάποια εταιρία επιθυμεί να επεκταθεί εμπορικά στην Τουρκία θα πρέπει να υποβάλει αίτηση για άδεια στο Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου στην Άγκυρα. Εάν επιθυμεί να ιδρύσει ένα υποκατάστημα ή μια θυγατρική θα πρέπει να πάρει έγκριση από τη Γενική Διεύθυνση της Ξένης Επένδυσης στην Άγκυρα (General Directorate of Foreign Investment).

Ο διορισμός ενός τοπικού πράκτορα ή ενός αντιπροσώπου θα είναι σημαντικός για το μάρκετινγκ, τις πωλήσεις, την ρύθμιση των διαδικασιών εισαγωγών καθώς επίσης και τη βοήθεια για την εκτέλεση όλων των ουσιαστικών λειτουργιών μέσα στην αγορά. Ο πράκτορας είναι «τα μάτια και τα αυτιά» της ξένης εταιρίας.

8.7 Επιχειρηματικές Πρακτικές

Επιχειρηματική συμπεριφορά

Επίσημο κοστούμι ή σακάκι και γραβάτα πρέπει πάντα να φοριούνται στις επιχειρηματικές συναναστροφές. Τα Αγγλικά μιλιούνται ευρέως στους επιχειρησιακούς κύκλους, αν και μια προσπάθεια από τον επισκέπτη να μιλήσει λίγο τα Τουρκικά εκτιμάται. Η πλειοψηφία των ανθρώπων εκτιμά την ακρίβεια στις συναντήσεις και οι επαγγελματικές κάρτες χρησιμοποιούνται ευρέως. Οι ώρες γραφείων είναι Δευτ.-Παρ. 08:30-12:00 και 13:30-17:30. Το καλοκαίρι στις περιοχές της Μεσογείου, τα κυβερνητικά γραφεία και πολλά άλλα ιδρύματα είναι κλειστά κατά τη διάρκεια του απογεύματος στους θερινούς μήνες. Οι θερινές ώρες καθορίζονται κάθε έτος από τους επαρχιακούς κυβερνήτες.

Διασκέψεις/Συνθήκες

Η Κωνσταντινούπολη και η Αττάλεια είναι οι δημοφιλέστεροι τόποι συναντήσεων. Εκεί υπάρχουν πολλά ξενοδοχεία τεσσάρων και πέντε αστέρων, τα οποία παρέχουν τις κατάλληλες εγκαταστάσεις και μπορούν να φιλοξενήσουν διασκέψεις και συνεδριάσεις στα διεθνή πρότυπα. Επαφή: UKTAS, Διεθνές Κέντρο Συνεδρίων INC, Harbiye 80230, Κωνσταντινούπολη (τηλ.: (212) 296.3055 fax: (212) 224.0878 ιστοχώρος: www.icec.org). Το «Crowne Plaza Istanbul» στην Κωνσταντινούπολη έχει ένα κέντρο διαλέξεων με εγκαταστάσεις μέχρι και για 1000 ανθρώπους (τηλ.: (212) 560.8110 fax (212) 560 8155).

Συνηθισμένη διαδικασία καταβολής πληρωμών

Οι Τούρκοι εισαγωγείς μπορούν να συμφωνήσουν με τον ξένο προμηθευτή να πληρώσουν με ενέγγυο πίστωση (Letter of Credit, L/C), μετρητών με την επίδειξη έγγραφων (Cash Against Documents), μετρητών με την επίδειξη προϊόντων (Cash Against Goods) ή τραπεζικά ενέγγυα (Bankers Draft). Σύμφωνα με τον Τουρκικό νόμο, η ιδιοκτησία των αγαθών μεταφέρεται στον αγοραστή με τα σταλμένα τιμολόγια και τα έγγραφα παράδοσης των αγαθών στο μεταφορέα. Επομένως, η προκαταβολή πληρωμής ή τα L/Cs

πρέπει να προτιμηθούν λόγω των πιθανών προβλημάτων με τους όρους CAD και CAG (Cash Against Documents και Cash Against Goods), εάν ο αγοραστής αρνείται να πληρώσει. Τα αγαθά που υπόκεινται σε τελωνειακούς δασμούς, λόγω της συμφωνίας της τελωνειακής ένωσης, πρέπει να συνοδεύονται από τα σχετικά συμπληρωμένα έντυπα ATR που εκδίδονται από τα εμπορικά επιμελητήρια και τη βιομηχανία.

Συλλογή χρεών

Γενικά, οι Τουρκικές εταιρίες έχουν ένα καλό ιστορικό πληρωμών. Τα προβλήματα πληρωμών επιλύονται στα δικαστήρια, μια παραδοσιακά αργή διαδικασία που πρέπει να αποφεύγεται. Συστήνεται μια καλά σχεδιασμένη σύμβαση, που περιγράφει σαφώς τα καθήκοντα και τις ευθύνες κάθε συμβαλλόμενου μέρους. Στην Τουρκία είναι διαθέσιμη η δυνατότητα μέτρησης της πιστοληπτικής ικανότητας (Dun και Bradstreet), όπως και μερικές αντιπροσωπείες και δικηγόροι συλλογής χρέους που ειδικεύονται στη συλλογή χρέους.

Οι επιχειρήσεις πρέπει να έρθουν σε επαφή με έναν υποκατάστημα της διεθνούς τράπεζάς της επιλογής τους για να τους συμβουλέψει για την καλύτερη «διαδρομή» για τα χρήματά τους, ώστε να μεταφερθούν τελικά στις εγχώριες τράπεζες. Το υποκατάστημα αυτό μπορεί, επίσης, να δώσει και συμβουλές για πιστωτική διαχείριση, βραχυπρόθεσμη πιστωτική ασφάλεια και πρακτόρευση.

Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγών

Πολλοί κρατικοί οργανισμοί παρέχουν ασφάλεια ή/και ρυθμίζουν τα μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα «πακέτα» χρηματοδότησης σε ένα ευρύ φάσμα αγορών παγκοσμίως για τους εξαγωγείς. Μπορούν, επίσης, να παρέχουν και επαφές στους εξαγωγείς αναλωσίμων για ασφάλιση στον ιδιωτικό τομέα. Τέλος, διάφορες επιχειρήσεις παρέχουν ασφάλεια για τη βραχυπρόθεσμη πίστωση, ώστε να εξασφαλίσουν τους πελάτες τους ενάντια στη μη πληρωμή.

Μεταφορά

Το έβδομο πενταετές σχέδιο προβλέπει κυβερνητικές επενδύσεις 172 τρισεκατομμυρίων Τούρκικων λιρών για έργα μεταφορών και υποδομής. Στο πρόγραμμα επενδύσεων του 1996 αυτοί οι δύο τομείς έχουν την κορυφαία προτεραιότητα με 66 τρισεκατομμύρια Τούρκικες λίρες να επιμερίζονται σε 177 έργα οδικών μεταφορών. Η βιομηχανία του τουρισμού και η σταθερή αύξηση του διεθνούς εμπορικού όγκου σπρώχνουν την κυβέρνηση να κάνει την επέκταση και τον εκσυγχρονισμό της υποδομής των μεταφορών της Τουρκίας μια κορυφαία προτεραιότητα. Στο τέλος του 1995 η Τουρκία είχε 61,245χλμ. δρόμων, τα οποία περιελάμβαναν 1,246χλμ. αυτοκινητόδρομων. Γενικά, υπάρχει ένα καλό δίκτυο δρόμων που συνδέει τα διαφορετικά μέρη της χώρας.

Εγκαταστάσεις λιμένων και αποθηκών εμπορευμάτων

Πέντε λιμάνια δέχονται κυρίως τον όγκο του εμπορίου της Τουρκίας: Στην Κωνσταντινούπολη, στη Μερσίν, στο Ιζμίρ, στο Ισκεντεράν και στο Κοκαέλι. Το 1996 η Τουρκία δέχθηκε 6,5 εκατομμύρια τόνους ναυτικού εμπορίου. Τα 7.300 χλμ. ακτών στην Τουρκία περιλαμβάνουν 15 σημαντικούς δημόσιους λιμένες, 30 μικρότερους λιμένες και 35 εξειδικευμένους λιμένες. Δεδομένου ότι τρία από τα κύρια βιομηχανικά αστικά συγκροτήματα της Τουρκίας (Κωνσταντινούπολη, Ιζμίρ και Αντάνα) βρίσκονται κοντά στη θάλασσα και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζει στις παράκτιες περιοχές, τα λιμάνια των περιοχών αυτών τείνουν να επιβαρυνθούν υπερβολικά και να γίνουν ανεπαρκή.

Υπάρχουν μερικοί κανόνες που πρέπει να ακολουθηθούν κατά την αποστολή των αγαθών στην Τουρκία:

- Θα πρέπει να φτάσουν τα προϊόντα και οι υπηρεσίες στον πελάτη εγκαίρως.
- Οι κύριες επιλογές για την Τουρκία είναι οι οδικοί άξονες, η αερομεταφορές, το ταχυδρομείο, οι υπηρεσίες αποστολής δεμάτων αεροπορικώς και οι υπηρεσίες ταχυμεταφορών.
- Η τελική απόφαση πρέπει να είναι βασισμένη σε ένα μίγμα τεσσάρων απαιτήσεων: ταχύτητα, κόστος, αξιοπιστία και χαρακτηριστικά των προϊόντων.

- Για όλες τις μεθόδους εκτός από το ταχυδρομείο είναι συχνά ευκολότερο να χρησιμοποιηθούν κοντέινερς.
- Οι αποστολές θα πρέπει να προσεγγιστούν στα αρχικά στάδια της έρευνας αγοράς παρά να αναζητηθούν όταν τα αγαθά είναι έτοιμα να μεταφερθούν.

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο

Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είναι όλο και περισσότερο διαθέσιμο. Το εθνικό διαδίκτυο της Τουρκίας καθιέρωσε την επικοινωνία του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου το 1996 και γίνεται όλο και περισσότερο δημοφιλές. Τα περισσότερα ξενοδοχεία πολυτέλειας παρέχουν εγκαταστάσεις επικοινωνίας και τηλεφωνικές υποδοχές Ευρωπαϊκού τύπου στα δωμάτια. Πολλές επιχειρήσεις έχουν τώρα και διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Τηλέφωνο

Το Τουρκικό τηλεφωνικό σύστημα είναι αυτοματοποιημένο. Τα τηλεφωνήματα πληρώνονται με τηλεφωνικές κάρτες ή κέρματα. Τα τηλέφωνα για τηλεφωνικές κάρτες είναι πιο διαδεδομένα στις πόλεις και στις τουριστικές περιοχές. Οι χρεώσεις κλήσεων μετριοούνται σε μονάδες χρήσης. Τα κέρματα πωλούνται σε τρία μεγέθη, που αυξάνονται στο μέγεθος ανάλογα με εάν είναι τοπικό, περιφερειακό ή μια διεθνής κλήση. Οι κάρτες είναι διαθέσιμες από τα ταχυδρομεία. Τα κέρματα είναι επίσης διαθέσιμα από τα τοπικά «Bakkals» (παντοπωλεία).

Όταν «στήνεται» μια επιχείρηση στην Τουρκία οι αλλοδαποί ενθαρρύνονται να έχουν τις τηλεφωνικές γραμμές στο όνομα ενός Τούρκου συνεργάτη δεδομένου ότι αυτό θα μειώσει τις δαπάνες. Ο τομέας των τηλεπικοινωνιών υποβάλλεται σε άρση των ελέγχων, όποτε και κάποια διοικητική αναταραχή είναι πιθανή.

Ταχυδρομείο

Τα Τουρκικά ταχυδρομεία είναι εύκολα αναγνωρίσιμα από τις κίτρινες πινακίδες τους. Τα κεντρικά ταχυδρομεία είναι ανοικτά 08:00 με 24:00. Η εταιρία Posta Telefon Telegraf (PTT) λειτουργεί τα ταχυδρομεία. Πολλοί μεγάλοι σταθμοί τραιίνων και λεωφορείων έχουν στις εγκαταστάσεις τους

γραφεία ΡΤΤ. Τα ΡΤΤ προσφέρουν και μια υπηρεσία μεταφορών αποκαλούμενη *Acele Servizi Posta (APS)* και λειτουργεί διεθνώς. Συμπληρωματικές διεθνείς υπηρεσίες μεταφορέων είναι ευρέως διαθέσιμες.

Όλα τα δέματα που ταχυδρομούνται εκτός της χώρας πρέπει να ανοίγονται για τελωνειακές επιθεωρήσεις. Οι Τουρκικές ταχυδρομικές διευθύνσεις γράφονται συνήθως με το όνομα της κύριας οδού πρώτα, έπειτα η δευτερεύουσα οδός και έπειτα ο αριθμός του κτηρίου. Το ταχυδρομείο από την Τουρκία τείνει να αργεί ελαφρώς περισσότερο από ότι προς αυτή. Η αλληλογραφία στις διευθύνσεις έξω από τις μεγάλες πόλεις μπορεί να υπόκειται σε ιδιαίτερη καθυστέρηση.

Υπηρεσίες ταχυμεταφορών

Οι υπηρεσίες ταχυμεταφορών είναι ευρέως διαθέσιμες στην Τουρκία. Η διεκπεραίωση εγγράφων διαρκεί μια έως δύο ημέρες και τα πακέτα δύο ημέρες. Μεγαλύτερες παραδόσεις μπορούν να πάρουν μέχρι δύο εβδομάδες για να φθάσουν στην Τουρκία.

Συνάλλαγμα

Δεν υπάρχει κανένα όριο στο ποσό ξένου νομίσματος που μπορεί να εισαχθεί στην Τουρκία, αλλά όχι περισσότερες από 5.000 Τούρκικες λίρες μπορούν να ληφθούν εκτός της χώρας. Οι αποδείξεις ανταλλαγής για τη μετατροπή του ξένου νομίσματος στην Τουρκική λίρα πρέπει να κρατηθούν, δεδομένου ότι μπορεί να απαιτηθεί η παρουσίαση αυτών κατά την ανταλλαγή του Τουρκικού νομίσματος πίσω στο αρχικό ξένο νόμισμα και κατά τη λήψη των αναμνηστικών εκτός της χώρας.

Συνοψίζοντας, οι δημοφιλέστερες βιομηχανίες για επένδυση στην Τουρκία είναι: οι βιομηχανίες γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, τα έτοιμα τρόφιμα, τα προϊόντα νερού και σόδας, οι βιομηχανίες ζαχαρωδών προϊόντων, η βιομηχανία βοδινού κρέατος, τα ποτά, η βιομηχανία χυμών, η βιομηχανία αλευριού και η βιομηχανία μηχανών. Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για χρηματοδοτική ενίσχυση είναι τεράστιες. Τα προγράμματα που οργανώνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Παγκόσμια Τράπεζα και τα Ηνωμένα Έθνη είναι μια πηγή χρηματοδότησης για κοινοπραξίες και άλλες διασυνοριακές συνεργασίες. Το τουρκικό τραπεζικό σύστημα έχει βελτιωθεί

αισθητά από τη δεκαετία του '80. Πολλές νομοθετικές αλλαγές και η άρση των ελέγχων του χρηματοοικονομικού συστήματος ακολούθησαν την ταχεία ανάπτυξη της οικονομίας, την άνοδο στις απαιτήσεις για οικονομικές υπηρεσίες και την επέκταση των σχέσεων εξωτερικού εμπορίου. Οι τοπικές τράπεζες έχουν προσαρμοστεί βαθμιαία στον αυξανόμενο ανταγωνισμό με νέες υπηρεσίες και προϊόντα.

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

9.1 Γενικά

Η Τουρκία μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες της στα βασικά τρόφιμα συμπεριλαμβανομένου του αραβόσιτου, της ζάχαρης, του σίτου και του κριθαριού με τη δικιά της παραγωγή. Το βαμβάκι, ο καπνός, τα φρούτα, τα λαχανικά και τα καρύδια επαρκούν τόσο για την εγχώρια κατανάλωση όσο και για εξαγωγές. Ποικίλα ζώα εκτρέφονται. Ο γεωργικός τομέας αποτελεί ακόμα το 13% της συνολικής οικονομικής παραγωγής και είναι σημαντικός εργοδότης, ειδικά των γυναικών. Το 60% εκατό του εργατικού δυναμικού «δουλεύει» τη γη. Υπάρχει μια αρκετά μεγάλη βιομηχανία μεταλλείας που παράγει χαλκό, χρώμιο, βόρακα και σε μικρότερη έκταση βωξίτη και άνθρακα. Η παραγωγή έχει αυξηθεί σημαντικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων 20 ετών στα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, στα τυποποιημένα φαγητά, στην επεξεργασία πετρελαίου και στα χημικά, ενώ παραγωγή του σιδήρου και του χάλυβα έχει αναδειχθεί σε μια από τις σημαντικότερες βιομηχανίες. Ο τουρισμός κυριαρχεί στον τομέα των υπηρεσιών μετά από μια φάση γρήγορης επέκτασης και χρησιμεύει ως μια βασική πηγή συναλλάγματος. Το 1999, η Τουρκία δέχθηκε σχεδόν επτά εκατομμύρια επισκέπτες, που συνεισέφεραν περισσότερο από 5 δισεκατομμύρια δολάρια στην οικονομία.

Η πρόσφατη οικονομική επίδοση είναι κακή. Η οικονομία έχει συρρικνωθεί καθ' όλη τη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων ετών (κατά εννέα τοις εκατό κατά τη διάρκεια του 2001), ενώ ο πληθωρισμός αιωρήθηκε περίπου στο 60%. Εντούτοις, υπήρξαν ευδιάκριτα σημάδια της βελτίωσης κατά τη διάρκεια του 2002, όπως το ΑΕΠ που αυξήθηκε κατά τέσσερα τοις εκατό και ο πληθωρισμός μειώθηκε σε 47% (οι εκτιμήσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας, για το 2003, αναμένουν τον πληθωρισμό να μειωθεί περαιτέρω στα επίπεδα του 25%). Οι σχέσεις με το ΔΝΤ είναι δύσκολες, ειδικά μετά από την Τουρκική απόφαση να σταματήσει ένα πρόγραμμα μεταρρύθμισης βασισμένο στη σταθεροποίηση της Τουρκικής λίρας (η αξία της οποίας ήταν σχεδόν σε «ελεύθερη πτώση» για ένα μεγάλο μέρος των τελευταίων δύο ετών). Η πολιτική αστάθεια έχει υπονομεύσει τις κυβερνητικές προσπάθειες να ιδιωτικοποιηθεί μεγάλο μέρος του κρατικού τομέα. Το κράτος ελέγχει

ακόμα ένα μεγάλο μέρος της υποδομής της χώρας καθώς επίσης και των βασικών βιομηχανιών.

Η Τουρκία έχει εμφανίσει από καιρό μια φιλοδοξία για να προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υποβάλλοντας την αρχική αίτησή της το 1963. Όμως, η αναποτελεσματική οικονομική διαχείριση, η εκκρεμής κατάσταση στην Κύπρο, οι διαφωνίες με την Ελλάδα και ένα κακό ιστορικό καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν ως αποτέλεσμα να ανατρέπουν οποιαδήποτε προοπτική απόκτησης της ιδιότητας μέλους της Ε.Ε. Εν τούτοις, η Ευρώπη έχει αυξανόμενη επιρροή στη χώρα Τα Τουρκικά εμπορικά σχέδια έχουν μετατοπιστεί από τη Μέση Ανατολή στην Ευρώπη και εκατοντάδες χιλιάδες Τούρκων εργαζομένων απασχολούνται σε ολόκληρη την Ε.Ε. Η Γερμανία, η Ιταλία, η Γαλλία και η Αγγλία είναι τώρα οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της Τουρκίας. Εκτός της Ευρώπης, οι ΗΠΑ και η Σαουδική Αραβία είναι επίσης σημαντικοί. Στην ανατολή, η Τουρκία έχει ενισχύσει τις σημαντικές οικονομικές σχέσεις της με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της κεντρικής Ασίας.

9.2 Πολιτική

Αν και η πολιτική είναι πια ένας μικρός παράγοντας κινδύνου, δεδομένου ότι η εκλογή της νέας κυβέρνησης το Νοέμβριο έσπασε μια μακροχρόνια παράδοση κυβερνήσεων συνασπισμού και της σχετικής αντιπαλότητας των συμμετεχόντων μερών, ωστόσο παραμένει ο υπ' αριθμόν ένα λόγος για την έλλειψη σημαντικής προόδου στις οικονομικές μεταρρυθμίσεις και τις καθυστερήσεις στην εφαρμογή του προγράμματος του ΔΝΤ.

Η κυβέρνηση δεν έχει ακόμα ανταποκριθεί στη δυνατότητά της να κάνει αποφασιστικά βήματα στην πολιτική, τόσο λόγω της ανησυχίας της για τις σχετικές με την Ε.Ε. μεταρρυθμίσεις και το Ιρακινό ζήτημα, όσο και λόγω μιας αντιδραστικής εσωτερικής τάσης απέναντι στη δυναμική χάραξη πολιτικής, μιας αναποτελεσματικής επικοινωνίας από τα ανώτερα μέλη της αλλά και μιας γενικής απροθυμίας στο να λάβουν αποφάσεις. Όλα τα ανωτέρω είναι εν μέρει αποτέλεσμα της απειρίας του κυβερνώντος κόμματος στην διακυβέρνηση.

Η κυβερνητική ικανότητα στο να εφαρμοστεί μια συνετή δημοσιονομική πολιτική δεν πρέπει να κριθεί πρόωρα γιατί λίγα έχουν γίνει σε αυτό το μέτωπο μέχρι

τώρα. Θεωρητικά, η κυβέρνηση εμμένει στον αρχικό στόχο του 6,5% πλεονάσματος του ΑΕΠ στο πλαίσιο του προγράμματος του ΔΝΤ, το οποίο θεωρείται σημαντικό για το δανειακό περιορισμό. Μεγαλύτερη αισιοδοξία στη μακροπρόθεσμη προοπτική για την οικονομία μπορεί να αποκατασταθεί μόλις φανούν τα πρώτα συνεπή βήματα εφαρμογής.

Αναμένεται το πρόγραμμα του ΔΝΤ να παραμείνει ευρέως σε ισχύ τουλάχιστον στο μεσοπρόθεσμο μέλλον. Εάν, εν τούτοις, κατορθώσει η κυβέρνηση να εξασφαλίσει μια Αμερικανική διμερή ενίσχυση με μια πιο ευέλικτη τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων από την πρόταση του ΔΝΤ, ίσως χαλαρώσουν τα δημοσιονομικά μέτρα. Ο αντίκτυπος της εξασφάλισης του πακέτου της Αμερικανικής ενίσχυσης θα είναι βραχυπρόθεσμα θετικός για τις αγορές.

Η κυβέρνηση αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις στο μεσοπρόθεσμο μέλλον. Η διαχείριση του πολιτικού και οικονομικού αντίκτυπου από τον πόλεμο στο Ιράκ, σε συνδυασμό με την προσπάθεια ένταξης στην Ε.Ε. της δίνει κίνητρα για αντίσταση στον πειρασμό να ενδώσει σε λαϊκιστικές οικονομικές πολιτικές. Οι διακηρύξεις της είναι μέχρι τώρα πολύ φιλικές στη αγορά, αλλά η αγορά είναι πιθανό να γίνει ανυπόμονη ελλείψει πρακτικής. Θα πρέπει οι ενδιαφερόμενοι να είναι άγρυπνοι για οποιαδήποτε συγκεκριμένα δείγματα συνεπούς εφαρμογής της δημοσιονομικής πολιτικής, προκειμένου να αναθεωρηθεί η μεσοπρόθεσμη προοπτική της Τουρκίας.

9.3 Οικονομία

Η Τουρκία αντιμετωπίζει στην παρούσα φάση σημαντικές προκλήσεις όσων αφορά την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους της, λόγω της καθυστέρησης στην καταβολή της αναμενόμενης δόσης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και του πολέμου στο γειτονικό Ιράκ που επηρεάζει αρνητικά τις αγορές χρήματος και κεφαλαίου. Πάντως οι αρχές της χώρας προχώρησαν σε καταρχήν συμφωνία με το ΔΝΤ για τον προϋπολογισμό του 2003 μετά την παρουσίαση ενός εκτεταμένου πακέτου φορολογικής μεταρρύθμισης και άλλων μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής (ύψους 4,2% του ΑΕΠ) με στόχο την υλοποίηση του στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα 6,5% του ΑΕΠ.

Παράλληλα, ανακοινώθηκε και ένα ευρύ πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, για το τρέχον έτος, συνολικού ύψους 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η συνεπής εφαρμογή των προκαταρκτικών φάσεων των σχεδιαζόμενων μακροοικονομικών και διαρθρωτικών πολιτικών αναμένεται ότι θα επιτρέψει, στους επόμενους μήνες, την καταβολή της δόσης ύψους 1,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων, εξέλιξη η οποία θα ανανεώσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών και θα διευκολύνει την πρόσβαση της χώρας στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, ενώ αναμένεται ότι θα συμβάλει και στη μείωση των εγχώριων επιτοκίων τα οποία σήμερα προσεγγίζουν περίπου το 70%.

Νομισματική πολιτική

Ο πληθωρισμός έχει επιβραδυνθεί από 67,3% στο τέλος του 2001 σε 31,8% στο τέλος του περασμένου χρόνου (2002), ρυθμός που είναι σημαντικά κάτω από την επίσημη πρόβλεψη για το έτος (35%). Για αυτό το έτος (2003) η κεντρική τράπεζα στοχεύει σε μια περαιτέρω επιβράδυνση του πληθωρισμού σε 20% πριν από το τέλος του έτους σύμφωνα με το στόχο που έθεσε το ΔΝΤ.

Η Τράπεζα δεν θεώρησε την πρόσκαιρη αύξηση του πληθωρισμού τον Ιανουάριο ως αντιστροφή της τάσης επιβράδυνσης. Πράγματι, ο ρυθμός του μήνα Φεβρουαρίου ήταν κάτω από αυτόν του Ιανουαρίου (2,3% έναντι 2.6% αντίστοιχα). Όσον αφορά τη μελλοντική πορεία του πληθωρισμού, ο βασικός κίνδυνος είναι οι υψηλές τιμές του πετρελαίου και η υποτίμηση του νομίσματος (και οι δύο συνδέονται με το ζήτημα του Ιράκ). Τα παραπάνω καθώς επίσης και η κυβερνητική αξιοπιστία διαμορφώνουν τις προσδοκίες του πληθωρισμού και συνεπώς τα επίπεδα τιμών.

Οι πληροφορίες από την Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας βεβαιώνουν ότι στόχος της παραμένει η σταθερότητα των τιμών και ότι η τράπεζα θα συνεχίσει μια αυστηρή νομισματική πολιτική προκειμένου να μειωθούν τα επιτόκια (44% αυτήν την περίοδο). Ο σαφής έλεγχος του πληθωρισμού είναι ακόμα ένας από τους στόχους της τράπεζας αλλά η Ιρακινή κρίση εμποδίζει αυτήν την περίοδο κάτι τέτοιο. Η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας έχει ολοκληρώσει την προετοιμασία για τον έλεγχο του πληθωρισμού σε τεχνικό επίπεδο (από άποψη μοντελοποίησης). Επίσης, η δημοσιονομική εικόνα πρέπει να βελτιωθεί περαιτέρω, ώστε να μη γίνουν συμβιβασμοί στην πολιτική για τον πληθωρισμό.

Ακόμα, η συναλλαγματική ισοτιμία θεωρείται ακόμα πάρα πολύ ασταθής, ώστε να επιτρέψει την ακριβή στοχοθέτηση του πληθωρισμού. Η πολιτική της συναλλαγματικής ισοτιμίας είναι εν γένει αυτόνομη. Λόγοι για επέμβαση είναι η ενίσχυση των αποθεμάτων και ο περιορισμός της υπερβολικής αστάθειας του νομίσματος. Για να δείξει η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας ότι δεν έχει κανένα προτιμώμενο επίπεδο ισοτιμίας FX, η τράπεζα δεν ενδιαφέρεται για την ανταγωνιστικότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Τράπεζες

Με τα πραγματικά επιτόκια περίπου στο 28% αυτήν την περίοδο, οι τράπεζες δεν φαίνεται ακόμα να εκτελούν τον αρχικό ρόλο τους ως ένας οικονομικός μεσάζοντας στην οικονομία και ως εκ τούτου είναι ακόμα εξαρτώμενες από τις καταθέσεις και όχι από το δανεισμό. Οι μεγαλύτερες ιδιωτικές τράπεζες αναμένουν μια μικρή αύξηση των δανείων στα επόμενα δύο χρόνια. Ως εκ τούτου, η εστίαση γίνεται στα χαρτοφυλάκια των Ευρωπαϊκών ομολογιακών δανείων με μια προτίμηση για σύντομο τέλος της καμπύλης για λόγους ρευστότητας.

Αν και το 70% όλων των καταθέσεων είναι καταθέσεις σε δολάρια ΗΠΑ (η μέση ωριμότητα των καταθέσεων FX είναι 3 μήνες), συγχρόνως έχει υπάρξει και μια σημαντική αύξηση στην εγχώρια ζήτηση για τα Ευρωπαϊκά ομολογιακά δάνεια. Η μεταρρύθμιση του τραπεζικού τομέα είναι ένας από τους κύριους στόχους του προγράμματος του ΔΝΤ. Αν και σημαντικά μέτρα έχουν ληφθεί μετά την κρίση του Νοεμβρίου του 2000 (βλ. εκτενή αναφορά στο κεφάλαιο 6) για να εκκαθαριστούν, να πωληθούν ή να συγχωνευτούν οι τράπεζες λίγη πρόοδος έχει σημειωθεί σε αυτό το μέτωπο με την παρούσα κυβέρνηση λόγω της περιορισμένης χρονικής περιόδου που βρίσκεται στην εξουσία. Μόνο μια κύρια συμφωνία αναδιάρθρωσης έχει γίνει από τις εκλογές του Νοεμβρίου στον τραπεζικό τομέα και αυτή περιλαμβάνει την μεταφορά του χρέους του ομίλου Cukurova (που δραστηριοποιείται στα χρηματοοικονομικά, στις τηλεπικοινωνίες κ.α.) στην τράπεζα Yari Kredi και την πώληση της Pamukbank (η Cukurova ήταν ο κύριος μέτοχος της Yari Kredi και της Pamukbank και τα χρέη του και στις δύο ανέρχονται σε 5 δισεκατομμύρια δολάρια).

Περίπου 3 δισεκατομμύρια δολάρια του χρέους που οφείλεται στον εταιρικό τομέα έχει «αναπροσαρμοστεί» κάτω από την «Προσέγγιση της

Κωνσταντινούπολης» (Istanbul Approach), επιτρέποντας στους οφειλέτες να επιμηκύνουν την αποπληρωμή μέχρι 9 έτη υπό τον όρο ότι θα πληρώνουν το 12% αυτού είτε σε μετρητά είτε σε απόθεμα. Αλλά η εταιρική «αναπροσαρμογή» του χρέους έχει προχωρήσει σε έναν μάλλον αργό ρυθμό και η κύρια ανησυχία είναι εάν οι επιχειρήσεις που θεωρούνται αυτήν την περίοδο ως οικονομικά βιώσιμες και τους δίνεται η ευκαιρία να «αναπροσαρμόσουν» το χρέος τους θα είναι σε θέση πράγματι να εξοφλήσουν τις υποχρεώσεις τους όταν έρθει ο καιρός. Η εταιρική «αναπροσαρμογή» ελέγχεται κατά ένα μεγάλο μέρος από την εν λόγω επιχείρηση και όχι από οποιοσδήποτε εξωτερικές πηγές. Δύο κρατικές τράπεζες, η Halk και η Ziraat, έχουν αυτήν την περίοδο πάνω από 50% αναλογία επάρκειας κεφαλαίου και η οικονομική και λειτουργική αναδόμησή τους έχει ολοκληρωθεί (πηγή: Τραπεζική εποπτική και ρυθμιστική αρχή).

Επίσης στο πλαίσιο της τρέχουσας νομοθεσίας οι δύο κρατικές τράπεζες δεν μπορούν πλέον να διευκολύνουν με οποιαδήποτε «ειδικά» δάνεια ή επιχορηγήσεις άλλους κρατικούς οργανισμούς ή το γεωργικό τομέα. Ένα βήμα προς τα εμπρός θα ήταν για την κυβέρνηση να συνεχίσει με την ιδιωτικοποίηση των δύο τραπεζών. Γενικά, πάντως, η κυβέρνηση πρέπει να αποδείξει ότι η δέσμευση για τη μεταρρύθμιση του τραπεζικού τομέα παραμένει σταθερή.

Το πρόγραμμα του ΔΝΤ

Το πρόγραμμα του ΔΝΤ είναι καθυστερημένο αλλά όχι εκτροχιασμένο. Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος είναι οι δημοσιονομικές ρυθμίσεις μέσω μιας περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής, μιας νομισματικής σταθερότητας με έλεγχο του πληθωρισμού και της αναδόμησης του τραπεζικού τομέα με δομικές μεταρρυθμίσεις. Η μακροχρόνια καθυστερημένη ολοκλήρωση της τέταρτης αναθεώρησης του προγράμματος δεν έχει υλοποιηθεί ακόμα. Όμως, το Ταμείο δείχνει μεγάλη κατανόηση στις καθυστερήσεις τήρησης ορισμένων προϋποθέσεων που συνδέονται με την αναθεώρηση. Η Τουρκία είναι ο μεγαλύτερος οφειλέτης του Ταμείου μετά από τη Βραζιλία. Έχουν υπάρξει πολλά σχετικά ζητήματα στην ημερήσια κυβερνητική διάταξη, αλλά η σχετική απειρία της κυβέρνησης και ένας βαθμός ασυναρτησίας ήταν οι βασικοί λόγοι για καθυστερήσεις.

Μεταξύ των βασικών ζητημάτων στα οποία η κυβέρνηση πρέπει ακόμα να αποδώσει για την ολοκλήρωση της τέταρτης αναθεώρησης είναι η υποβολή στο κοινοβούλιο της δεύτερης φάσης του σχεδίου μεταρρύθμισης για τους άμεσους φόρους, την μείωση των περιττών υπαλλήλων του δημόσιου τομέα κατά 10.000 άτομα και της υιοθέτησης ενός σχεδίου ιδιωτικοποίησης για το μονοπώλιο της TEKEL (κρατικά ποτά και κάπνα). Σύμφωνα με το δανεισμό που ορίζει το πρόγραμμα η Τουρκία θα πάρει 1,6 δισεκατομμύρια δολάρια μετά την ολοκλήρωση της τέταρτης αναθεώρησης και 2 δισεκατομμύρια δολάρια στο σύνολο μέχρι το τέλος του 2004. Έχει υπάρξει μια εμφανής διαφωνία μεταξύ της κυβέρνησης και του ταμείου ως προς τα αναγκαία μέτρα για επιτευχθεί ο αρχικός στόχος του 6,5% πλεονάσματος του ΑΕΠ του το πλαίσιο του προγράμματος, με το ταμείο να προτείνει αυξήσεις Φ.Π.Α. και την κυβέρνηση να αντιτάσσεται σε τέτοια μέτρα.

Επίσης, η κυβέρνηση συνέχισε με μια αρκετά λαϊκίστικη αύξηση στις συντάξεις (1,5% του ΑΕΠ) στις αρχές του έτους, η οποία ήταν ενάντια στις επιθυμίες του ΔΝΤ. Ωστόσο, αναμένεται η κυβέρνηση να προσκολληθεί στους στόχους του προγράμματος τουλάχιστον θεωρητικά (ο αρχικός στόχος πλεονάσματος του ΑΕΠ θεωρείται σημαντικός για την χρηματοοικονομική σταθερότητα της χώρας). Πάντως, αναμένονται ακόμη περισσότερες καθυστερήσεις στην εφαρμογή. Υπάρχει ανησυχία για το ότι εάν πάρει τελικά η κυβέρνηση το πακέτο της Αμερικανικής διμερούς ενίσχυσης με την πιο ελαστική τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων από τη συμφωνία με το ΔΝΤ, μπορεί να μην πιεστεί αρκετά για να ικανοποιήσει τους στόχους και τις προθεσμίες του προγράμματος του ΔΝΤ.

Το Υπουργείο Οικονομικών δηλώνει ότι εάν λάβει το πακέτο του δανείου, θα ζητήσει να ρυθμιστεί εκ νέου η στρατηγική σχετικά με το ΔΝΤ (χωρίς διευκρίνιση για τι αυτό θα συνεπαγόταν στην πράξη). Όμως, υποσχέθηκαν ότι τα χρήματα δε θα χρησιμοποιηθούν για να αυξήσουν τις δαπάνες. Γενικά, έχει δοθεί η εντύπωση ότι η κυβέρνηση είναι απρόθυμη να ακολουθήσει την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων του παρόντος προγράμματος του ΔΝΤ και μεταχειρίζεται το «πακέτο» της Αμερικανικής διμερούς ενίσχυσης ως ένα πιο ευέλικτο υποκατάστατο στο πρόγραμμα του ΔΝΤ. Αυτό αποτελεί μια σημαντική ένδειξη της έλλειψης δέσμευσης στη δημοσιονομική σύνεση και στις δομικές μεταρρυθμίσεις. Εντούτοις, ο Υπουργός

Οικονομίας βεβαιώνει ότι το πρόγραμμα ΔΝΤ θα παραμένει σε ισχύ με ή χωρίς πακέτο βοήθειας. Τελικά, είναι πιο πιθανό να εκτελεστεί το πρόγραμμα παρά όχι, αλλά πιστεύεται ότι θα υπάρξουν πολλά εμπόδια κατά την εφαρμογή του.

9.4 Ανησυχίες και κίνδυνοι

Διάφορες ανησυχίες που προέκυψαν κατά μελέτη αυτή:

- 1) Θεωρείται ότι μια καλύτερη χρονική διαχείριση θα μπορούσε να έχει επιτρέψει μεγαλύτερη πρόοδο στο οικονομικό μέτωπο.
- 2) Εκτός από την ανεπαρκή χρονική διαχείριση, δεν υπάρχει κανένα καθιερωμένο κανάλι επικοινωνίας μέσα στο κυβερνών κόμμα για να συζητηθεί η χάραξη πολιτικής. Παραδείγματος χάριν, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με τις ΗΠΑ πάνω στο «πακέτο» ενίσχυσης, ο υπουργός οικονομίας δεν είχε κατορθώσει να δει τον πρωθυπουργό προκειμένου να συζητηθούν οι 2003 λεπτομέρειες προϋπολογισμών.
- 3) Αν και ο υπουργός οικονομίας διαβεβαίωσε ότι το 6,5% του αρχικού στόχου για το πλεόνασμα του ΑΕΠ για αυτό το έτος θα υποστηριζόταν, οι επιχειρηματίες δεν είναι ακόμα πεπεισμένοι για το υπόλοιπο της κυβερνητικής δέσμευσης, δηλαδή για μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική και τη δυνατότητα του υπουργού οικονομίας να επηρεάσει τα άλλα ανώτερα στελέχη του κυβερνώντος κόμματος, συμπεριλαμβανόμενου και του πρωθυπουργού.
- 4) Το κυβερνών κόμμα είναι ένα μεγάλο και πολυσυλλεκτικό κόμμα που αντιπροσωπεύει ένα ευρύ φάσμα θέσεων. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί πάντα να παρουσιάζει μια συνεπή άποψη και να ενεργεί σύμφωνα με αυτήν. Παραδείγματος χάριν, αν και ο Erdogan κατέβαλλε προσπάθειες για να πειστούν τα στελέχη του κόμματος του να ψηφίσουν υπέρ της κίνησης που επιτρέπει την επέκταση των Αμερικανικών στρατευμάτων, ο ομιλητής του Κοινοβουλίου, Bulent Arinc είχε αντιταχθεί ανοιχτά στον πόλεμο.
- 5) Κατά τις συνομιλίες με ανώτερα στελέχη στο Υπουργείο Οικονομικών, την κεντρική τράπεζα, το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα υπάρχει λίγη σαφήνεια, ακόμη και σε ανώτερα επίπεδα, ως προς το μελλοντικό σχέδιο δράσης της κυβέρνησης για την οικονομία.

- 6) Πληροφορίες από την Αμερικανική πρεσβεία δείχνουν ότι η κύρια αιτία της καθυστέρησης στη συμφωνία με το κυβερνών κόμμα, πέρα από το πακέτο ενίσχυσης, ήταν το γεγονός ότι οι ΗΠΑ θέλησαν να συνδεθεί το πακέτο με την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων που έθεσε το ΔΝΤ ενώ η κυβέρνηση δεν ήθελε. Εύλογα αυτό προκαλεί ανησυχίες σχετικά με την κυβερνητική δέσμευση για το πρόγραμμα.
- 7) Η κυβέρνηση υπήρξε «αντιδραστική» στην προσέγγισή της για τη χάραξη πολιτικής και φαίνεται να υπάρχει μια απροθυμία στο να ληφθούν αποφάσεις. Παραδείγματος χάριν, η αποτυχία να περάσει η κίνηση για την επέκταση των Αμερικανικών στρατευμάτων την 1η Μαρτίου ακολουθήθηκε γρήγορα από την ανακοίνωση των μέτρων για να επιτευχθεί ο αρχικός στόχος του 6,5% πλεονάσματος. Τα μέτρα όμως έπρεπε να έχουν αναγγελθεί ανεξάρτητα.
- 8) Θεωρείται ότι η κυβέρνηση έχει υιοθετήσει μια «αντιδραστική» θέση απέναντι στις συμβουλές από εξωτερικές πηγές και ότι αυτή η θέση είναι κατά ένα μεγάλο μέρος αποτέλεσμα της απειρίας της. Σε συνομιλίες του ο υπουργός οικονομίας έδειξε ότι η κυβέρνηση δεν είναι έτοιμη να ακολουθήσει συνταγές, ακόμα κι αν καθυστεράει ότι δεν θα συμβιβαστεί σχετικά με τον αρχικό στόχο του 6,5% πλεονάσματος.

Το πρόβλημα, εντούτοις, είναι και παραμένει η οικονομία. Η κυβέρνηση πρέπει να την ωθήσει προς τα εμπρός με μεταρρυθμίσεις. Αλλά η κυβερνητική ικανότητα για περιοριστική δημοσιονομική πολιτική και δομικές μεταρρυθμίσεις δεν μπορεί να κριθεί, όταν δεν υπάρχει καμία εφαρμογή σε αυτό το μέτωπο μέχρι τώρα. Μεγαλύτερη αισιοδοξία στη μακροπρόθεσμη προοπτική για την οικονομία μπορεί να αποκατασταθεί μόλις φανούν τα πρώτα συνεπή βήματα εφαρμογής. Τέτοια θα μπορούσαν να είναι η συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του ΔΝΤ για την τέταρτη αναθεώρηση και η τήρηση των νομισματικών προϋποθέσεων που συμφωνήθηκαν για το 2003.

9.5 Πλεονεκτήματα Επέκτασης στην Τουρκία

Η Τουρκία, σύμφωνα με έκθεση της κυβέρνησης, προσφέρει μια άριστη βάση για τη διεθνή επιχείρηση για τρεις βασικούς λόγους.

1. Κατ' αρχάς, έχει θαυμάσια πρόσβαση σε μια μεγάλη και ποικιλόμορφη σειρά αγορών που περιλαμβάνουν τη Δυτική Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο, την Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών, τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και των Τουρκόφωνων δημοκρατιών της κεντρικής Ασίας. Η Τουρκία συνδέεται βολικά με την Ευρώπη μέσω διαδρόμων αέρα, θάλασσας ή εδάφους καθώς επίσης διαθέτει και μια θαλάσσια σύνδεση με τις γειτονικές Αραβικές χώρες.
2. Δεύτερον, η Τουρκία διαθέτει ένα παρελθόν ανάπτυξης ως μια αναπτυσσόμενη οικονομία που προσπαθεί να γίνει ένα εμπορικό και οικονομικό πρότυπο και επίκεντρο στην περιοχή.
3. Τέλος, το πολιτικό περιβάλλον συνηγορεί σε σταθερότητα και σε ένα κλίμα προοδευτικής κεφαλαιοκρατικής ελεύθερης αγοράς.

Άλλοι σημαντικοί λόγοι για να επενδύσει κανείς στην Τουρκία περιλαμβάνουν:

- νόμους που επιτρέπουν το 100 τοις εκατό της ξένης ιδιοκτησίας,
- τον επαναπατρισμό 100 τοις εκατό των κερδών και των μερισμάτων,
- έναν δραστήριο οικονομικό τομέα,
- μια σύγχρονη υποδομή,
- κανέναν έλεγχο τιμών,
- σχετικά χαμηλό κόστος σε εργατικό δυναμικό,
- ένα ισχυρό δίκτυο τηλεπικοινωνιών και τέλος
- διεθνή νομική συμμόρφωση της λογιστικής.

Ο Christopher Urban, γενικός διευθυντής παραγωγής στη Siemens-Turkey, υπογραμμίζει «για μας, η Τουρκία δεν είναι μια μεγάλη αγορά με 63 εκατομμύρια από περίεργους ανθρώπους, αλλά μια αφετηρία σε όλη την περιοχή και πέρα... Αυτό είναι το Ευρασιατικό όνειρό μας» (Munir, 1996).

9.6 Μειονεκτήματα Επέκτασης στην Τουρκία

Τα αναφερόμενα στην προηγούμενη παράγραφο αλλά και κυρίως στο έβδομο κεφάλαιο δείχνουν ότι οι εταιρίες που επενδύουν στην Τουρκία παρακινούνται ιδιαίτερα από την οικονομική επίδοση και το μέγεθος της αναπτυσσόμενης αγοράς της χώρας. Αυτό αποδεικνύεται από την πλειοψηφία των ξένων εταιριών που έχουν την πρόθεση της παραγωγής στην τοπική αγορά αντί της εξαγωγής. Μπορεί επίσης να υποστηριχτεί ότι οι προσπάθειες που γίνονται από τα ανώτερα κυβερνητικά στελέχη για να κάνουν την Τουρκία ένα κέντρο επεξεργασίας προϊόντων για εξαγωγή μέχρι τώρα δεν έχουν καρποφορήσει, λόγω του σχετικά υψηλότερου κόστους εργασίας, των καθιερωμένων εργασιακών σχέσεων και των σχετικά ισχυρών συνδικάτων (Coskun, 1996).

Άλλοι παράγοντες σχετικοί με τη συγκεκριμένη χώρα στους οποίους δίνεται υπερβολική έμφαση από τα ανώτερα κυβερνητικά στελέχη, είναι το νέο και φτηνότερο εργατικό δυναμικό, οι φτηνότερες εισαγωγές και η γεωγραφική θέση της Τουρκίας. Ωστόσο, οι παράγοντες αυτοί αποδείχτηκαν υπερεκτιμημένοι, δεδομένου ότι:

- υπάρχουν πολλές άλλες ανταγωνιστικές χώρες, ιδιαίτερα εκείνες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, με το πολύ φτηνότερο και πιο καταρτισμένο εργατικό δυναμικό,
- η κινητικότητα του κεφαλαίου αυξάνεται και
- η σημασία της γεωγραφικής θέσης μειώνεται.

Είναι προφανές ότι η γεωγραφική θέση της Τουρκίας είναι πολύ σημαντική για τους ξένους επενδυτές μόνο αν συνοδεύεται και με ορισμένους οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, όπως η ιδιότητα του πλήρους μέλους της Ε.Ε., ο χαμηλός πληθωρισμός, τα χαμηλά επιτόκια και ο υψηλός ρυθμός ανάπτυξης.

Ένα άλλο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι το νομικό πλαίσιο και τα κίνητρα που παρέχονται για το ξένο κεφάλαιο έχουν ελάχιστη επίδραση πάνω στην απόφαση της επένδυσης. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν μελέτες που προτείνουν ότι τα οικονομικά κίνητρα που παρέχονται για τις ξένες εταιρίες είναι για αυτές περιττές παραχωρήσεις. Ως εκ τούτου τα

ανώτερα κυβερνητικά στελέχη πρέπει να βάλουν αυτά τα κίνητρα κάτω από διερεύνηση και να τα αναθεωρήσουν.

Ακόμη, η ιδιότητα του μέλους κάποιων ισχυρών οικονομικών «μπλοκ» αποδείχθηκε ένας αποτελεσματικός παράγοντας που επηρεάζει την απόφαση επένδυσης. Η καθυστέρηση της Τουρκίας να αποκτήσει την ιδιότητα του μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης την βάζει σε μια ασύμφορη θέση ενάντια σε άλλες ανταγωνιστικές χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία. Η πρόσφατη αποδοχή της χώρας στον κατάλογο διεύρυνσης της Ε.Ε. μπορεί σύντομα να παραγάγει καρποφόρα αποτελέσματα εάν η Τουρκία λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την πλήρη ένταξη. Μια άλλη εναλλακτική λύση, από αυτή την άποψη, για την Τουρκία είναι η Οργάνωση Οικονομικής Συνεργασίας της Μαύρης Θάλασσας. Οι Τουρκικές εταιρίες είναι ήδη πολύ ενεργές σε αυτήν την περιοχή από την άποψη της μεταφοράς κεφαλαίων, τεχνολογίας, τεχνογνωσίας αλλά και εξαγωγών και εισαγωγών. Η Τουρκική κυβέρνηση πρέπει να υποστηρίξει αυτές τις εταιρίες προκειμένου να καθιερωθεί μια μακράς διάρκειας σταθερή οικονομική και πολιτική σχέση με τα κράτη μέλη της συνεργασίας.

Τέλος, πρέπει να διαπιστωθεί ότι η σχετική σημασία των παραγόντων που αναφέρθηκαν και επηρεάζουν την απόφαση για μια επένδυση στην Τουρκία, διαφοροποιείται ανάλογα με τον τομέα στον οποίο η ξένη εταιρία δραστηριοποιείται, τη γενική στρατηγική της και το σκοπό της σχετικά με την επένδυση (Dunning, 1998). Ως εκ τούτου, εκτός και αν εξετάζονται παράλληλα και οι ιδιαίτεροι ιδιοκτησιακοί παράγοντες καθώς και η γενική στρατηγική κάθε εταιρίας, τα αποτελέσματα των ερευνών για τους παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση για ξένες επενδύσεις στην Τουρκία (βλ. κεφαλαίο 7) πρέπει να ερμηνευθούν με μεγάλη προσοχή. Επιπλέον, με την προσέγγιση των ερευνών που αναφέρονται εξετάζονται τα αρχικά κίνητρα για να γίνει μια ξένη επένδυση, αλλά δεν εξετάζονται οι αλλαγές στα κίνητρα κατά τη διάρκεια του χρόνου. Παρά αυτές τις ανεπάρκειες, η προσέγγιση που παρουσιάστηκε στην εργασία αυτή (κεφαλαίο 7) είναι μια χρήσιμη αφετηρία για να μελετηθεί το περιβάλλον υποδοχής της ξένης επένδυσης στην Τουρκία.

ΠΗΓΕΣ

Επιστημονικά Άρθρα

Abdalla, I. A., & Al-Homoud, M. (1995). A survey of management training and development practices in the State of Kuwait. *Journal of Management Development*, 14(3): 14–25.

Alpay, G. (1988). *Managing holding companies* (in Turkish). Istanbul: Beta A..

Andersen Arthur (2000). *Human resources research while approaching 2001*. Istanbul: Sabah Yaynclik.

Badawy, M. K. (1980). Styles of Mideastern managers. *California Management Review*, XXII(2): 51–58.

Badawy, M. K. (1980). Styles of Mideastern managers. *California Management Review*, XXII(2): 51–58.

Bill, J. A., & Leiden, C. (1979). *Politics in the Middle East*. Boston: Little, Brown and Company.

Bodur, M., & Madsen, T. K. (1993). Danish foreign direct investments in Turkey. *European Business Review*, 93(5): 28–44.

Coskun Recai (2001) Determinants of direct foreign investment in Turkey, *European Business Review*, Volume 13 Number 4 2001 pp. 221-227, Copyright © MCB University Press ISSN 0955-534x

Ergin, C. (2000). Conflict resolution in Turkish organizations (in Turkish). In Z. Aycan (Ed.), *Management, leadership and human resource practices in Turkey* (pp. 243–260). Ankara: Turkish Psychological Association.

Etkin Lawrence P. , Marilyn M. Helms , Umit Turkkan, Daniel J. Morris(2000) *The economic emergence of Turkey*, *European Business Review*, Volume 12 Number 2 2000 pp. 64-75, Copyright © MCB University Press ISSN 0955-534X

Gibb, H. A. (1962). *Studies on the civilization of Islam*. Boston, MA: Beacon Press.

Hanna Michael E., Halil Kiyamaz and Grady Perdue(2001), *Portfolio diversification in a highly inflationary emerging market*, School of Business and Public Administration, University of Houston-Clear Lake, Houston, TX 77058, USA

Kabasakal Hayat and Muzaffer Bodur(2001), *Arabic cluster: a bridge between East and West*, Management Department, Boaziçi University, Bebek, Istanbul 80815, Turkey

Khoury, P. S. (1983). *Urban notables and Arab nationalism: The politics of Damascus, 1860–1920*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kray, 1997, Kray, M. (1997). Abandonment of the land and transformation to urban life. Human Development Report. Ankara, Turkey: The United Nations Development Programme.

Kucukemiroglu, O. (1999). Market segmentation by using consumer lifestyle dimensions and ethnocentrism: An empirical study, European Journal of Marketing, Volume 33 Number 5/6, 1999, pp. 470-487.

Lynch, R. (1994), European Marketing: A Strategic Guide to the New Opportunities, Irwin, BurrRidge, IL.

Sevenevig, M., Pounds, J. and Olszewski, M. (1992), "Researching Central and Eastern Europe", Marketing and Research Today, Vol. 20 No. 3, pp. 200-5.

Shane, S. A. (1993). The effects of cultural differences in perceptions of transaction cost on nation differences in preference for international joint ventures. Asia Pacific Journal of Management, 10(1): 57-69.

Sumer, H. C. (2000). A historical and cultural approach to analyzing performance appraisal (in Turkish). In Z. Aycan (Ed.), Management, leadership and human resource practices in Turkey (pp. 57-90). Ankara: Turkish Psychological Association.

Tatoglu Ekrem, Keith W. Glaister (1996). Trends and patterns of European foreign direct investment in Turkey, European Business Review, Volume 96, Number 6, 1996, pp. 11-21.

Μελέτες

"General Directorate of Foreign Investment"(1995), Foreign Investment Report, GDFI, Ankara, March 1995.

NATIONAL BANK OF GREECE S.A.(2003), Country Updates, South Eastern Europe & Mediterranean Emerging Markets Economies Bulletin , Volume 4, Issue 4 March 2003

NATIONAL BANK OF GREECE S.A.(2000), Overview of the Turkish Economy April 2000

NATIONAL BANK OF GREECE S.A.(2003), Country Updates, March 2003

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε., Η Τουρκική Κρίση Ρευστότητας: Το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα Διασώζεται

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε (2000), Οικονομίες Αναδυόμενων Αγορών Νοτιανατολικής Ευρώπης και Μεσογείου, Νοέμβριος/Δεκέμβριος 2000

Τύπος

ΤΑ ΝΕΑ (2002), Έλληνες επενδύουν στην Τουρκία , 14-02-2002 , Σελ.: Ν56, Κωδικός άρθρου: Α17267Ν561

ΤΑ ΝΕΑ(2002), Συνεργασίες Ελλήνων με Τούρκους επιχειρηματίες, 09-05-2002 , Σελ.: Ν60, Κωδικός άρθρου: Α17331Ν603

ΤΑ ΝΕΑ (2002,)Καταργείται η διπλή φορολόγηση τον Μάρτιο του 2003, 03-12-2002 Σελ.: Ν71, Κωδικός άρθρου: Α17506Ν712

ΤΑ ΝΕΑ (1998) , Οφέλη από την Τουρκία, 27-05-1998 , Σελ.: Ν46, Κωδικός άρθρου: Α16147Ν461

Internet

<http://www.tradepartners.gov.uk>

<http://www.WORLDTRAVELGUIDE.NET>

<http://www.igeme.org.tr/intro>

<http://www.worldinformation.com>

